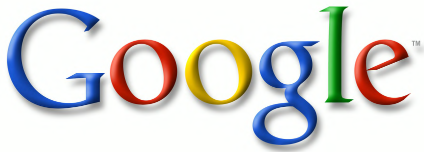

HET

SPELLING- EN TAALSTELSEL

VAN

BILDERDIJK, SIEGENBEEK, WEILAND

EN ANDERE

SPRAAKKUNSTENAREN,

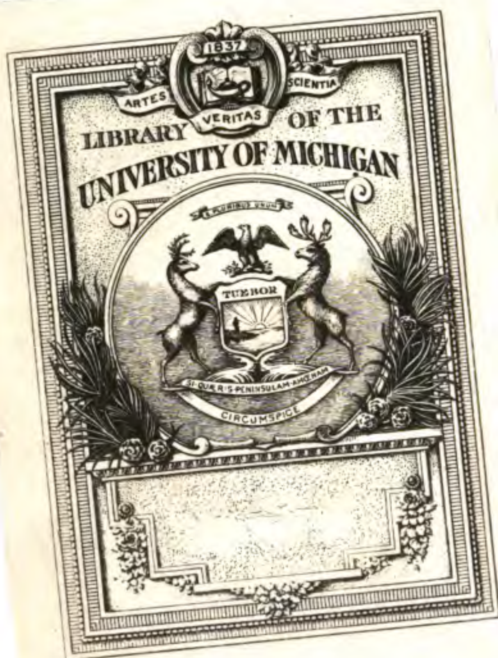
vrijmoedig beoordeeld

DOOR

W. F. CARLEBUR.

AMSTERDAM,
G. PORTIELJE & ZOON.
1856.

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

HET

SPELLING- EN TAALSTELSEL.

HET

SPELLING- EN TAALSTELSEL

VAN

BILDERDIJK, SIEGENBEEK, WEILAND

EN ANDERE

SPRAAKKUNSTENAREN,

vrijmoedig beoordeeld

DOOR

W. F. CARLEBUR.

AMSTERDAM,
G. PORTIELJE & ZOON.
1856.

» — — wilt gij nog een goeden en welmeenenden raad boven dien, zoo ge ooit Nederduitsch wilt kennen, lees dan tog geen der Spraakkunstenaren, maar beoefen de algemeene Taal en onze oude Schrijvers."

BILDERDIJK.

»Ik heb eerbied voor iedereen die met overtuiging andere spelregelen volgt, gelijk ik eerbied heb voor iedereens bekwaamheden en verdiensten; maar het zij hiermede:

— hanc veniam petimusque damusque vicissim.
(Dees vrijheid vordren wy, gelijk wy ze andren schenken.)"

HILDEBRAND.

VOORREDE.

Sedert lang heeft men gewezen op de algemeene onkunde, die er te onzent ten aanzien der moedertale heerscht. Men schreef haar daaraan toe, dat het onderwijs in het nederlandsch veel te wenschen overliet, daar er zelfs in de gymnasien van voorname steden iedere taal behalve de nederlandsche wierd vertegenwoordigd. In den laatsten tijd is men beginnen te begrijpen, dat er nevens deze oorzaak eene andere en voornamere bestond: men besefte, hoewel in de verte, dat ons taalstelsel overvloeit van willekeurige regels, of liever dat het door de taalgeleerde is bedorven. Als een uitvloeisel van dit donkere vermoeden hebbe men te beschouwen het optreden van den hoogleeraar Roorda met een nieuw *stelsel, dat het oude als willekeurig verwerpt. Ongelukkiglik stelt het slechts willekeur tegen willekeur: het wil niets minder dan* alle *verbuigingsvormen uit onze taal verbannen. Om dit donker vermoeden te maken tot een klaar bewustzijn en daardoor te bewerken, dat men eindelik een goed taalstelsel aanneme of liever het oorspronkelike met enkele noodwendige wijzigingen herneme, bieden wij dit werkjen allen aan, die der beoefening van het nederlandsch zich wijden. Wij toonen namelik daarin, hoe de spraakkunstenaren de spraakleer met valsche beweringen gevuld, en de taalregelen zoodanig vervormd hebben, dat deze indruischen tegen de oorspronkelike en ook tegen de hedendaagsche spreektale, die deze laatste voor een groot gedeelte trouw bewaard*

heeft: kort om wij bewijzen in het zelve, dat de spraakkunstenaren de tale hebben verkneed, verknutseld, verknoeid.

Ik hebbe niet geaarzeld mijn eigen stel- en taalstelsel te volgen, daar ik eens deels mijn gevoelen zoo wel practiisch als theoretiisch wilde handhaven en ander deels het mij tegen de borst stuitede om, al ware het dan ook in navolging van mannen als Bilderdijk en Siegenbeek, gestadig tegen den aard der tale te zondigen. Evenwel de schrijfwijze van ae *en* ue *voor* aa *en* uu, *alsmede die van eene enkele* e *en* o *voor de hardlange* e *en* o *en van* ch *voor* g *op het einde eens woords of eener lettergrepe hebbe ik niet in mijn boeksken opgenomen, wijl ik vreesde, dat zulks den min kundigen in het lezen bemoeieliken zoude, welk bezwaar echter ophouden zal te bestaan, zoo dra die schrijfwijze algemeen aangenomen wordt. Droege dit werkjen iets bij ter meerere beoefening en ter uitbreiding der nederlandsche taalkunde, zoo ware vervuld eene der hartelikste wenschen des schrijvers.*

Utrecht,
November 1856.

INHOUD.

EERSTE GEDEELTE.

De spelling.

Bladz.

TWEEDE GEDEELTE.

De woordgronding.

EERSTE HOOFDSTUK.

HET LIDWOORD.

TWEEDE HOOFDSTUK.

HET NAAMWOORD.

Bladz.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

HET VOORZETSEL.

NEGENDE HOOFDSTUK.

HET VOEGWOORD.

DERDE GEDEELTE.

De woordgronding.

EERSTE AFDEELING.

Over de overeenstemming, onderschikking, samenvoeging en plaatsing der rededeelen.

EERSTE HOOFDSTUK.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DERDE HOOFDSTUK.

VIERDE HOOFDSTUK.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

TWEEDE AFDEELING.

Over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen.

VERBETERINGEN en BIJVOEGSELEN.

Bl. 1, reg. 7 v. o. *werden* lees *wierden*. Deze feil komt verscheidene malen voor. Wij vragen daarvoor verschooning.

Bl. 4, reg. 1 der noot dier bladzijde, *Muller* lees *Mulder*.

Bl. 13, reg. 2 en 3 v. b. der noot der zelve bl., *mesogothisch*, *alemanisch*, *angel-saxisch* en *Muller*, lees *meso-gothüsch*, *alemaniisch*, *angel-saxiisch* en *Mulder*.

Bl. 18, noot 3, reg. 3 v. b. en reg. 1 v. o. staat *andr-*, lees *audr-*.

Bl. 32, reg. 10 en 11, *alle Bilderdijkianen en alle Siegenbekianen* lees *alle bilderdijkianen en alle siegenbekianen*.

Bl. 47, reg. 7, *geschreven* lees *geschreven worden*.

Bl. 58, reg. 12, *an* lees *aan*.

Bl. 63, reg. 3 en 4. *Daar en tegen* en *daar en boven* behooren niet hier te huis. Want *en* daarin is niet het voegwoord *en*, maar het voorzetsel *en* (engelsch *on*), dat ook nog voorkomt in de zegwijze: *en zondag, en donderdag*. Als bijwoordelike uitdrukkingen hadden ze in 3° moeten geplaatst worden.

Bl. 71, reg. 4, *eens woord*, lees *eens woords*.

Bl. 79, reg. 10 v. o., *wetten*, lees *wetten*.

Bl. 82, Aan het begin van hoofdstuk 3.

Bilderdijk heeft beweerd, dat men niet *adellijk*, *ijdellijk*, *middellijk*, maar *adelijk*, *ydelijk*, *middelijk* moet schrijven, wijl volgens hem daarin de uitgang *-lijk* »eigenlijk geen ander dan die van *-ig* is, aan het derivaat in *el* uitgaande". Kinker voert in zijne »*Beoordeeling*" hiertegen aan, dat *-lijk* van *gelijk* of van *gelijken* komt; dat *-ig* in *toevallig*, *bevallig*, *heilig*, enz. toch niet in *-ijk* is veranderd; dat *-lijk* dikwijls woorden aanhangt, waarbij men aan geene *l* denken kan, zoo als *goddelijk*, *menschelijk*, *wonderlijk*, *tamelijk*. Siegenbeek en Weiland staan de schrijfwijze van *adellijk*, *ijdellijk*, enz. voor. Mulder verlochent in dezen weder Siegenbeek, zijn heer en meester, en zecht echt bilderdijkiaansch: »Bij de aanhechting van *lijk* na woorden, die op *l* eindigen, kan men de *l* van *lijk* weglaten, naardien die uitgang waarschijnlijk uit *ig* ontstaan is. Men schrijve liever *adelijk*, *middelijk*." Kinkers wederlegging van Bilderdijks gevoelen omtrend *adellijk*, enz. is onzes inziens voor den onbevooroordeelden overtuigend genoeg. Zij ware echter overtuigender geweest, indien Kinker de vroegere spelling der meer gemelde hoedanigheidswoorden had opgegeven. De reden, dat noch hij, noch eenige andere taalgeleerde zulks gedaan heeft, is waarschijnelik, dat het zoeken naar die spelling in de oudere schrijveren veel tijd zoude kosten en boven dien

weinig aanlokkends heeft. Twee duitschers, de gebroeders Grimm, hebben deze wijze van bewijsvoering ten aanzien van het duitsche *adellich* in uitoefening gebracht: »ADELICH, *nobilis*, *ahd.* adallih, *mhd.* adellich, *nnl.* adellijk. *Zu schreiben* adelig *ist so falsch wie* billig *für* billich; *denn das adj. ist nicht von* adel *durch* ig *abgeleitet, sondern zusammenzetzung von* adel *und* lich *(gleich), also* adellich, *mit auswurf eines l.*" Om der aardigheid wille wordt hier een plaatsjen ingeruimd aan eene verdediging van *adelijk*, voorkomende in het »*Uitlegkundig Woordenboek op de Werken van Hooft*", het welke is uitgegeven door de tweede klasse van het »*Instituut*": »Voor *edelyk* d. i. *edelig*, en dus niet *edelLyk* of *adelLyk*, zoo als ſommigen uit onkunde ſchrijven, doch hetgeen, naar den aart der taal niets anders kan beteekenen, dan een *edel lijk*, een *lijk van adel.*" Hierbij voegen wij alleen, dat deze verklaring van *edellijk* en *adellijk* voor *een edel lijk*, *een lijk van adel* in waarde gelijk is aan die van *hemelling* voor *hemelstokvisch* door Bilderdijk; dat, indien men zich aan zulk eene geestigheid wilde overgeven, onze taal, al ware zij geheel en al bilderdijksch of volkomen verbilderdijkt, van verschillende soorten van stokvisschen en lijken zoude overvloeien, b. v. Bilderdijks *heellijk* kan ook even geestig verklaard worden voor *een heel lijk*, *jongeling* voer *een jonge stokvisch.*

Bl. 85, reg. 4 v. o., *onze verbuigingsstelsel* lees *ons verbuigingsstelsel.*

Bl. 92. Onz. Enkel., 5. *het*, *et*, *t*, lees 5. — —; Alg. M. 5 *hen*, *hun*, *ze*, lees 5. *hen*, *hun.*

Bl. 92. Over den derden en vierden persoon.

Toen wij de vormen des derden en vierden persoons opgaven, hebben wij voorbij gezien, dat de tweede-, derde-, vierde- en vijfdenaamvalsvormen des eerst gemelden die waren, de welke hij heeft, wanneer de werking van hem uitgaat en op hem weder keert, en dat de zelfde naamvalsvormen des laatst gemelden die waren, de welke deze heeft, wanneer de werking door den derden persoon op hem geschiedt, en dat wij aldus vergaten die vormen mede te deelen, de welke de derde en vierde persoon bezitten, wanneer zij het voorwerp zijn eener werking, uitgaande van den eersten en tweeden persoon, alsmede die, de welke de vierde persoon heeft, wanneer hij het voorwerp is eener werking, door hem zelven geschied. De derde persoon ontleent aan den vierden de vormen, de welke deze heeft, als hij eene werking door den derden persoon ondergaat, b.v.: *ik ontferm mij zijns*, *haars*, *zijns*, *huns*, *ik geef hem*, *haar*, *het*, *hun*, *ik zie hem*, *haar*, *het*, *hen*, *ik gevoel mij te hem-*, *te haar-*, *te hunwaart getrokken;* de vierde aan *deze*, *dit*, — waarvan de eerstenaamvalsvormen zijne verloren gegane eerstenaamvalsvormen vervangen, — wanneer hij het voorwerp is eener werking, door den eersten of tweeden persoon verricht, en aan den derden de vorm *zich*, wanneer de werking op hem te rug keert, b. v.: *ik ontferm mij dezes*, *dezer*, *dezes*, *dezer*, *ik geef dezen*, *dezer*, *dezen*, *dezen*, *ik zie dezen*, *deze*, *dit*, *deze*, *ik gevoel mij te*

dezen-, te dezer-, te dezen-, te dezenwaart getrokken, deze gaf zich eenen vreeseliken dood, deze vond zich genoodzaakt, deze kwam tot zich, enz.

Bl. 92, 102, 103 en 104. De vormen *ikke, ditte, datte, watte* kwamen vroeger nevens die zonder *e* voor en zijn nog gebruikelik in de spreektale en wel voornamelik, als zij alleen en in vragenden zin gebezigd worden, b. v. *Ikke? Ditte?* enz.

Bl. 94. Na de aanhaling uit Mulder.

Nog ongerijmder is het gene Mulder op bl. 55 zijner spraakkunst zecht. »Het vrouwelijk voornaamwoord *haar* schijnt" — zoo uit hij zich aldaar — »van het mannelijke *hij*, en het mannelijke *zijn* van 't vrouwelijke *zij* gevormd; waaruit men besluit, dat oorspronkelijk de geslachts-onderscheiding bij die woorden niet zoo werd in acht genomen als thans."

Bl. 95, reg. 4—7. Niet alleen kan men onmochelik zeggen *ik dacht aan het*, maar ook *neem iets van het, leg dit op het*. In een woord het voornaamwoord *het* kan nimmer met een voorafgaand voorzetsel gebezigd worden.

Bl. 98, reg. 4 v. o., *den onlangs door het* lees *den in het jaar* 45 *door het*

Bl. 102. Na het enkelvoud van *de mijne, het mijne*.

Algemeen Meervoud.

1. de mijne,
2. der mijne,
3. den mijnen,
4. de mijne,
5. de mijne, den mijnen.

De spraakkunstenaren geven aan het zelfst. bezitt. vnw. in het meervoud slechts in den derden naamval eene *n*, wanneer het op zaken of voorwerpen te rug ziet; in alle naamvallen, wanneer er *personen, vrienden, betrekkingen* bij gedacht wordt. De oude kenden zulk eene fijne, doch de regelmaat der tale verstorende onderscheiding niet.

Bl. 103, Algem. M. van *dit*, 5. *deze, dezer*, lees 5. *deze, dezen.*

Bl. 110. Aan het einde van hoofdstuk 6.

Hier hebben wij verzuimd te vermelden, dat men met Bilderdijk in den verledenen tijd van *werden* (oorspronkelik *warden*) de *e* des wortels in *ie* moet veranderen overeenkomstig met *wiesch* van *wasschen, wies van wassen, knier* van *knarren, knierp* van *knarpen, wierp* van *werpen* (warpen), *stierf* van *sterven* (starven), *dierf* van derven (darven).

Bl. 111, reg. 12 v. o. *insgelijks* lees *in sgelijks.*

Bl. 115, reg. 14 v. b., *daar weerloos* lees *weerloos.*

Bl. 122, reg. 5, *ten minste* en *dater* lees *ten minsten* en *dat er.*

Bl. 128, reg. 9 v. b. *het nederlandsche* lees het *nederlandsch;* reg. 10 v. o. *heeft hiervan* lees *heeft in zijne spraakleer hiervan.*

EERSTE GEDEELTE.

DE SPELLING.

---

§ 1.

Over den klinker a.

In eenige woorden, waarin de uitspraak de *e* laat hooren en Siegenbeek diens volgens dan ook de *e* wil geschreven hebben, bezicht Bilderdijk de *a*. Deze woorden zijn *wereld* en *kerel*. Hoe Bilderdijk er toe gekomen is *wareld* en *karel* te schrijven, begrijpen we niet. De schrijveren der 13de, 14de en 15de eeuw schreven steeds *wereld* en *kerel*. Men spreekt thans algemeen *wereld* en *kerel* en niet *wareld* en *karel* uit. En al is het waar, dat *wereld* en *kerel* oorspronkelik — dat wil zeggen lang *voor* de 13de, 14de en 15de eeuw — met *a* gespeld werden, dan is zulks nog geene reden om ze tegenwoordig met *a* te spellen, wijl men dan ook verscheidene andere woorden, waarin de *e* en uitgesproken en geschreven wordt, met *a* zoude moeten schrijven, b. v.: *hebben* 1), *berg* 2), *behendig* van handig, *helft* van half.

In de woorden *parel*, *paard*, *staart*, *zwaard*, *naarstig*,

1) Dat de *e* in ons *hebben* ontstaan is uit de *a*, bewijzen het oudijslandsche en het zweedsche *hafva*, het deensche *have*, het duitsche *haben* en het latijnsche *habere*.

2) *Berg* is in het oudijslandsch *bjarg*.

star en meer andere, in de welke eenige tongvallen de *e* en de *ee* laten hooren, pleit zoo wel de algemeene uitspraak als de afleiding voor de schrijfwijze met *a* en *aa*.

§ 2.

Over de klinkers i, ij *en* y.

De *i* werd, toen onze taal nog onverbasterd was, in al de woorden, waarin thans de *ij*-klank gehoord wordt, door zich zelve verdubbeld, wanneer zij zich in het midden van een woord of eene lettergreep bevond. De tweede *i* dezer *ii* werd allengskens met eene staart geschreven, het zij sieraadshalve, het zij om de *ii* van de *u* te onderscheiden: al*zoo* ontstond het letterteeken *ij*. Hieruit blijkt, dat de *ij* eene echt nederlandsche letter is, en men volstrekt niet, gelijk enkele vlaamsche taalkundige en schrijvers doen, haar door de onzer tale geheel vreemde *y* uit ons spellingstelsel mag verdringen. Ook behoort men daarom Bilderdijk niet na te volgen in zijne spelling van *my*, *zy*, *by*. Boven dien hebbe men deze zijne schrijfwijze niet alleen als hoogst doelloos, maar zelfs ook als verwarringstichtende te beschouwen, wijl ze der *y* tweerlei klank toe kent.

Heeft de vorm der lange *i* der oude eene groote verandering ondergaan, hare klank onderging eene niet minder groote. De tegenwoordige uitspraak geeft haar eenen klank, de welke eenig zins naar dien van den tweeklank *ei* zweemt, en hoewel men in eenige provincies, als Vriesland, Groningen, Overijssel en Zeeland, meer of min bij de aloude en echte uitspraak gebleven is, en alzoo in *zijn*, *mijn*, *schrijven*, enz. den klank der lange *i* doet hooren, is deze uitspraak der *ij* algemeen geworden en zoo in de spreektaal ingeworteld, dat het eene ijdele po-

ging zoude wezen haar door het wederinvoeren der oudste spelling met eene enkele en dubbele *i* te keer te willen gaan. Slechts in eenige weinige nederlandsche, maar daar en tegen in vele uitheemsche woorden heeft de lange *i*-klank der oude zich zuiver bewaard, b. v. in *iip*, *koffi*, *fabriik*, *trafiik*, *musiik*, *substantiif*, *adjectiif*, *januari*, *februari*. Siegenbeek schrijft deze woorden deels met *ij*, deels met *ie* of *i*, b. v.: *ijp*, *koffij*, *fabrijk*, *muzijk*, *substantief*, *substantiven*, *adjectief*, enz. De eerste schrijfwijze is te verwerpen niet alleen, omdat ze tegen de uitspraak en de afleiding strijdt, maar ook, omdat ze den minkundigen tot eene verkeerde uitspraak moet verleiden, d. i. de *ij* in *ijp*, *koffij*, *fabrijk*, *trafijk*, enz. als de *ij* in *schrijven* moet doen uitspreken. De tweede schrijfwijze is niet minder verwerpelik, daar ze door de lange *i* zonder noodzake of doel en in strijd met de afleiding met de *ie* te verwisselen in al die woorden, waarin gemelde *i* in het midden van het woord zelve of in dat van eene zijner lettergrepen staat, het grootste verschil in spelling te weeg brengt tusschen woorden van den zelfden stam, ja, tusschen de verschillende vormen van het eene en het zelfde woord, b. v.: „*muzijk*", „*musicaal*", „*muzikant*", „*adjectief*", „*adjectiven*", „*substantief*", „*substantiven*". Bilderdijk verschilt te dezer zake slechts daarin van Siegenbeek, dat hij in eenige gevallen de *y* gebruikt: het zal gewis niemand bevreemden, dat hij, beminnaar van het zonderlinge en het spitsfondige als hij was, even als Siegenbeek en de *siegenbeeksche aanhang* in het midden eens woords of eener lettergreep de *ie* voor de *i* in de plaats stelt en alzoo in het eene en het zelfde woord zoo wel de *ie* als de *i* bezicht 1),

1) Deze gewoonte van de *i* met de *ie* te verwisselen, vrij goochelachtig van aard, heeft vele wrange vruchten voort gebracht, getuige de vele fouten, die men te dezen aanzien zelfs bij de beste schrijvers aantreft. Tot bewijs geven we hier een paar zinsneden, door ons aangetroffen in

al naar mate de *i*-klank in het midden of op het einde van het woord of van de lettergreep voorkomt; b.v. in zijne „*Spraakleer*" staat blz. 387: „Met *adjectiven* laten zij den toon aan het *adjectief.*" Ter wegneming nu van al het wanordelike en het tegenstrijdige, dat door Siegenbeeks „*ijp*", *fabrijk*", *trafijk*", „*koffij*", „*januarij*", „*substantief*", en Bilderdijks „*iep*" of „*ijp*", „*fabriek*" of „*fabrijk*", „*trafiek*" of „*trafyk*", „*januarij*" ontstaan is, aarzelen we niet voor te schrijven de *i* en *ii* weder in al de woorden in te voeren, waarin ze op grond van afleiding en uitspraak beide eene plaatse vorderen. De gene, die tegen de *ii* om zijne gelijkenis in vorm met de *u* iets mocht willen inbrengen, wijzen wij op Bilderdijks *bloeiing*, *knoeiing*, *verfoeiing*. Aangenaam was het ons onlangs bij het lezen der „*Sproken en Vertellingen*" van den dichter en novellenschrijver Schimmel onze zienswijze, al was het niet geheel, dan toch ten halven gedeeld te zien: wij troffen daarin in afwijking van de bestaande spellingstelsels „*Januari*", „*koffi*", „*Juli*" aan.

Even onrechtmatig bekleedt de *ij* volgens de siegenbeeksche en bilderdijksche spelling eene plaatse in het aloude achtervoegsel *-lik*. Want de spreektaal, die in zoo vele gevallen het hoofd heeft geboden aan en gezegevierd over de eigenwaan en de betweterij der spraakkunstenaren, weert nog heden ten dage ten strengsten den harden *ij*-klank uit het zoetluidende oudnederlandsche *-lik*, waarin de *i* even als in *machtig*, *krachtig* eenig zins zweemt naar de korte *e*, welke uitspraak men, o wonder! zelfs in de spraakkunsten der gene, die steeds *menschelijk*, *sterfelijk* schrijven, voorgeschreven vindt 1). De vlamingers hebben

het door keurigheid in stijl en taal uitmuntende werk „*De Camera Obscura*" op blz. 179 van het tweede deel: „Al het misbruik dat van haar gemaakt is door intr*i*ganten en hypocr*i*ten, neemt niet weg...." — „.... en herinnerde zich de dagen dat zij ook mob*i*eler was, of verbeeldde zich dat zij ook nog mob*i*eler zijn konde indien zij maar wilde."

1) Zoo zecht Muller in zijne „*Nederlandsche Spraakleer*": „In den

dan ook steeds gelijk hunne en onze voorvaderen *-lik* geschreven en hierdoor even als door zoo vele andere eigenaardigheden van hun spelling- en taalstelsel een blijk gegeven, dat ze in de liefde tot en de waardering van de oorspronkelike zachtheid en zoetvloeiendheid hunner en onzer tale ons noordnederlanders verre vooruit zijn.

De *y* behoort slechts in de zoo genaamde bastaardwoorden gebezigd te worden en luidt als de lange *i*, uitgezonderd in *nymph*, *gyps* en *Egypte*, waarin ze den klank der korte *i* heeft. Dat de *y* alleen in de vreemde woorden hare plaats moet blijven behouden, is ook Siegenbeeks meening; evenwel wil hij, dat in *cylinder*, *cymbaal*, *cypres*, „de Nederduitſche *i* de Latijnſche *y* vervange, daar het gebruik der meerderheid voor die verwisſeling pleit". Maar wat beteekent het gebruik der meererheid tegen de afleiding vooral, wanneer ze, gelijk hier het geval is, in volmaakte overeenstemming met de uitspraak is? Waarom ten aanzien van dit drietal woorden eene nutteloze uitsondering gemaakt? Zijne schrijfwijze van *nimf* voor *nymph* schijnt op den eersten aanblik aannemeliker, edoch bij nadere beschouwing verliest ze veel van hare waarde, daar men gevoechelik volgens de afleiding in *nymph* de *y* voor de korte *i* bezigen kan, wijl ook in *Egypte* — gelijk hij zelve spelt — door haar de korte *i*-klank wordt aangewezen. Zoo schrijve men *nymph*, *Egypte* en ook *gyps*, en late het der klankleer over dezen als eene uitsondering

uitgang *lijk* zweemt de *ij* naar de korte *i* of de doffe *e*; men spreke bijna uit „*leelik*, *aanzienleken*." Kinker in zijne „*Beoordeeling van Mr. W. Bilderdijks* „*Nederlandſche Spraakleer*", op blz. 290: „Zoo is het ook met de korte *i* in *Goddelijk*, en *Goddelijke*, waarin gelijk hij" — Bilderdijk — „zeer wel zegt, de korte *i* moet gehoord worden, en dus luiden moet als *Ilk* en evenzoo *Ilkke*, zonder in het laatſte geval den minſten zweem van eene verdubbelde K of de minſte drukking op I, te doen hooren."

te beschouwenen klank der *y* te vermelden 1). Bilderdijk handelt ten opzichte der *y* op de willekeurigste, onverandwoordelikste wijze: zoo schrijft hij *my*, *zy*, *tytel*, *cijmbaal*, *cijpres*, *cijther*, *melody*, *poëzy*, niet tegenstaande men zoo wel volgens de uitspraak als de afleiding schrijven moet *mij*, *zij*, *titel*, *cymbaal*, *cypres*, *cither*, *melodie*, *poesie*.

§ 3.

Over de verlenging der a *en* u *door* e *of door verdubbeling.*

In de 12de, 13de en 14de eeuw werden de klinkers *a*, *o*, *u* door *e* verlengd, terwijl men de *i* ter oorzake van den tweeklank *ie* door zich zelve verdubbelde, alsmede de *u*, wanneer ze dien *u*-klank had, de welke door onzen tegenwoordigen *ui*-klank sedert lang vervangen is. Deze verlenging der *a*, *o*, *u* had vele goede eigenschappen. Ten eersten was zij in volmaakte overeenstemming met de afdaling, die bij elken langen klank plaats heeft, terwijl in haar de voeging van den klank der doffe *e* bij dien der *a*, *o* en *u* handtastelik aantoonde, dat men den klank der *a*, *o* en *u* niet krijschender of geeuwender wijze uit moest rekken, maar door eene zachte uitademing de vereischte lengte hadde te geven. Ten tweeden zij deed de doffe *e* als enclytische letter kennen en strekte aldus ter verklaring van het gebruik dezer *e* in *aannemelik*, *dadelik*, *namelik*, *wenschelik*. Ten derden gingen door haar alle de onbepaalde wijzen der werkwoorden op *en* uit, waardoor de regel, dat de eerste persoon van den tegenwoordigen

1) De op scholen, kostscholen en gymnasien in gebruik zijnde spraakkunsten zijn alle zeer onvolledig ten aanzien der klankleer: ze bevatten alle slechts eenige weinige bladzijden, aan deze afdeeling der spraakleer gewijd.

tijd der aantoonende wijze door wegwerping der *en* of *n* van de onbepaalde wijzen onzer werkwoorden ontstond, van kracht was, en waardoor onregelmatigheden in de vervoeging der werkwoorden als die, de welke door het tegenwoordige *slaan*, *gaan* veroorzaakt worden, voorgekomen werden. Ten vierden bracht ze mede, dat men woorden als *bladen*, *daden*, *dooden*, *goden* samen trok tot *blaen*, *daen*, *doen*, *goen*, welke vormen meer dan de hedendaagsche *blaan* of *blaân*, *daan* of *daân*, *doon* of *doôn*, *goon* of *goôn* de weglating der *d* aanwijzen.

Deze verlenging treft men in onze taal van haar optreden als schrijftaal af tot op het einde der 16de eeuw toe aan. Op dat tijdstip begon Spiegel de klinkers *a*, *o*, *u* door zich zelve te verdubbelen: eenige schrijveren volgden hem hierin na, en eindelik bewerkte Huydecoper, dat deze schrijfwijze vrij algemeen in Noord-Nederland werd. Wij zeggen vrij algemeen in Noord-Nederland, want de zoo genaamde rotterdamsche schole, waartoe vele groote geleerde en verscheidene met roem bekende letterkundige maatschappijen behoorden, volhardede in de spelling van *ae* en *ue* tot *voor* een vijftig jaar toe 1), terwijl de zuidnederlanders zonder uitsondering de *a* en *u* door *e* bleven verlengen. Bij hun optreden met hunne taalstelsels troffen Bilderdijk en Siegenbeek de spelling van *aa* en *uu* algemeen, die van *ae* en *ue* als eene uitsondering aan. Zij verdedigden beide de eerst gemelde, en weldra kenden *al* de noordnederlanders geene andere dan haar.

Men behoeve er zich geens zins over te verwonderen, dat Siegenbeek de *aa* en *uu* boven de *ae* en *ue* de voorkeur geeft, want zijn geheele stelsel is immers meer berustende op het gezag der *meererheid* dan op dat der *oudnederlandsche tale?* Bilderdijk handelt te dezen opzichte

1) Willems, „*Over de Hollandsche en Vlaemsche schrijfwijze* van het Nederduitsch", bl. 89

weder als altijd: hij wil, wat het ook koste, van Siegenbeek, den gehaten Siegenbeek, verschillen; onder het bepeinzen der middelen daartoe geraakt hij in vuur, in razernij, buiten bezinning, grijpt naar een wapen om zich te verdedigen of liever om aan te vallen en — snijdt zich derelik de vingeren. In stede van de *ae* en *ue* tegen Siegenbeek te verdedigen, — in welken strijd hij ten minsten de oude voor zich had gehad, — schrijft hij in afwijking van hem *heir*, *meir*, *beir*, *hair*, *air*, welke spelling nog een restjen is van eenige oud nederlandsche tongvallen, waarin volstandig, dit is niet alleen in *heir*, *meir*, enz., maar ook in alle andere den verlengden *a*-, *o*- en *u*-klank hebbende woorden, de klinkers *a*, *o*, *u* door *i* verlengd werden, en tegen de hedendaagsche en vroegere uitspraak indruischt en alzoo met kracht op zijn eigene hoofd te rugge doet keeren de volgende door hem in arren moede tegen Siegenbeeks spelling van *heer* voor *heir* uitgesprokene woorden: „..... de nieuwe ongerijmde invoering van *heer* voor *heir* te ſchrijven koomt uit den zelfden koker waar de gantſche Siegenbeekſche kraam uit voortkomt, door een verwarring van klanken, dialekten, en tijden, die een uitlandsch en niet Nederlandsch gehoor en uitſpraak, met onkunde in algemeene en byzondere taalkennis voortbracht en met onverſtand doordreef."

De reden, waarom Siegenbeek en Bilderdijk de *a* en *u* door zich zelve verlengd willen hebben, is, dat men de *o* ter zake van den tweeklank *oe* toch door zich zelve moet verlengen en dus om zich zelven gelijk te blijven ook ten aanzien der verlenging der *a* en *u* op de zelfde wijze handelen moet. Wij erkennen volgaarne, dat in gevolge van den aard onzer spelling men de *o* door zich zelve moet verlengen ten einde den *oo*-klank in de schrifttaal zichtbaar onderscheiden van dien des tweeklanks *oe* voor te stellen, maar we geven geens zins toe, dat

men om deze door den tijd ontstane uitsondering 1) op den regel onzer klinkerverlenging door *e* deze geheel en al behoort te verwerpen en te vervangen door eene andere wijze van verlenging, de welke op de regelmaat van andere bestaande taalregelen, ja, op de algemeene kennis omtrend de klanken den nadeeligsten invloed heeft en daar en boven in strijd is met de algemeene taalkennis. De verdubbeling der *a* en *u* door zich zelve verstoort op eene schrikbarelike wijze de eenheid, die er vroeger bestond ten aanzien van den uitgang der onbepaalde wijzen onzer werkwoorden. Zij heeft te wege gebracht, dat men *bladen*, *daden* te samen trok tot *blaan* of *blaán*, *daan* of *daán*, welke schrijfwijze tegen alle wetten van samentrekking, of liever tegen alle gezond verstand indruischt, want *blaan* of *blaán*, *daan* of *daán* zijn geene samentrekkingen van *bladen*, *daden*, maar van *bladan*, *dadan*. Zij is oorzaak, dat men in enkele vakken 2) den klank der

1) In onze taal hebben eenige zeer opmerkelike klankwijzigingen plaats gehad: b. v. de *u* is tot *ui*, de lange *i* in *wi*, *wiin* tot *ij* geworden. Deze klankwijzigingen hebbe men toe te schrijven aan den invloed van het hoogduitsch op onze uitspraak, want in die taal is de *u* in *au*, de *i* in *ei* veranderd, terwijl in andere teutonische taaltakken, zoo als het zweedsch en het deensch, gemelde klanken onverbasterd zijn gebleven. Het volgende tabelletje zal zulks genoegsaam bewijzen:

Oudned.	Nieuwned.	Oudduitsch.	Nieuw- of Hoogd.	Zweedsch.	Deensch.
wiin.	wijn.	wîn.	wein.	vin.	viin.
miin.	mijn.	mîn.	mein.	min.	miin.
stigen.	stijgen.	stîgen.	steigen.	stiga.	stige.
duve.	duif.	tûbe.	taube.	dufva.	due.
huus.	huis.	hûs.	haus.	hus.	huus.
uut.	uit.	ût.	aus.	ut.	ud.

Aan de zelfde oorzake nu is toe te schrijven de verandering van den langen *o*-klank in den *oe*-klank, de welke in vele woorden geschiedkundig aan te wijzen is, b. v. in *moeder*, *broeder*, *voet*, *moed*, *bloed*, die in het zweedsch *moder*, *broder*, *fot*, *mod*, *blod*, in het deensch *Moder*, *Broder*, *Fod*, *Mod*, *Blod* zijn.

2) Wij hebben hier het oog op predicanten, schoolmeesters en open-

verlengde *a* en *u* iets krijschends, iets galmends geeft en men algemeen den klank noch de waarde der *e* als enclytische letter in *namelik*, *dadelik*, *menschelik*, *tale*, *sprake* 1) meer kent. De verdubbeling der *a* en *u* door zich zelve strijdt tegen de algemeene taalkennis, wijl in geene der meest bekende talen de klinkers door zich zelve verlengd worden 2). Siegenbeek beweert bij zijne behandeling over de enkele en dubbele spelling der klinkers, dat de latijnen oud tijds in lange lettergrepen eenen dubbelen klinker bezigden, doch volgens Willems is het volstrekt nog niet bewezen, dat de latijnen zulk eene verdubbeling gekend hebben 3). Wanneer men nu al deze bezwaren tegen de verlenging der *a* en *u* door zich zelve, alsmede de door ons hier te voren vermelde voordeelen van die door *e* beschouwt, gevoelt men zich dan niet onwillekeurig genoopt den taalkundigen Willems na te zeggen: „En hoe moeilyk was het niet dit stelsel" — de verdubbeling der *a* en *u* door zich zelve — „fatsoenlyk in te kleeden! En hoe gemakkelyk was het niet om een veel eenvou-

bare redenaars, waarvan de meeste er zich op schijnen toe te leggen de *aa* zoo galmend, als het mochelik is, uit te spreken.

1) Deze *e* is niets anders dan de scheva der hebreeuwen, de *e muet* der franschen, de *stumme* of *unterstöttende* (ondersteunende) *e* der denen.

2) Wij bedoelen door deze meest bekende talen behalve de vier moderne het russisch, hongaarsch, walisch, walachijsch, zweedsch, italiaansch en het spaansch. In het deensch verlengde men vroeger de *a*, *o*, *ö* door de *e*: thans echter vindt daarin deze verlenging slechts plaats in eenige weinige woorden, zoo als: *Faer*, samen getrokken uit *Fader*, *Moer* samen getrokken uit *Moder*, enz., ten minsten in werken, waarin het stelsel van Molbech is gevolgd.

3) Hij zecht namelik: »Volgens Quintilianus (de Inst. orat. I: 4.) wil men, dat de vroegere Latynen de vokael zouden hebben verdubbeld, om ze lang te maken. 'T is mogelyk. Maer vooreerst hebben zy dan toch dit stelsel al vroeg verwerpelyk gevonden en ten tweede, wordt dit bij Quintiliaen niet zoo duidelyk gezegd. (Men leze Spalding over de aengehaelde plaetse. *Edit. Paris. (Le Maire)* 1821, in 8° vol. I. pag. 87.)"

diger aen te nemen!" Gevoelt men dan niet, dat het eene ongerijmdheid is om *eene* uitsondering eenen op den aard der tale berustenden regel te verwerpen? Is men dan vergeten, dat *de uitsondering den regel bevesticht?*

Nu rest ons nog te spreken over het geval, waarin de *a* en *o* door de wegvalling van eenen of meer medeklinkers, zoo als eene *d*, *t* of *nd*, met eene *e* te samen komen en met haar vereenigd uitgesproken worden. De aanhangers der schrijfwijze van *aa* en *uu* willen ook in dit geval tegen alle rede in de *aa* en *oo* bezigen. Want *blaan* of *blaán*, *daan* of *daán*, *doon* of *doón*, *goon* of *goón* missen alle kenteekenen van uit *bladen*, *daden*, *dooden*, *goden* saam getrokken te wezen: ja, zoo geschreven, moeten ze noodwendig als samentrekkingen van *bladan*, *dadan*, *doodon*, *godon* beschouwd worden, want in onze taal wordt bij alle samentrekkingen, die door het wegvallen der *d* of *t*, of zelfs van *nd* van tusschen twee door deze medeklinkers gescheidene enkele klinkers ontstaan, steeds de klank dier klinkers vereenigd, welk laatste ten klaarsten blijkt uit *schaúw*, *gestaég*, *graég*, *elkaér*, de welke samen getrokken zijn uit *schaduw*, *gestadig* of liever *gestadeg*, *gratig (gretig)* of eigendlik *grateg* 1) en *elkander*. Men schrijve derhalve *blaén*, *daén*, en ook *doén*, *goén*, wijl het teeken van samentrekking genoegsaam is om te verhoeden, dat men daarin de *oé* als den tweeklank *oe* uitspreke (zie nader bij het samentrekkingsteeken).

§ 4.

Over de hardlange e *en* o.

In onze hedendaagsche schrifttaal is het de gewoonte den hardlangen *e*- en *o*-klank op het einde eens woords of

1) Het is nog al opmerkelik, dat men ook in het deensch deze naar den korten *e*-klank zwemende *i* aantreft. Zoo luidt daarin *Kirk, til* bijna als *Kerk, tel.*

eener lettergreep door de *ee* en *oo* aan te duiden. Hiervan bemerkt men in de geschriften der 12de, 13de en 14de eeuw niet het minste spoor, zoo dat men deze schrijfwijze als een uitfindsel der spraakkunstenaren kan beschouwen. Zij is, zeggen de taalleeraren, gegrond op de uitspraak. Dit is dan ook werkelik het geval, ofschoon er in vele woorden, waarin de *ee* en *oo* zoo wel volgens het bilderdijksche als het siegenbeeksche stelsel geschreven worden, de hardlange *e*- en *o*-klank niet gehoord wordt. Doch al is ze dan meer of min op de uitspraak gegrond, is ze wel te verdedigen? Neen, geens zins, want men kan veel tegen haar inbrengen, terwijl niets te haren voordeele spreekt. In de eerste plaatse was ze den schrijveren der 12de, 13de en 14de eeuw geheel vreemd. In de tweede plaatse is ze ondoelmatig, omdat men slechts op het einde eens woords of eener lettergreep den hardlangen *e*- en *o*-klank door de *ee* en *oo* zichtbaar voorstelt en niet in het geval, dat hij in het midden van een woord of eene lettergreep voorkomt, b. v. in *ik eer*, *ik leer*, *smeer*, *ik hoor*, *het oor* en honderde andere meer. In de derde plaatse is zij van weinig beteekenis en nut in eene taal, in de welke de hardkorte *e* en *o* niet van de zachtkorte *e* en *o* door de spelling onderscheiden wordt, b. v. in *ezEl* en *gezÉl*, *bOl* (opgezet) en *ból* (van een hoed); in de welke de tweerlei korte *i*-klank, te weten die der *i* in *vinden* en de naar den *e*-klank zwemende *i* in *machtig*, *huiselik*, door eenerlei letterteeken wordt aangewezen; in de welke alle de klinkers duizenderlei klankschakeringen aanbieden, al naar mate de toon op hen valt of de hen voorafgaande of volgende medeklinkers hunnen klank wijzigen, b. v. in *maandag*, *dag*, *des daags*, *zondaags*, *pa*, *daarna*, *Bacharach* (l. bijna *BachErach*), *pijn hoofdpijn*, enz. 1). In de vierde plaatse is zij een struikel-

1) Kinker zegt te dezen aanzien: »Dat de wijzigingen, waarvoor ieder dezer klanken, uit hoofde van de opgenoemde en meer andere

blok voor alle beoefenaren onzer tale, geleerde, taalkundige, meesters en scholieren, de welke alle om niet te haren aanzien te falen verplicht zijn om het woordenboek van Siegenbeek of eenig ander taalleeraar gestadig ter hand te nemen. In de vijfde plaatse behoeft men geens zins te vreezen, dat, indien de hardlange *e* en *o* uit de schrijftaal gebannen wordt, eenig nederlander daarom ophouden zal in het spreken het verschil van klank tusschen de hardlange en de zachtlange *e* en *o* waar te nemen, daar zonder hulp der schrijftaal, ja, in weerwil van haar de spreektaal jaren lang de eigendommelike klankwijzigingen eeniger andere klinkers onverbasterd heeft bewaard, b. v. de scherpkorte *e* in *gezEl* en de zachtkorte in *ezEl*, de scherpkorte *o* in *bOl* (van eenen hoed) en de zachtkorte in *bOl* (opgezet), alsmede de naar de *e* zwemende *i* in *stadig*, terwijl men ten overvloede de regelen, de welke men *uitgevonden* 1) heeft ter bepaling van het gebruik der hardlange *e* en *o*, zoude kunnen doen strekken tot eenen gids der uitspraak der *e* en *o* zoo wel voor den vreemdeling als voor dien nederlander, die zoo zeer bij zijne voorvaderen en tijdgenoten ten achteren staat, dat hij eene *zoo* ondoelmatige en ongenoégsame handleiding als de schrijfwijze van *ee* en *oo* voor de hardlange *e* en *o* noodig heeft om te weten, wanneer der *e* en *o* de hardlange klank gegeven moet worden. En om

oorzaken, vatbaar is, oneindig zijn, is boven allen twijfel. Hieraan zijn zij, wel voornamelijk onderworpen, door den medeklank, die haar voorafgaat en volgt."

1) Siegenbeek raadpleecht ter vaststelling van de regelen ten aanzien der hardlange *e* en *o* niets minder dan het mesogothisch, alemannisch, frank-duitsch en angel-saxisch en ook het hedendaagsch duitsch. Muller voecht daarbij nog het engelsch. Het is nog al bevreemdend, dat tot nog toe niet een onzer taalgeleerde het gewaagd heeft in het een of ander werkjen reden te geven voor elk woord in het bijzonder van het bezigen daarin der hardlange *e* en *o*.

alle deze bezwaren te samen uit den weg te ruimen, dringen wij aan op de afschaffing der gewoonte om den hardlangen *e* en *o*-klank door de spelling van *ee* en *oo* aan te duiden.

§ 5.

Over de twee- en drieklanken.

Bilderdijk gebruikt in eenige woorden onverschillig *ai* of *ei:* zoo vindt men in zijne „*Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden*" *klai* en *klei*, *kai* en *kei*, *kaizer* en *keizer*, *mai* of *may* en *mei*. De oude schreven echter deze woorden slechts met *ei* 1). Derhalve is deze schrijfwijze van Bilderdijk als eene willekeurige nieuwigheid te beschouwen, door hem uitgevonden om toch maar te verschillen van Siegenbeek, die in gemelde woorden alleen de *ei* gebruikt naar het voorbeeld der oude en in overeenstemming met de uitspraak.

De *aai* en *aau* schrijve men in navolging der schrijveren der 12de, 13de en 14de eeuw *aei* en *aeu*, ten minsten als men de door ons aangeprezene spelling van *ae* en *ue* voor de verlengde *a* en *u* aanneemt. Bilderdijks *sajet*, *dojer* is in strijd met den aard onzer tale, die in de drieklanken *aei*, *aeu* en *ooi* de verlengde *a* en *o* eischt ter onderscheiding van de tweeklanken *ai* en *oi*, en ook met zijn eigene stelsel, volgens het welke men spelt *maaien*, *zaaien*, *strooien*, *hooien*, en, wat meer zecht, ook met de uitspraak.

De *ou* wordt gebruikt in alle die woorden, waarin de *ou*-klank uit *al* ontstaan is, b. v.: *koud* uit *kald*, *zout* uit *zald*, *woud* uit *wald:* alleen in *outaar*, dat afgeleid is van *altaar*, weifelt het gebruik tusschen de *ou* en *au*. Om der regelmaat wille geve men echter alleen der *ou* in dit woord

1) Huydecoper, „*Proeve van Taal- en Dichtkunde*", bl. 396, v. 921.

eene plaatse. Bilderdijk schrijft in afwijking van Siegenbeek *daauw*, doch te onrechte, want de oude spelden dit woord onverschillig met *au* of *ou*, nooit met hun *aeu*, ons tegenwoordig *aau*. Ook zijn *bedaauwelen* 1) moet als afgeleid van *dauw* met *au* geschreven worden. — Bilderdijk voecht den op *i* uitgaanden twee- en drieklanken, gevolgd door eenen klinker, niet eene *j* als overgangsletter toe: hij schrijft alzoo *vleien*, *zaaien*, *gooien*, *bruien*, *boeien*. Deze zijne schrijfwijze is overeenkomstig met de aloude spelling. Siegenbeek lascht daar en tegen in zulk een geval eene *j* in en schrijft diens volgens *vleijen*, *zaaijen*, *gooijen*, *bruijen*, *boeijen*. Daar, gelijk door ons gezegd is geworden, Bilderdijks spelling van *vleien*, *zaaien*, enz. over een komt met de afleiding, spreekt het van zelve, dat Siegenbeeks *vleijen*, *zaaijen*, enz. daartegen indruischt. Doch niet alleen heeft zij de afleiding, maar ook verscheidene andere gewichtige redenen tegen zich. In de eerste plaatse beandwoordt zij niet ten vollen aan de uitspraak, daar deze in *vleien*, *zaaien* als overgangsklank niet eene *j*, maar eenen tusschen de *i* en *j* inliggenden klank laat hooren. In de tweede plaatse verstoortse de regelmaat van

1) Veelvuldig verwart men *beduimeld* en *onbeduimeld* met *bedauweld* en *onbedauweld*. Zoo spreekt Loosjes van *onbeduimelde onschuld*. Hierover vaart Bilderdijk als volcht uit: „*Onbeduimelde onſchuld* ſchreef de goede werkzame Loosjens. Een walgelijk woord, wellicht uit een oud boek dat met morſige vingers gelezen, in een leesbibliotheek te rug kwam, opgeraapt en 't geen in dien zin maar al te ſchilderachtig is. Inderdaad minder nog te dulden dan het kroegloopers *volhouden*, met de geboefteregeeringen van 1795 en 1796 opgekomen. Het epitheton dat hy dus misvormde, is *onbedaauwelde onſchuld*, dat is, waar de minſte walm of waas niet op hecht en hoe teder is deze uitdrukking. Maar zoo bederft men ſints lang onze ſchoone en netdenkende taal door betwetery van laag en onkiesch gepeupel, dat zijn oorſprong altijd verraadt en ook al wat het aanvat *beduimelt*." — Het hadde hem warelik beter gestaan in stede van zoo vreeselik te razen en te tieren volgens de afleiding *bedauwelen* of *bedouwelen* te schrijven.

ons spellingstelsel, daar er — ook volgens de siegenbeeksche spelling — zonder *j* als overgangsletter geschreven wordt *zeen*, *ween*, *drien*, *knien*, *Italie*, *Bulgarie*, *Azie*, *gedwee*, de welke uitgesproken worden bijna als *ze-jen*, *we-jen*, *knie-jen*, *drie-jen*, *Itali-je*, *Bulgari-je*, *Azi-je*, *gedwe-je*, even als *vleien*, *zaaien* bijna *vleijen*, *zaaijen* luiden. In de derde plaatse is Siegenbeeks bewering, dat men in *vleien*, *zaaien* de *j* als overgangsletter mag en moet aannemen, daar men in *vrouwen* en andere woorden de *w* als overgangsletter te baat genomen heeft, te eenen male ongegrond, ontaalkundig. Want de *w* is tegenwoordig geene overgangsletter, noch is zulks ooit geweest. Men spreekt in *vrouw* de *w* uit; daarom lascht men haar niet in het meervoud *vrouwen* in, maar neemt haar daarin over. De oude bezigden in *vrouwen* en der gelijke woorden de *w* niet als overgangsletter, — want dan hadden ze ook, zich gelijk blijvende als ze waren, wel de *j* in *vleien*, *zeen*, *knien* geschreven, — maar om dat in *vrouw* en der gelijke de *w* reeds behoorde en ook *somwijlen* geschreven werd, doch de meeste keeren, om welke reden het dan ook geweest zij, weg gelaten werd, gelijk men uit vele handschriften kan bespeuren. — Derhalve were men met Bilderdijk de *j* uit *vleien*, *zaaien*, enz.

Muyden en *Leyden*, gelijk Bilderdijk spelt, zijn niet zoo verwerpelik, als men op den eersten aanblik denken zoude, want zij voldoen aan den regel, volgens den welken alle eigennamen hunne oorspronkelike spelling behouden, en welken regel Siegenbeek door zijne spelling van *Overijssel* 1) en *Huydecoper* huldicht, maar door zijn *Leijden* en *Muijden* 2) in het aanzicht slaat.

1) Volgens den aard der tale en ook volgens zijne eigene spelregels zou het eigendlik *Overysel* moeten wezen.

2) Al de gene, die maar een weinigjen taalkennis bezitten, zullen weten, dat dit siegenbeeksche *Leijden* en *Muijden* tegen alle taalkunde, zoo wel algemeene als bijzondere, indruischt.

§ 6.

Over de verwantschapte medeklinkers b *en* p, d *en* t, g *en* ch, z *en* s.

Thans tot de medeklinkers overgaande, zullen we het eerste die behandelen, de welke gemeenelik *verwantschapte* genoemd worden.

Dezen naam verdienen te recht eenige medeklinkers, die, in aard en klankvorming gelijk, van elkander in niets anders verschillen, dan in zachtheid of scherpte van klank en daarom dikwijls met elkander verwisseld worden. Zulke medeklinkers zijn:

de *b* en *p*;
de *d* en *t*;
de *g* en *ch*;
de *v* en *f*;
de *z* en *s*.

Van welke letters de voorste de *zachte*, de achterste de *scherpe* zijn.

Om alle verwarring te voorkomen zullen we elk paar dezer medeklinkers afzonderlik behandelen.

De *b* en *p* worden zoo wel volgens het bilderdijksche als het siegenbeeksche stelsel niet met elkander verwisseld. In *ambt* wil Bilderdijk echter de *p* voor de *b* gebezigd hebben, doch te onrechte, want de *b* is daarin veel ouder dan de *p*, weshalve men met Siegenbeek *ambt* te spellen hebbe.

De oude namen ten aanzien der *d* en *t* den zelfden regel als ten opzichte der *g* en *ch* en der *v* en *f* in acht: ze gebruikten de *t* als sluitletter, de *d* als beginletter. Tegenwoordig gehoorzaamt men niet meer aan dezen regel, aangezien hij tegen de uitspraak strijdt: men heeft hem daarom te recht uit ons taalstelsel verbannen en ver-

vangen door dien, volgens den welken men de *d* bezicht in die woorden, waarin bij verlenging de *d*-klank gehoord wordt, de *t* daar en tegen in die, waarin bij verlenging de *t*-klank hoorbaar is, en voor het overige de *d* of de *t*, al naar mate de uitspraak de eerste of de laatste vordert.

Wanneer men aan dezen regel getrouw wenscht te blijven, zoo dunkt het ons noodzakelik te wezen in vele woorden af te wijken of van het bilderdijksche of van het siegenbeeksche stelsel.

In de eerste plaatse zouden we de *d* willen gebezigd hebben in al de woorden, waarin ze de *t* volgens afleiding en uitspraak beide behoort te vervangen, b. v. in *omtrend* 1), *rondom* 2), *oodmoed* 3), *wezendlik*, *eigendlik*, enz.

In de tweede plaatse zouden we in *thans*, *althans*, *vervolgens*, *doorgaans*, *trouwens*, *nochtans* en der gelijke meer, waarin Bilderdijk wel is waar volgens de afleiding, doch met miskenning der uitspraak de *d* wil gebruikt hebben, liever met Siegenbeek der *d* geene plaats willen gegeven hebben, wijl men, al neemt men de *d* in gemelde woorden volgens de afleiding niet aan, men toch zeer goed weten kan, indien zulks nuttig is te weten, waarvan en hoe zij afgeleid zijn.

In de derde plaatse geve men met Siegenbeek der *d* de voorkeur boven de *t* in den uitgang *-aard*, alsmede in *aard*, *aardig*, *ontaarden*. Bilderdijk verkiest om toch maar van Siegenbeek te verschillen daarin de *t* boven de *d* en schrijft alzoo *luiaart*, *grijzaart*, *aartig*, *ontaarten*, niet tegenstaande de algemeene uitspraak daarin de *d*, en niet de *t*, laat hooren.

In de vierde plaatse zouden we het wenschelik achten,

1) *Omtrend* is, gelijk Bilderdijk zecht, *omtreend*, d. i., *omgaande*.

2) *Rondom* komt van *rond om*.

3) In *oodmoed* en in *node* is ons nog een overblijfseltjen gebleven van het voorvoegsel *ood-*, dat in het oudijslandsch te rug gegeven wordt door het veelvuldig voorkomende *andr-*. In het oudnederlandsch ontmoet men ook het bijwoord *ode*, waarvan met de ontkennende *n* *node* is afgeleid, en het welk even als het gemelde *andr-* beteekent *licht, gemakkelik*.

dat men volgens de uitspraak met Bilderdijk in het voorvoegsel *and-* de *d* aanname.

In de vijfde plaatse behoude men met Siegenbeek de *t* in het voorvoegsel *ont-*, wijl zij, en niet de *d*, daarin behoort te worden uitgesproken.

In de zesde plaatse schrijve men met *d voords*, *mids*, *huiswaards* en alle andere woorden, die volgens Siegenbeek met *ts* gespeld worden, doch waarin de algemeene uitspraak *ds* laat hooren.

In de zevende plaatse moet men even zeer Bilderdijks *gants*, *gantsch* als Siegenbeeks *gansch* verwerpen, wijl men algemeen deze woorden als *gands* uitspreekt; men spelle *gands*, *gandsch*.

Omtrend de *g* en *ch* had er bij de oude de zelfde verwisseling plaats als met de *d* en *t* en de *v* en *f*: ze bezigden de *g* als begin-, de *ch* als sluitletter.

Een opmerkelik verschijnsel is het, dat zulks in de *spreektale* nog plaats heeft, niet tegenstaande de *schrifttale* sinds onheucheliken tijd de *ch* als sluitletter heeft verbannen.

In het siegenbeeksche stelsel heerscht er ten aanzien der *g* en *ch* de grootste willekeur. Siegenbeek verbant met miskenning van afleiding en uitspraak de *ch* als sluitletter in — niet in *alle* woorden, want dan hadde men eenen te eenvoudigen en te makkelik op te volgenen regel gekregen, maar alleen in „*die* woorden, waarin zij zich als grondletter, of in het meervoud voordoet", op dat de tale met den volgenden moeieliken, doch vernuftigen regel 1) verrijkt wierde: „Doch, waar geene der ver-

1) Het aardigste van de zaak is, dat Siegenbeek zelve zich niet aan dezen regel houdt, want hij spelt *ligten*, niet tegenstaande dat het ontstaan is uit *liften* (engelsch: *to lift*), alsmede *zuchten* en *slachten*, in weerwil dat het eerste van *sugen*, het laatste van *slagen* afgeleid is. Dat hij in dezen van zijne eigene taalwet is afgeweken, is ook door van Beers in zijne „*Nederduitsche Spraekleer*" beweerd en bewezen.

melde redenen tot de plaatſing der *g* voorhanden is, gebruike men, ter meerdere voldoening aan de uitſpraak, bestendig de *ch*, bij de ſtuiting op eenen harden medeklinker of aan het einde van een lettergreep, en ſchrijve dus *ach*, *zich*, *lucht*, *achten*, *pracht*, *kocht* van *koopen*, *zocht* van *zoeken*, en zoo in meer anderen." Maar hoe vernuftig deze regel ook zij, we kunnen toch ons niet bedwingen te vragen: Waarom heeft Siegenbeek, indien hij dan toch met alle geweld noch der afleiding, noch der uitspraak wilde gehoorzamen, niet steeds de *g* als sluitletter gebezigd, ten einde alzoo en zich zelven gelijk te blijven en het ontstaan van eenen regel te verhinderen, die voor al wat de penne voert een waar struikelblok is en blijven zal? In het bilderdijksche stelsel heerscht er te dezen opzichte nog grootere willekeur, volslagene wanorde 1): zoo treft men daarin *plach*, *mach*, *zag*, *lag*, *gy moogt*, *ik*, *gy*, *hy mocht*, *gy zegt*, *gy draagt* 2), *macht*, *licht (leves)*, *dicht*, *burchte*, *krachten*, *machten*, *gebergte*, *hoogte*, *droogte*, broederlik naast elkander geplaatst en tot eenen liefeliken chaos vereenigd, aan.

En deze ongelijkheid en willekeurigheid der beide hoofdstelsel is te berispeliker, wijl men alles tot de volmaakste orde kan te rug brengen door — in navolging der oude en der spreektale de *ch* 3) steeds als sluitletter, uitgezonderd

1) In zijne werken maakt hij het nog erger: zoo vindt men in zijne „*Verklarende Geslachtlijst*", deel I, bl. 1 der voorrede *zintuigelijk*, en bl. 44 van het werk zelve *genoechlijkheid*, welke twee spellingen tegen elkander indruischen.

2) Een der volgeren van Bilderdijk heeft beweerd, dat men, al volcht men de bilderdijksche spelling, *ligt*, derde persoon van het werkwoord *liggen*, met *g* schrijven moet, om dat het eene verkorting is van *ligget*, welke bewering Siegenbeek wederlecht door aan te voeren, dat zulks wel niemand voor eenen voldoenden grond zal aannemen, daar men dan op dien zelfden grond ook *leevt*, *leezt* voor *leeft*, *leest* zoude kunnen verdedigen.

3) De spraakkunstenaar Mulder, die voor drie en zestig vier en zes-

in de lettersamenstellingen *ng* en *gg*, te bezigen, alsmede in die woorden, waarin de *g* door eene volgende *t* den klank der *ch* krijcht. Ook zouden we in de bijvoechelike naamwoorden op *-lik* de enkele of dubbele *ch* in de plaats van de *g* en *gg* gesteld willen zien, daar men daardoor en in overeenstemming met de uitspraak zoude zijn en de regelmaat van ons spellingstelsel zoude bevorderen, het welk in de op *-lik* eindigde bijvoechelike naamwoorden de scherpe medeklinkers *f* en *s*, en niet de zachte *v* en *z*, als beginletters gebruikt.

Wat Siegenbeeks *gch* betreft, de oude gebruikten daarvoor *cch*, even als ze voor de dubbele *g* *cg* bezigden. Deze spelling van *gch* is een waar onding. Welke nederlander brengt den dubbelen *ch*-klank in *lichchaam*, *lachchen* aldus uit? En op welken grond heeft Siegenbeek dan de schrijfwijze van *gch* voorgeschreven? We zullen hem zelven laten andwoorden, namelik zijne woorden aanhalen, waarmede hij zijne *gch* verdedigd heeft: — „In de tweede plaats" — zecht hij — „komen hier de woorden *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen* en meer dergelijke in aanmerking, waarvoor anderen *lachen*, *lichaam*, *prachen* ſchrijven.

tigste siegenbekiaan en voor *een* vier en zestigste bilderdijkiaan is, zet der siegenbeeksche spelling van *dag*, *ik leg*, *ik pleeg* de kroon op door te beweren, dat de *ch* in de weinige gevallen, waarin ze als sluitletter voorkomt, »veel scherper in den overgang zijn moet dan de *g*, zoodat men het onderscheid in: *lach ik*, *poch* en *leg ik*, *pleeg ik*, enz. wel moet doen hooren". Hij wil ook eenig onderscheid opgemerkt hebben tusschen de *g* in *ligt* en de *ch* in *lacht*. Deze bewering is te eenen male ongegrond, want een ieder, die ongemaakt spreekt, brengt de *g* in *ik leg*, *ik pleeg*, *gij ligt* als *ch* uit, het welk Kinker trouwens in zijne »*Beoordeeling*" (op bl. 13) ook aldus erkend heeft: »G toch aan het eind van eene lettergreep klinkt, wanneer men niet met moeite en gemaakt ſpreekt, als *ch*, vooral wanneer zij onmiddellijk door eene *t* gevolgd wordt." Doch dit is niet de eenige taalkundige ketterij, die men in Mulders klankleer vindt: zoo doet hij opmerken, dat in den uitgang *en* der onbepaalde wijzen der werkwoorden de *e* bijna stom moet zijn, »zoodat men eer: *leern*, *hoorn*, dan *lee-rén*, *hoo-rén* moet uitspreken"!!

Doch deze laatfte fchrijfwijze voldoet niet aan den klank des woords, als waardoor men *la-chen*, *li-chaam*, *pra-chen* verkrijgt, overeenkomftig onze gewoonte, om, bij verlenging der woorden met *en*, den medeklinker der voorgaande lettergreep tot de laatfte te brengen, als *la-ken*, *ma-ken*. Men moet dus, om den korten en gebrokenen klank der wortelklinkers in de gemelde woorden door de fpelling aan te wijzen, met verdubbeling der medeklinkers *lagchen, ligchamen* enz. fchrijven, even als men *bidden*, *spotten*, *leggen*, fchrijft. Doch in *lach*, *gelach*, *gesprach* is die verdubbeling even ongepast, als in *ik bid*, *gefpot* enz., waarvoor niemand *ik bidd*, *gefpott* enz. zal fchrijven. Ook in *juichen*, *huichelen* voldoet de *ch* genoegzaam aan den klank. Dat men de *ch* in *lagchen* enz. niet verdubbelt, maar de *g* vóór dezelve ftelt, fchijnt aan geene reden te zijn toe te fchrijven, dan omdat men de *ch*, als eene dubbelvormige letter, ter verdubbeling minder gefchikt geoordeeld heeft. Zonder de genoegzaamheid van die reden te toetfen, merken wij alleen aan, dat het raadzaamst is, in dezen aan het gebruik toe te geven." Hoe fraai geredeneerd! Men moet *lagchen*, *ligchamen* schrijven, even als men *bidden*, *spotten*, *leggen* schrijft. *Risum teneatis*, *amici!* in *lagchen*, *ligchamen* heeft volgens Siegenbeek de zelfde wijze van verdubbeling der medeklinkers als in *bidden*, *spotten*, *leggen* plaats! Volgens ons niet: volgens ons staat zijn *gch* als lettervereeniging gelijk aan *dt*, *vf*, *zs*, en eene *zich gelijk blijvende* siegenbekiaan moet dus niet *bidden*, *spotten*, *beseffen*, *sissen*, maar *bidten*, *spodten*, *besevfen*, *sizsen* schrijven.

Bilderdijk heeft met zijn *lichaam*, *lachen* niet minder gezondigd tegen den aard der tale, daar volgens dezen steeds eene dubbele medeklinker na eenen korten klinker moet volgen.

Derhalve schrijve men noch *ligchamen* of *lagchen*, noch

lichamen of *lachen*, maar *lichchamen* en *lachchen* 1). In *huichelen*, *lochenen* en meer andere woorden, waarin de *ch* door eenen langen klank wordt vooraf gegaan, is eene enkele *ch* genoegsaam. In *Lochem*, *Mechelen* wordt ook eene enkele *ch* gebruikt, niet tegenstaande de *o* en de *e* daarin kort is: zulks steunt op den regel, volgens den welken men eigennamen hunne oorspronkelike spelling moet doen behouden. Ten aanzien der *v* en *f* is nog heden even als bij de oude de regel in zwang, dat men de *f* als sluit-, de *v* als beginletter beschouwt, uitgezonderd in de bijvoechelike naamwoorden op *-lik*, waarin de uitspraak niet de *v*, maar de *f* laat hooren: zoo schrijft men *ik draaf*, *wij draven*, *ik leef*, *wij leven*, *sterfelik-*, *verderfelik* zoo wel volgens het siegenbeeksche als het bilderdijksche stelsel. De oude bezigden ook de *f* in stede van de *v* in woorden, waarin eene voorafgaande scherpe letterklank de *v* eenen *f*-klank deed aannemen. Siegenbeek volcht zulks niet na. Bilderdijk daar en tegen drukt het voetspoor der oude en schrijft alzoo *ontfangen*, *ontfonken*, *juffrouw*. Echter in *ontfouwen* wil hij in plaats van de *f* de *v* gebezigd en alsdan de *t* van *ont-* verwisseld hebben met *d*, terwijl hij *afval*, *misval*, en *misvallen* schrijft: hierin volge men hem niet na, maar spelle in overeenstemming van *ontfangen*, *ontfonken*, *juffrouwen* ook *ontfouwen*, *affal*, *misfal* en *misfallen*, ja zelfs *tfolk*, kortom men geve immer der *f* boven de *v* de voorkeur, wanneer er eene scherpe letterklank vooraf gaat.

1) Kinker verdedicht de spelling van *ligchamen*, *lachen* tegen zijn beter weten in op de volgende wijze: »Had een even zoo langdurig gebruik de in gefchil zijnde verdubbeling door tweemaal *ch* willen afteekenen, zoo zou er geene reden zijn, om de eerste *ch* in *lagchen* in G te veranderen; *vooreerst* niet, omdat men in de talen geen verjaard gebruik moet affchaffen; en *ten tweede*, omdat men *lachchen* uitfpreekt. Maar nu moet men ook de G niet in *ch* veranderen om even dezelfde redenen." Het zou er nog al ongelukkig uitsien, als we geene verjaarde verkeerde spelling zouden mogen verwerpen. Zouden we dan voor *altijd* de siegenbeeksche spel- en taalregels hebben? Dat verhoede de Hemel!

In de meeste oudnederlandsche handschriften bekleedt de *s* aan het begin en in het midden der woorden de plaatse der *z*, terwijl men deze uiterst zeldsaam, ja bijna niet in hen aantreft. Evenwel enkele handschriften maken hierop eene uitsondering, in de welke der *z* steeds als beginletter in de woorden en hunne lettergrepen boven de *s* de voorkeur geschonken wordt. Tegenwoordig heerscht er ten aanzien der *z* en *s* volgens de beide hoofdstelsels de regel, dat men de *z* nimmer als sluitletter mag aanwenden, en dat zij slechts dan als beginletter moet gebezigd worden, wanneer de uitspraak den *z*-klank laat hooren. Beide stelsels zondigen, volgens hunne loffelike gewoonte zich zoo veel mochelik ongelijk te zijn, tegen hunnen eigenen regel. Om welke reden we de hierna volgende wijzigingen op hen zouden willen zien maken, of liever op het stelsel van Siegenbeek, dat we ter voorkoming van nutteloze uitweiding ten grondslag nemen. Ten eersten schrijve men niet *droessem*, maar *droesem*, daar de eerste schrijfwijze even als Bilderdijks *aassem*, *geessel*, *deessem* strijdt tegen den aard der tale, de welke niet gedoocht, dat men na eenen langen medeklinker of eenen twee- of drieklank den medeklinker verdubbelt 1). Ten tweeden bezige men ter voldoening aan de uitspraak de *s* in *te samen*, *samen-* of *saam-*, alsmede in het achtervoegsel *-saam*. Ten derden geve men in sgelijks ter voldoening aan de uitspraak eene plaatse aan de *s* in die woorden, in de welke de klank der *z*- door den invloed van eenen haar voorafgaanden scherpen klinker in de uitspraak tot dien der *s* verscherpt wordt, even eens als zulk eene verscherping met de *v* plaats heeft, b. v. *ontsien*, *ontsag*, *missien*, enz. 2). Ten vierden

1) Eigennamen maken, gelijk we reeds eenige malen gezegd hebben, hierop eene uitsondering, b. v.: *Overijssel, de IJssel.*

2) „De uitspraak der *f* en *s* moet" — zecht Mulder in zijne „*Spraakleer*", bl. 169 — „scherp, die der *v* en *z* zacht zijn. Eene uitzondering maken de zachte letters na *t* als: *ontvangen, ontvonken, ontzien, ontzag,*

moet men de *s* gebruiken in grieksche en andere vreemde woorden, de welke we als het ware door het kanaal der latijnsche tale, die geene *z* kent, ontfangen hebben, alsmede in al die bastaardwoorden, die ontleend zijn aan het fransch, het italiaansch of andere talen, in de welke de *z* niet gebruikelik is. (Zie nader bij de afdeeling, waarin gehandeld wordt over de spelling der bastaardwoorden.)

§ 7.

Over het gebruik der s *of der* ſ, *alsmede over dat der enkele* s *of van den samengestelden klank* sch *in sommige woorden.*

Bilderdijk en Siegenbeek bezigen beide de *ſ* in het begin eens woords of eener lettergrepe. Ze hebben waarschijnelik zulks volgens de afleiding gedaan. Echter, op welken grond dit dan ook door hen geschiedde, men verbanne, gelijk de meeste hedendaagsche schrijveren doen, de *ſ*, niet alleen om dat haar gebruik tot niet eenig nut strekt, maar ook om dat zij door hare vormsgelijkheid met de *f* den meesten lezeren hinderlik is en boven dien door haren vorm het schrift ontciert.

Wat het gebruik der enkele *s* of dat der *sch* betreft, Bilderdijk verwerpt de laatste geheel of voor de *s* in een paar woorden, waarin Siegenbeek haar eene plaatse geeft, terwijl hij daar en tegen in eenige andere woorden de *sch* in afwijking van Siegenbeek boven de *s* verkiest. Zoo schrijft hij *gants* (bijw.), *schalk*, *wasch* (*cera*) voor het siegenbeeksche *gansch*, *schalks* (bijw.) en *schalksch* (bijv. nw.), en *was*. *Gants* (lees *gands*) is, wat de spelling met de *s* aanbelangt, te verkiezen boven *gansch*, wijl het de regelmaat van de spelling der bijwoorden bevordert. *Schalk* is reeds oorspronkelik een bijvoechelik naamwoord en men behoort

enz., waar zij als *f* en *s* uitgesproken worden." Uit *missien*, waarin de *z* verscherpt wordt door de haar voorafgaande *s*, kan men zien, dat Mulder wel is waar niet mis gezien, maar toch niet alles gezien heeft.

dierhalve het niet den bijvoecheliken uitgang *sch* aan te hangen: even min voege men het bijwoord *schalk* de bijwoordelike *s* toe, wijl zulks in strijd is met de afleiding 1). *Was* is ontstaan uit *wag* of *wak*, d. i. *week*. Daarom en om dat „*het Hoog- en Vlaamschduitsch* WACHS *zegt*" wil Bilderdijk dit woord *wasch* geschreven hebben!! Zijn dit wezendlik geldige redenen voor de schrijfwijze van *wasch?* Wij gelooven van neen, want ten eersten is in geen enkel woord de *gs* of *ks* tot *sch* versmolten, maar wel tot eene enkele *s*, b. v.: *deesem* van *deegsem*, en ten tweeden is ons niet een woord bekend, dat, in het duitsch *chs* hebbende, in het nederlandsch *sch* heeft, b. v. het duitsche *Dachs*, *Deichsel* is in het nederlandsch *das*, 2) *dissel* 3).

1) We kunnen niet nalaten hier aan te halen wat de geestige Hildebrand over *schalk*, *schalksch* en *schalks* in het midden heeft gebracht: „Ach, ach, ach! die drukfouten zijn een kruis! Op bladzij 12 staat 19 in plaats van 17; op bladzij 13 (onderaan) staat (hoe is het mogelijk?) *onverschilligst* in plaats van *onbillijkst*. Ik wed dat er nog honderden in zijn die ik over 't hoofd heb gezien! Maar *ééne*, die ik niet heb over het hoofd gezien, en die my meer dan allen grieft, staat op bladzij 160. Ik weet zoo goed als gy, dat van een „schalksche boerin" te spreken, even dwaas is als te zeggen: „eenieksche boerin," en dat „zij lachte schalks" er even min dóór kan als „zij lachte mals;" en daarom had ik de maagd op bladzij 160 ook „schalk" laten omkijken. Toen kwam de letterzetter, en schudde daar het hoofd over, en zette „schalks." Toen kwam ik en werd boos op den letterzetter, haalde de S door en schreef er het gewone *deleatur* by; ik kreeg eene revisie, zag my gehoorzaamd, en gaf het verlof tot afdrukken. Toen sloop, ik weet niet welke hand nogmaals in de proef en verkorf het weer. Ik val die hand niet hard. Zy volgde het voorbeeld van vele en van bekwame handen. Maar ik bedroef my, lief*sche* vriend, dat men thands zoo onkundig*sch* in onze schoon*sche* moedertaal is geworden, en zoo gewoon*sch* aan dien verkeerd*schen* uitgang, dien men by de oud*schere* schrijvers te vergeefs zoeken zou."

2) Bild. „*Verkl. Gesl.*", bl. 142.

3) Zie hier de overige duitsche woorden, de welke *chs* hebben en wier beandwoordende woorden in onze taal *ks* of *s* hebben: *Achse*, as; *Achsel*, oksel; *Büchse*, buks; *Flachs*, vlas; *Fuchse*, vos; *Luchs*, los (linx); *Ochs*, os; *sechs*, zes; *Wachsen*, wassen.

§ 8.

Over de inlassching der d *en* t *in eenige woorden.*

„De inlasſching der *d*" — zecht Siegenbeek — „is in vele woorden door het gebruik onveranderlijk gevestigd. Tot voorbeelden kunnen dienen, *meerder* voor *meerer*, *minder* voor *minner*, *verder* voor *verrer*, *deurwaarder* voor *deurwarer*, *diender* voor *diener*, *boender* voor *boener* en meer anderen. Is derhalve ons taalgebruik genegen, de *d*, tot veraangenaming en onderſteuning der uitſpraak, in zelfſtandige naamwoorden op *er* en den vergrootenden trap van bijvoegelijke naamwoorden aan te nemen, waarom zou men dan die letter met ſommigen verwerpen in alle zulke zelfſtandige naamwoorden, waarin het gebruik dezelve onveranderlijk gevestigd heeft? Waarlijk men handelt hierdoor tegen den aard onzer tale, welke op welluidendheid grootelijks gezet is, en daaraan veel heeft toegegeven." Hiertegen hebben wij verscheidene inwendingen te maken, wier kracht ruim schoots kan opwegen tegen die van het gebruik. In de eerste plaatse is deze inlassching der *d* tegen den aard der tale, die welluidend genoeg van zich zelve is om zulke middelen als haar niet te behoeven tot vermeering van welklank, zoo als dan ook ten vollen blijkt uit de schriften der oude, waarin men *magherre*, (saam getrokken uit *magherere*), *meerre* (*meerere*), voor het siegenbeeksche *magerder*, *meerder* aantreft, b.v.:

„Ghi sijts te magherre en te bleker." 1)
J. van Maerlant.

1) Dit luidt, overgebracht zijnde in hedendaagschen ongebondenen stijl, aldus: Gij zijt des (daarom) magerer en bleeker.

"Si was *meerre*, daer si lach,
Dan Isegrim; ende hare kinder
Waren eer *meerre* dan *minder*." 1)
"*Reinaert de Vos*."

In de tweede plaatse is *magerer* en *meerer* niet onwelluidender dan *magerder*, *meerder*, ja, eigendlik zoetluidender, daar *magerder*, *meerder* voor den fijn gevoeligen even als *bestelder*, *diender*, *vertaalder*, *felder* iets stootends in zich heeft. In de derde plaatse is Siegenbeek te dezen niet *consequent* te werk gegaan, want hij schrijft *vertaler*, *brievenbesteller*, *speler*, *feller*, *weldoener*, niet tegenstaande de spreektaal even goed *vertaalder*, *brievenbestelder*, *felder*, *welgelegender*, *kleinder*, als *meerder*, *verder*, *deurwaarder* bezicht. Wij dragen dus als eenen algemeenen regel voor, dat men in zelfstandige en bijvoechelike naamwoorden op *er* achter *r*, *l* of *n* uitgaande, b. v, *hoorer*, *regerer*, *zurer*, *besteller*, *feller*, *weldoener*, *dunner*, de *d* niet moet inlasschen: alleen in *minder* geve men in navolging der oude aan de *d* eene plaatse (zie de door ons even te voren aangehaalde plaatse uit „*Reinaert de Vos*").

Voor het siegenbeeksche *mijnent-*, *uwent-*, *zijnentwil* en het bilderdijksche *mijnen t' wille*, *uwen t' wille* schrijve men met de oude *om mijnen*, *uwen*, *zijnen wil* of *wille* 3).

§ 9.

Over de inlassching der e *in zelfstandige en bijvoechelike naamwoorden.*

In de zelfstandige en bijvoechelike naamwoorden op *-aar*,

1) Dit is in hedendaagsch prosa: Ze was, toen zij lag, grooter dan Isegrim, en hare kinderen waren eerer grooter dan kleiner.

2) In de onbeschaafde spreektale is niet alleen de inlassching der *d*, maar ook die der *t* zeer geliefkoosd: zoo hoort men daarin benevens *kostbaarder*, *edelder*, *weldoender*, *bescheidender* ook: *Wasti daar? Riepti? Sprakti?* voor het zoetklinkende: *wassi daar? riepi? sprakki?* der oude.

3) Huydecoper zecht hierover: "indien ergens de bedorven uitspraak

-ling, *-nis*, *-lik*, *-loos* pleecht Siegenbeek de *e* voor deze uitgangen welluidendheidshalve in te lasschen. Deze inlassching strookt geheel met de afleiding, alsmede met de hedendaagsche uitspraak. De dichters kunnen echter, even als die der oudheid zulks deden, de *e* naar willekeur bezigen of uitlaten. Bilderdijk, bij wien in zijne „*Spraakleer*" de dichter menig maal uit de mouw komt kijken, wil ook in prosa deze *e* uitlaten, wijl volgens hem men haar toch in het spreken aanvult, al schrijft men „*schriklijk*", *mooglijk*". Dit is echter bezijden de waarheid, want onze spelling is zoo letterlik, — dat zij zulks in weinige gevallen niet is, moet men den spraakkunstenaren, niet den aard onzer tale wijten, — dat alsdan een ieder *schriklik*, *mooglik* zonder de *e* uit zal brengen. Derhalve stemmen wij met Siegenbeek te dezen aanzien in; evenwel moet men zijnen regel, wil men getrouw zijn aan de aloude wetten omtrend de inlassching der *e*, eenige wijzigingen doen ondergaan, ten gevolge waarvan wij den volgenden regel, die op het gezag der oude berust, ter aanneming voorstellen: De woorden die op *-aar*, *-ling*, *-nis*, *-lijk*, *-loos* uitgaan, ontfangen eene *e* voor deze uitgangen, als: *schuldenaar*, *jongeling*, *droefenis*, *afgrijselik*, *hopeloos*: hierop maken eene uitsondering: 1°. de woorden, afgeleid van de zulke, de welke eene *l* of *r* voor de gemelde uitgangen hebben, b. v. *heelbaar*, *leerling*, *stoornis*, *eerlik*, *heilloos*, ofschoon men ook in dit geval somwijlen welluidendheidshalve de *e* in kan lasschen en dus zeer goed, ja, beter schrijft *gevarelik*, *heerelik*, *keurelik*, *derenis*, *storenis*, enz., gelijk Huydecoper in zijne „*Proeve*" aangemerkt en ook geschreven heeft 1); 2°. al

de fchryfwyze bedorven heeft, zo is 't hier. Wat heeft toch de T, in *uwent*, te zeggen? en waarom niet *om uwen wil?* Willeramus p. 55. *thurgh juweren willan;* d. i. gelyk M. Stoke schryft in Will. II, p. 437, *doer uwen wille.*"

1) Zie zijne „*Proeve*" op bl. 5 der voorrede en op bl. 33, 318 en 19, waar men gespeld vindt *behoorelyk*, *eerelyk*, *eereloos*, *natuurelyk*.

de bijv. naamwoorden op *-lik*, waarin deze uitgang door *ig* wordt vooraf gegaan: *edelmoediglik*, *verstandiglik*, *behendiglik;* 3°. de woorden op *endlik*, als: *opendlik*, *eigendlik;* 4°. het woord *koninklik.* Gelijk men misschien opgemerkt zal hebben, vermelden wij onder deze uitsonderingen niet de woorden, waarin eene lange en slepende lettergrepe, op *n* eindigende, op den uitgang *-lik* of *-loos* stuit, en de welke Siegenbeek zonder de zachte *e* gespeld wil hebben, b. v.: „*aanzienlijk*", „*gewoonlijk*", wijl men en volgens de afleiding en volgens de uitspraak in hen de *e* kan invoegen, als: *aanzienelik*, *gewonelik* 1), en even eens ook niet de woorden *vergefelik*, *geneselik*, *verkieselik*, die door Siegenbeek onder de uitsonderingen worden gerangschikt, doch die men met *e*, gelijk wij doen, schrijven moet in gevolge de algemeene uitspraak.

Doch niet alleen in de bovenstaande gevallen behoort men deze zachtkorte *e* in hare aloude rechten te herstellen, maar ook in vele andere, te weten in die, waarin ze volgens de afleiding en de uitspraak eene plaatse vordert, alsmede in die, in de welke zij in overeenstemming met de afleiding is en tevens den eischen der welluidendheid voldoet. Na al het gene we hierboven over deze *e* in het midden hebben gebracht, zij hier alleen nog vermeld, dat men haar kan aanhechten achter al die naamwoorden, waarin ze geenen wanklank verwekt, alsmede dat men haar gevoechelik kan inlasschen in de lettervereenigingen *lf*, *lk*, *lm*, *lp*, *rg*, *rk*, *rm*, *rn*, *rp* 2), het zij in prosa om

1) Huydecopers „*Proeve*" open slaande, vinden we onmiddellik een bewijs voor onze bewering en wel op bl. 319, waar geschreven staat *onwaarschynelyk*.

2) Siegenbeek rept hier over geen woord in zijne „*Verhandeling over de Nederduitſche Spelling*". Bilderdijk maakt daar en tegen er wel melding van, doch niet op zijne gewone wijze, niet met de hem eigene redeneringskracht. Zoo zecht hij in zijne „*Spraakleer*": „Op gelijke wijze, daar de tong in de *l* of *r* uitſchiet, en in de *n* zich ter opzetting in 't mid-

de welluidendheid te bevorderen, het zij in poesie om de vorderingen der versmaat te gemoet te komen: alle de overige gevallen zullen elk te zijner plaatse worden vermeld.

§ 10.

Over de n *paragogicon.*

Deze *n* is in onze tale zoo ingeworteld, dat zij, niet tegenstaande de schrifttale haar sinds eenen geruimen tijd

den moet inkrimpen, kan men *ln* of *rn* zonder tusſchenkomende vokaal niet uitſpreken, en men moet dus niet (als een poos *mode* by ons was,) *den hoorn des heils* zeggen, maar *horen* of *hoorne*, niet den *doorngloed* of het *doornbosch*, maar *doornegloed*, *doornebosch;* ſchoon die *e* achter de *n* zeer kort kan zijn." In zijne „*Ophelderende Aanteekeningen op v. d. Goes Gedichten*" laat hij zich aldus hooren: „Dergelyke ſplyting (als men 't noemt) was van ouds zeer gebruiklijk in verzen, en Vondel bezigt ze al heel dikwijls; ja ſomtijds meer dan eene in een regel als b. v. in den Gysbrecht van Aemstel:

Hy ZELLEF *was de voorste* om ELLEK *moet te geven.*

Thands, zoo mild men in ſamentrekkingen is, zou niemand zich aan een dergelijke verdeeling van een ſylbe durven wagen. Ik voor my wil haar ook niet aanmoedigen, maar ik moet echter opmerken, dat zy in den aart der taal is, en dat inderdaad in onze taal zoo men de *ſ* uitzondert, welke eene ſisſing is, die zich met eene andere konzonant vereenigt, geen twee konzonanten in een ſylbe op elkander volgen zonder een korte vokaal of ſcheva tusſchenbeide, en dat zelfs, *half, zelf, elk* en al dergelyke wezendlijk uit twee ſylben beſtaan, als zijnde eigenlijk *halig* of *helig* (anders *haluwe* of *heluwe*) *zellig*, en *ellig* of *ellijk*. Niets natuurlijker derhalve dan die ſcheva te doen gelden, en als alomme ook hier van allerkortst, tot de hoorbare lengte van de korte en toonlooze *e* uit te ſtrekken." Wie herkent aan deze gemoedelike redenering den bulderenden en tierenden Bilderdijk? Hij, die weet, dat het smans character is te razen en te tieren, als hij tegen zijn beter weten in eene ongerijmdheid verdedicht, en gedwee te wezen, als hij voor eene goede zaak strijdt. Op deze eigenaardigheid zijner inborst zullen we in het vervolg den lezer nog meermalen opmerksaam moeten maken.

verworpen heeft, nog heden ten dage in de spreektale bewaard is gebleven. Siegenbeek verwaardicht haar met geen enkel woord. Bilderdijk daar en tegen maakt melding van haar 1), veroordeelt hare verwerping door de schrijftale, zeggende: „Het was een groot onverſtand, die *n*, waar de welluidenheid haar vorderde, af te ſchaffen, door 't welk onze Taal niet weinig geleden heeft," maar eischt — denk, lezer! aan zijne gewoonte om zéer onderwerpelik te wezen, wanneer hij gelijk heeft — niet hare herstelling. Doch wij vragen aan alle Bilderdijkianen en alle Siegenbekianen, of wij er goeds moeds in moeten berusten, dat de spraakkunstenaren in hunne waanwijsheid of in hunne domheid vermetel genoeg waren in strijd met afleiding en uitspraak beide 2) onze tale traps wijze van al hare zacht-, welluidend- en schoonheid te berooven; of wij niet in tegendeel onze taal in al hare rechten dienen te herstellen, ten einde haar den welklank, den eenvoud, de gelijkvormigheid, de kracht en het schoon van het oudnederlandsch te hergeven? Al wie weet, dat eertijds de taal rijk en krachtig was, en thans arm en nietig is, al wie de tale lief heeft, zal wel, we twijfelen daar geens zins aan, de eerste vrage beamen en de tweede ontkennend beandwoorden.

§ 11.

Over de spelling der bastaardwoorden.

Bilderdijk is zich in het spellen der bastaardwoorden zeer ongelijk: zoo schrijft hij *octaaf* of *oktaaf*, *konzonant*,

1) Bilderdijk, „*Verkl. Gesl.*", bl. 279.

2) Hildebrand, die in zijne „*Camera Obscura*", gelijk hij geestig aanmerkt, onze taal het zondagspak heeft uitgetrokken, gebruikt op bl. 177 van gezegd werk de *n* paragogicon: „Mina!" riep de stem op denzelfden toon; „waarom kom je nu niet? De*n* ouwe is naar de stad; en Jansjen zegt dat mamalief op de koepel zit met een vreemden snoes."

consulaat of *konsulaat*, *conserf*, *koncerf* of *konzerf*, *coutelas*, *koetelas* of *koutelas*. Doch hoe ongelijk hij zich hierin is, kan men toch vast stellen, dat hij er toe neicht alle der tale vreemde letterteekens door nederlandsche te vervangen. Vele hebben hem hierin gevolgd, schrijvende: *konkoers*, *koerant*, *konzert*, *faljiet*, enz., doch te onrechte, want schrijft men zoo, dan zal men, wil men zich gelijk blijven, ook moeten schrijven *fuiljetong* voor *feuilleton*, *barietong* voor *barriton*, *reizongement* voor *raisonnement*, *dofijn* voor *dauphin*, *loeidor* voor *louis d'or*, eene schrijfwijze, de welke toch niemand zal voorstaan?"

Siegenbeek daar en tegen wil, dat men in de eigendlike bastaardwoorden de oorspronkelike spelling behoude, doch dat men in die vreemde woorden, de welke het burgerrecht, gelijk hij het noemt, verkregen hebben, de vreemde letterteekens door nederlandsche vervange. Daardoor zijn zijne regelen omtrend de spelling der vreemde woorden moeielijk voor den min kundigen en niet strikt consequent. Ter verhelping van deze gebreken zouden we deze regelen eenige wijzigingen willen doen ondergaan, de welke we hierna laten volgen, waarbij wij tevens de afwijkingen zullen vermelden, die eenige volgelingen van Siegenbeek ten aanzien zijner regelen omtrend de spelling der bastaardwoorden gemaakt hebben.

Voor de *ae* en *oe* der latijnen gebruikt Siegenbeek de

1) Het zweedsch onderscheidt zich van al de moderne talen door zijne spelling der bastaardwoorden. Het vervangt ten strengsten alle vreemde lettervereenigingen en klanken door inheemsche zonder er op te letten, dat het daardoor menig uitheemsch woord bijna onkenbaar maakt: b. v. het schrijft *följetong* voor *feuilleton*, *sekreter* voor *sécrétaire*, *manöver* voor *manœuvre*, *familj* voor *famille*, *batalj* voor *bataille*, *teologie* voor *theologie*, *rabarber* voor *rhabarber*, *sfer* voor *spher*. Moet zulk eene spelling den man van opvoeding en studie niet door hare barbaarschheid doen walgen?

e, en te recht, want van ouds her is de *ae* en *oe* in onze taal door *e* weder gegeven 1).

Wat de *c* aanbelangt, wil Siegenbeek in alle uitheemsche woorden haar gebezigd hebben, uitgenomen in eenige enkele, de welke volgens hem het burgerrecht verkregen hebben, geheel verduitscht zijn, te weten: *kanon*, *koor*, *kleur*, *karakter*, *klasse*, *singel*, *schepter*, *kanselier*, *kantoor*. Ten aanzien van *kanaal* en *kleur* doen we opmerken, dat ze van echt nederlandschen oorsprong zijn en derhalve met *k* moeten geschreven worden. *Karakter*, *koor*, *klasse*, *singel*, *schepter*, *kanselier* zijn verwerpelik in een stelsel, volgens het welke men *christen*, *procureur*, *fiscaal* schrijft. Zelfs *klooster*, *predikant* en andere meer schrijve men om zich gelijk te blijven met *c*. Verrer hadden wij gaarne door Siegenbeek zien *vermeldden*, dat men steeds de *k* hebbe aan te wenden om den *k*-klank aan te duiden, die onmiddellik door de *e* en *i* gevolgd wordt, zoo als in: *artikel*, *diaken*, enz., alsmede dat aan het einde der woorden de *c* door *k* moet vervangen worden, daar bij verlenging de *c*, voor de *e* en *i* te staan komende, tot eene verkeerde uitspraak aanleiding zoude geven. Zij, die in afwijking van Siegenbeek de *k* aannemen in de grieksche woorden, waarin de *k* oorspronkelik behoort, zijn onzes inziens ten vollen wederlegd door de volgende woorden van Siegenbeek: „Doch men houdt hierbij niet genoeg in het oog, dat wij alle Griekſche woorden, als 't ware door het kanaal der Latijnſche tale, ontvangen, en daarin algemeen die ſchrijfwijze aangenomen hebben, welke aan dezelve in de laatstgemelde taal eigen is. Het komt mij dus regelmatigst voor in de genoemde woorden de Latijnſche *c* te behouden."

1) Eenige siegebekianen bezigen steeds de *ae* en *oe*, welke spelling niet op zich zelve te verwerpen, maar toch niet navolgens waard is, daar, gelijk we reeds gezegd hebben, de oude immer *e* daarvoor schreven.

Siegenbeek maakt geene melding van de *e* in latijnsche woorden, de welke den klank onzer lange *e* heeft. Mulder zecht omtrend deze *e*, dat ze in eigennamen het klemtoonteeken heeft ter aanwijzing van haren klank, als: *Hébé*, *Andromaché*. Ook in den bastaarduitgang *-eren* geeft Mulder der eerste *e* gezegd toonteeken. Zulks vinden we geens zins navolgens waardig, wijl de aard onzer tale geene toonteekens gedoocht; wijl het gebruik van een toonteeken, d. i. een teeken, dat de lengte eener lettergrepe aanduidt, ter aanwijziging eener bijzondere klankwijziging eens klinkers oneigenaardig, ja ongepast te noemen is; wijl in het latijn zelve ook dit niet op de lange *e* gebezigd werd. Boven dien heeft het toonteeken in *Hébé*, *Andromaché* het bezwaar tegen zich, dat men om zich gelijk te blijven het ook in alle andere vreemde woorden, waarin eene lange *e* voorkomt, eene plaatse zouden moeten gunnen, het welk uit hoofde van de menichte dier woorden eenen hoogst moeielijken regel zoude tot stand brengen, en ook eenen hoogst nuttelozen wegens ons *bezig*, *ledig* en honderde andere, waarin men door de *e* den langen *e*-klank aanwijst. Het gene wij ten aanzien van *Hébé*, *Andromaché* in het midden hebben gebracht, geldt geens zins de fransche woorden, waarin de *é* oorspronkelik te huis behoort.

In Beijers „*Handleiding tot den Nederlandſchen Stijl*" vindt men vermeld, dat „in woorden, welke uit het fransch overgenomen, en in die taal den klemtoon op *ai*, *ée* of *é* ontvangen, alsmede in die welke bij ons in *teit* eindigen, en van latijnſche woorden op *tas* (fr. *té*) uitgaande ontleend zijn", de *ei* moet gebezigd worden, met uitsondering alleen van *dozijn*. Waarom *dozijn* eene uitsondering maakt, wordt in geene der bestaande spraakkunsten gezegd. Dat het echter met *ei* geschreven behoorde te worden, gelijk ook Bilderdijk in zijne „*Verklarende Geſlachtlijst*" aanmerkt, is zonder tegensprake, daar de *ei* daarin

als ontstaan uit *ai* te recht eene plaatse vordert, terwijl de *ij* zulks op geenen grond doen kan, ja zelfs op dien der uitspraak niet. Schrijve men *dozein*, dan zal men omtrend de spellinge der bastaardwoorden, waarin de *ei* aangenomen moet worden, eenen regel zonder uitsonderingen, en bij gevolg eenen zeer makkeliken verkrijgen, en boven dien ook voor regel kunnen vast stellen, dat *alle* vreemde woorden, waarin de klank der lange *i* in dien der *ij* veranderd is, met *ij* geschreven moeten worden. b. v. *begijn* van *beguina; lijm* van *limus; tijger* van *tigris*. Wat het bezigen van den tweeklank *ie* voor de lange *i* aanbelangt, hebben we reeds genoeg gezegd bij de behandeling der *ij*; evenwel willen hier er nog bij voegen, dat de verdubbeling der *i* in *substantiif* even goed te verdedigen is als die der *e* in *comeet (cometa)*, *propheet (propheta)*.

Voords schrijve men de *ph*, *th* in alle de bastaardwoorden, waarin deze lettersamenstellingen oorspronkelik behooren, en bij gevolg *triumph*, *seraph*, *philosooph*, *nymph*, *throon*, ja zelfs *Phillip*, *Cathrijn*, op welke laatste Siegenbeek zijnen regel, volgens den welken alle eigennamen, die in onze taal hunne uitgangen afwerpen, met nederlandsche letters geschreven moeten worden, wil toegepast hebben, welken regel wij echter zouden verwerpen, daar hij als regel op eenen regel wanordestichtende is en daar en boven gemelde woorden zonder reden alle kenteekenen van bastaardwoorden te zijn doet verliezen.

Siegenbeek wil de *s* gebezigd hebben in „*de eigennamen van Romeinſche plaatſen of perſonen*", wijl de latijnen onder hunne letters de *z* missen, doch de *z* in andere vreemde eigennamen ter aanduiding van den zachten klank der *s*. Tegen dezen regel voeren we aan, dat even als de grieksche eigennamen en woorden alle andere vreemde eigennamen en woorden der oudheid tot ons „ *door het kanaal der Latijnſche tale*" zijn gekomen, om welke reden men dan ook

Asie, *Moses*, *Jesus*, *Jerusalem* schrijven moet, even als dat men volgens Siegenbeek, en ook volgens ons, *Codrus*, *Corinthe* schrijft.

Der *x* geve men eene plaatse in al die vreemde woorden, waarin zij oorspronkelik te huis behoort: in enkele nederlandsche woorden, zoo als: *bliksem*, *fluks*, *straks*, enz. moet men niet, zoo als Bilderdijk doet, de *x* aannemen om het ontstaan des *ks*-klanks uit *gs* aan te duiden, want de *x* werd voorheen even goed ter aanduiding van den *ks*- als van den *gs*-klank gebruikt en tegenwoordig laat men daarin niet meer *gs*, maar *ks* hooren.

§ 12.

Over de zin- en toonteekens.

Ten aanzien der zinteekens kunnen we ons vereenigen met Siegenbeeks stelsel, evenwel zouden we toch de volgende wijzigingen daarin wenschen gemaakt te zien: 1°. men late de comma weg, de welke men volgens Siegenbeek plaatst voor het woordje *om*, onmiddellik gevolgd door de onbepaalde wijze eens werkwoords, daar het met de woorden, die het na zich heeft, eene bepaling uitmaakt en als zoodanig niet van het voorstel, waartoe het behoort, moet gescheiden worden; 2°. wanneer men in aanhalingen eenige woorden van zich zelven inlascht, plaatse men voor en na deze een aanhalings- en een aandachtsteeken om te voorkomen, dat men ze voor die des aangehaalden schrijvers aanzie.

De toonteekens zijn: het afkappings-, het deel-, het samentrekkings-, het klemtoon- en het koppelteeken: hunne benaming van toonteekens is onjuist, daar zij geens zins den toon eens woords of eener lettergrepe aanduiden; beter zoude men ze letter- of spelteekens ter onderscheiding der zinteekens kunnen noemen.

Den ouden waren deze teekens vreemd, en het ware te wenschen geweest 1), dat zij ons zulks ook gebleven waren, want dan hadden wij eenige hoogst moeielike en nutteloze regels minder op te volgen gehad. Ter voorkoming van verwarring zullen we elk teeken afsonderlik behandelen.

Het afkappingsteeken, zeggen de spraakkunstenaren, dient om de weglating van eene of meer letters aan te wijzen. Evenwel vindt men in de geschriften dier taalgeleerde niet zelden het gemelde teeken weg gelaten in woorden, waarin het volgens hunne eigene uitspraak behoorde gebezigd te zijn geworden: b. v. zij schrijven *thands*, *tevens* of *teffens*, *neven*, *zaam* in weerwil, dat daarin eene of meer letters zijn uitgevallen, als komende van *te hand*, *te even* of *te effen*, *in even* en van *zamen*. Wat de eerste drie woorden aanbetreft, zij getuigen van de *onnadenkendheid* onzer taalgeleerde en niet van de onopvolgbaarheid hunner regel, doch het laatste, te weten *samen*, doet zulks, met honderde andere woorden meer — en hierover zullen wij nader spreken — op eene krachtdadige wijze. Want men zou volgens hunnen regel schrijven moeten *sam'* of *saam'* iets, dat wel niemand na zal durven volgen. Door de honderde woorden, die de regel aangaande het afkappingsteeken onopvolgbaar maken, hadden wij die op het oog, de welke willekeurig met of zonder de zachtkorte *e* kunnen geschreven worden, daar zij zelfs bij de makers der boven genoemde regel zonder afkappingsteeken voorkomen, want men vindt volstandig in hunne werken: *de hoop*, *de vrees*, *de gaaf*, *de proef*, *ik hoor* en niet *de hop'*, *de vres'*, *de gav'*, enz., welke spelling toch maar over een stemmend zijn zoude met die van hun *ed'le* voor *edele*. Van waar die ongelijkheid, zal men vragen. Het is, om dat de taalkundige, het afkappingsteeken aan onze taal tegen haren aard opgedron-

1) Men zij opmerkzaam dat men deze teekens even als alle andere in die vreemde woorden moet bezigen, waarin ze oorspronkelik behooren.

gen hebbende, toch door een restjen verstand te rug gehouden werden de belachchelike spelling van *de hop'*, *de vres'*, voor te staan.

Dat in *ed'le* het teeken verworpen moet worden, om dat de aard onzer tale eischt, dat de lengte eens klinkers, staande voor eenen eindmedeklinker, zichtbaar zij gemaakt; in *afstamm'ling*, om dat ons spellingstelsel nimmer, uitgezonderd in de bastaardwoorden, eenen dubbelen medeklinker als sluitletter eens woords of eener lettergrepe gedoocht; in *'s konings*, *'s werelds*, *'t land*, om dat de uitspraak vordert, dat men de enkele letters *s* en *t* met het volgende woord vereenigd uitspreke, schijnt hun in hunne edele pogingen om onze taal met honderde ' te verrijken niet in de gedachte gekomen te zijn. Bilderdijk denkt meer of min ongunstig over het afkappingsteeken, het welk hem toch niet belet heeft het in enkele gevallen te bezigen. Zoo schrijft hij in afwijking van andere *commaas*, *Zenoos*, voor *comma's*, *Zeno's*. Zoo zecht hij in zijne „*Spraakleer*": „Met dit al, eigenlijk is dat teeken ('t geen door de pedanterie der ſchrijveren zoo vermenigvuldigd is) nergens noodig, dan waar by de afkorting slechts ééne letter overblijft." Zoo laat hij zich in zijne „*Aanteekeningen*" op de gedichten van van der Goes volgender wijze hooren: „*olijf*, rijmende met *'t lijf*. Hier valt men over, doch te onrecht, want inderdaad wordt in de uitſpraak deze *'t* niet by *van* maar by *lijf* uitgeſproken, en het is niet anders dan of men *trouwen* op *rouwen* rijmt. Doch dat afzonderlijk ſchrijven van artijkels en enclytica heeft alle Westerſche talen bedorven. Wat is thands het Italiaansch by de tijden van Tasſo en vroeger! En wat ons Hollandsch geworden by dat van de dertiende en veertiende eeuw en nog by dat van den aanvang der zeventiende!" Als men dit alles te samen neemt, gevoelt men zich dan niet onwilkeurig genoopt zich er over te verwonderen, dat Bilderdijk ons

niet is voorgegaan in het verwerpen van eenen regel, die onzer tale vreemd is, tegen haren aard strijdt, voor eene stipte nakoming onvatbaar is en daardoor in stede van de regelmaat onzer spelling te bevorderen haar verstoort?

Het deelteeken is insgelijks te verwerpen, wijl zijn gebruik, naauwgezet doorgedreven, noodwendig tot ontciering van het schrift aanleiding geeft, of liever om dat de regel aangaande zijne aanwending onopvolgbaar is door de menigvuldigheid der woorden, waarin men het zoude moeten bezigen. Van uit dit standpunt kan men zich verklaring geven van het veelvuldige zondigen tegen dezen regel door de bekwaamste schrijvers: daarom moet men zich niet verwonderen in de „*Camera obscura*", een werk, dat boven alle andere hedendaagsche prosawerken in stijl en taal uitmunt, te vinden *heldeneinde*, *mooien*, *bloeien* naast het gekunstelde *kopjenönder* 1), *vaderängsten* 2).

Het samentrekkingsteeken heeft niet die bezwaren tegen zich, de welke de twee vorafgaande teekens tegen zich hebben. In tegendeel het bevordert de duidelikheid in groote mate, daar het in de poesie, waarin het het menigvuldigst voorkomt, op eene doelmatige wijze aantoont, of men twee naast elkander staande klinkers vereenigd of ieder op zich zelven moet uitspreken. Evenwel houde men in het oog, dat de spelling van *geschiên* voor *geschieden*, *biên* voor *bieden*, gelijk Bilderdijk en andere taalgeleerde schrijven, lijnrecht in strijd is met den regel betreffende de samentrekking, de welke gebiedt het teeken van samentrekking in druk te plaatsen boven de laatste der twee vereenigde letters en men late het aldus in alle woorden weg, waarin eene lange klinker of eene twee- of drieklank met eenen medeklinker te saam getrokken wordt, want te wonderlik zoude het staan, indien men een

1) „*Camera obscura*" I deel, blz. 124.
2) Idem, II deel, blz. 33.

^ op den medeklinker plaatste, en nog wonderliker, wanneer men als wijziging op gemelden regel ging stellen: In woorden, waarin eene lange vocaalklank door samentrekking met eenen medeklinker vereenigd wordt, moet het teeken van samentrekking niet komen te staan op dien medeklinker, maar op den hem voorafgaanden klinker.

Het bezigen van het klemtoonteeken ter onderscheiding van twee gelijk geschrevene, maar in beteekenis verschillende woorden, zoo als: *voor* en *vóór*, één (telwoord) en *een* (lidwoord), strijdt met het algemeen erkende beginsel onzer spelling, volgens het welk geen woord willekeurig, het zij door eene letterverandering, het zij door eenig teeken mag worden onderscheiden van een met het zelve gelijk luidend, doch in beteekenis verschillend woord. Ook als teeken van nadruk is het te verwerpen, aangezien het in geheele volzinnen, waarop de nadruk rust toch niet te bezigen is en alsdan bij alle taalgeleerde en schrijvers vervangen wordt door cursive letters, en men, uitsluitend den toon eener lettergreep of eens woords door cursiif schrift aanduidende, eene enkele wijze van aanduiding des nadruks heeft, de welke tot niets anders dan tot vermeering van duidelikheid leiden kan. Waarom in latijnsche woorden nimmer het klemtoonteeken ter aanduiding van de lengte der *e* gebruikt moet worden, is reeds gezegd in de afdeeling, handelende over de spelling der vreemde woorden.

Het spreekt echter van zelve, dat men, wanneer in het een of ander taalkundig werk de klemtoon eener lettergrepe opzettelik aangewezen moet worden, het klemtoonteeken mag, ja, moet gebruiken.

Het koppelteeken rangschikt Beijer onder de zinteekens. Te onrechte, want het oefent niet den minsten invloed op den zin, maar wel op twee of meer bij elkander behoorende woorden uit, en uit dien hoofde zoude de benaming van spelteeken toepasseliker zijn.

Hoewel het koppelteeken even als de andere spelteekens niet oorspronkelik onzer tale behoort, maar een uitfindsel is van lateren tijd of liever uit andere talen is overgenomen, *kan* en *moet* men zijn gebruik toe staan, wijl het om der duidelikheid wille in vele gevallen noodwendig is. Evenwel men wachte zich het aan te wenden, wanneer het niet de duidelikheid bevordert. Zoo schrijve men niet met de „ *Opregte Haarlemsche Courant*" in stede van *kapitein ter zee kapitein-ter-zee*, wijl men, aldus schrijvende, ook zoude moeten schrijven *jongen-in-een-lakenwinkel*, *knecht-in-een-gaarkeuken*, enz., en daardoor de duidelikheid niet bevorderen, maar veel eer benadeelen. Zoo stemme men niet geloovig met den heer Mulder in, wanneer hij zecht:

„*a.* Met het koppelteeken schrijft men:

1. De zelfstandige naamwoorden, die uit een Nederlandsch en een vreemd woord gevormd zijn, als: *Sabbath-rust*, *Messias-rijk*.

2. Wanneer het omschrijvende of eerste deel bepaald is, en zekere uitgebreidheid heeft, als: *beoefenings-leer*, *godsdienst-plegtigheden*.

Want het niet-opvolgen der eerste regel veroorzaakt niet de minste onduidelikheid, terwijl de tweede daar en boven nog het nadeel in zich heeft, dat zij zeer moeielik is, aangezien er eene groote taalkennis vereischt wordt om te beslissen, of het omschrijvende deel bepaald is of niet, en zij bij eene trouwe toepassing in eene overgroote menichte woorden behoort te worden opgevolgd 1).

De gevallen, waarin de koppelstreep met vrucht ter

1) Ten bewijze van de moeielikheid van het nakomen der tweede regel willen we hier doen opmerken, dat de heer Mulder zelve een paar bladzijden verrer dan die, waarop gemelde regel voorkomt, schrijft *sylbenmaat*, *mondopening* en *spraakdeelen*, niet tegenstaande dat in deze woorden het omschrijvende deel bepaald is, daar zij beduiden *maat der sylben*, *opening des monds*, *deelen der spraak*.

vermeering der duidelikheid aangewend kan worden, zijn de navolgende:

1°. Wanneer het omschrijvende deel in gelijke betrekking met een bijvoechelik naamwoord gebruikt wordt, als: *een algemeen en een hoofd-begrip.*

2°. Wanneer het omschreven deel verschillende omschrijvende deelen bij zich heeft, b. v.: *lands- en stadsbestuur*, doch in dien verstande, dat slechts de omschrijvende deelen, die op zich zelve staan, een koppelteeken na zich krijgen, gelijk uit ons voorbeeld te zien is.

3°. Bij lange en min gebruikelike verbindingen, als: *vergeet-mij-nietje, kruidje-roer-me-niet, engelsch-fransch.*

4°. Aan het einde eens regels achter een of meer lettergrepen eens afgebroken woords.

§ 12.

Over het afbreken der woorden.

Ten aanzien van het afbreken der woorden wijkt Bilderdijk in twee dingen van Siegenbeek af: hij schrijft namelik *ding-en, klank-en* en *mee-ster, lui-ster*, wijl volgens hem de *ng* en *nk* als „*éene samengestelde letter*" niet gescheiden kan worden, en de *s* in *meester* en *luister* niet tot de lettergrepen *mee-* en *lui-* behoort, maar tot den uitgang *-ter*. Deze verdeeling is echter niet navolgings waard, want de schrijfwijze van *ding-en, klank-en* verstoort de regelmaat der regel betreffende de afbreking der woorden en die van *luister, meester* strijdt met de uitspraak, aangezien men volgens het siegenbeeksche en ook het bilderdijksche stelsel schrijft *ban-den, reek-sen*, hoewel daarin de *nd* en *ks* ook eene onverdeelbare lettervereeniging vormt, en de *s* in de lettervereenigingen *sp, st* zacht klinkt en juist in *meester* en *luister* scherp is,

welken scherpen klank men behoudt door de *s* als sluitletter te doen voorkomen, daar zij als zoodanig *steeds* scherp luidt 1). Daarom bevreemdt het ons, dat Mulder, hoewel in de hoofdzaak siegenbekiaan, Bilderdijks schrijfwijze van *ding-en*, *klank-en*, *mee-ster* en *lui-ster* aanprijst 2).

§ 14.

Over het gebruik van hoofdletters.

De oude bezigden geene hoofdletters, ja, zelfs niet in eigennamen. De tegenwoordige gewoonte van hoofdletters te gebruiken is toe te schrijven aan de zucht de duidelikheid daardoor te bevorderen. In zoo verre zij zulks doet, is zij te billiken, maar daar en tegen verdient zij afkeuring, wanneer zij in plaats van blijkbare nuttigheid te zijn aanleiding tot onregelmatigheid geeft. Dit laatste erkent ook Beijer, wanneer hij schrijft: „Door het gebruik der hoofdletters te zeer te vermenigvuldigen maakt men het doel van derzelver inſtelling nutteloos; want het is blijkbaar, dat zij tot geene of weinige onderſcheiding dienen, wanneer zij ieder oogenblik voorkomen. — Zij maken ook geene ſierlijke vertooning, maar veroorzaken veeleer eene onregelmatigheid; om welke beide redenen men derzelver gebruik zoo veel mogelijk moet beperken, en zich alleen van deze letters bedienen, wanneer zij van eene blijkbare nuttigheid zijn." Evenwel heeft dit zijn gevoelen hem niet belet regelen ten aanzien van het bezigen van hoofdletters te geven, waarvan eenige geens zins beandwoorden aan het doel hunner instelling. Niet alleen om zulks te bewijzen, maar ook om dat Beijers re-

1) De *s* klinkt in de lettervereenigingen *st*, *sp* zacht, wanneer ze aan het begin eens woords of eener lettergrepe staan.

2) Mulder, bl. 164.

gelen ten aanzien van het gebruik van hoofdletters meer dan die van andere spraakkunstenaren volledig zijn, zullen we ze hier alle laten volgen, en ze verzeld doen gaan met eene redengeving voor onze af- of goedkeuring van elk hunner.

„1e *Regel.*

§ 540. Alle eigennamen moeten met eene groote letter geſchreven worden, als: *Augustus*, *Columbus*, *De Ruiter*, *de Rijn*, *Rotterdam*, *de Etna*, *de Nederlanden*, *Napels*, *Europa*. *Het paard van Alexander heette Bucephalus. Salomon was een vorst, uitſtekend door zijne wijsheid. Titus was een voortreffelijk vorst. Homerus was de vader der griekſche dichters.*

§ 511. Niet alleen wanneer de eigennamen in hunne eigentlijke beteekenis voorkomen, zoo als in het onmiddelijk voorgaande, maar ook wanneer zij in gemeene zelfſtandige naamwoorden vervormd worden, als: *Frederik II was de Salomo van het noorden. Koning Willem I is de Titus van Nederland. Vondel is de Homerus der Nederlanders.*'

Deze regel bevordert zeer de duidelikheid, daar ze de eigennamen zeer doelmatig onderscheidt van de zoo genaamde gemeene zelfstandige naamwoorden en daardoor de onverstaanbaarheid voorkomt, de welke zoude ontstaan, indien men de eerst genoemde, die niet als de laatst genoemde eene bepaalde beteekenis hebben, maar een bepaald voorwerp aanwijzen, met eene kleine beginletter schreef.

„2e *Regel.*

§ 542. Elk gemeen zelfſtandig naamwoord wordt met eene kleine letter aan het hoofd geſchreven, als: *de arend*

heeft een ſcherp gezigt. De hond is getrouw. Gij jonge vorst, het bloed onzer helden, gij, die eens door het regt van geboorte en van verdienſten de ſchepter van dit rijk zult zwaaijen, gij, de hoop van den ſtaat, kies wijze mannen tot raadgevers. De oorſprong van den Rijn. Het meer van Haarlem. Het bosch van Soignies. De ſtraat van Gibraltar. De watervallen van Niagara. De bank van Amſterdam. De graaf van Egmond.

§ 543. De namen der maanden, en van de dagen der week ſchijnen ook als gemeene naamwoorden te moeten worden beſchouwd, en als zoodanig met kleine letters te worden geſchreven, b. v. *de maanden februarij*, *mei* en *julij. In augustus en october* 1838. *Het is donderdag acht dagen geleden.*"

Deze regel is alles zins goedkeurings waard, aangezien het schrijven met eene hoofdletter van de gemeene naamwoorden niet van het minste nut is, ja, tot ontciering van het schrift en tot onregelmatigheid aanleiding geeft. De in hem vervatte bepaling betreffende de namen der maanden en dagen der week is in weerspraak met het gevoelen van eenige spraakkunstenaren, die *Februarij*, *Maart*, *Donderdag* schrijven; evenwel is zij na te volgen, wijl ze in volmaakte overeenstemming is met de spelling van *uur*, *kwartier*, even goed tijdsbepalingen als *februarij*, *mei*, enz. Het is te verwonderen, dat B. in deze regel de namen van feestdagen niet opgenomen heeft, want ze behoorden daarin eene plaatse te hebben, te meer daar hij ze naturelik onder de andere regelen niet vermeld heeft.

„3e. Regel.

§ 544. Wanneer een gemeen zelfſtandig naamwoord door den zamenhang, door de wijze, waarop het gebezigd wordt, of door een zeker gebruik eene bepaalde beteekenis ver-

krijgt, welke uit den ſpraakkunſtigen zin niet kan opgemaakt worden, zoo moet hetzelve met een groote letter beginnen. Wanneer een Nederlander b. v. zegt: *de Koning bemint den vrede*, zoo doet niet het ſpraakkunſtig voortſtel zelf, maar alleen de betrekking van den ſpreker kennen, dat door deze uitdrukking de tegenwoordige koning Willem I bedoeld wordt. Om dezelfde reden schrijft men met eene groote *K* het woord *Krijgsman* in den volgenden zin: *jonge vorst, hoor de lesſen van een' Krijgsman, die in het veld gevormd en in krijgsrumoer opgekweekt is.* Deze *Krijgsman* is Frederik II, maar het ſpraakkunſtige dezer plaats zegt er niets van. Even zoo in het volgende: *het geheele Noorden is in vrede.* Waar het *Noorden* voor *de volken der noordelijke landen* gebezigd wordt. Aldus wordt ook het woord *Hemel* met eene groote *H* geschreven in de volgende uitdrukkingen, waarin door zeker gebruik dit woord *Opperwezen* beteekent; te weten: *de Hemel verhoorde onze beden*, en *o Hemel, hoe ongelukkig!*

§ 545 Deze regel ſtrekt zich ook uit tot de bijvoegelijke naamwoorden. Aldus zal men het bijvoegelijke naamwoord *zeventig*, dat in het algemeen met eene kleine *z* moet geſchreven worden, met eene groote *Z* ſchrijven in de volgende uitdrukking: *de ſchrijver van de overzetting der Zeventigen is onbekend.*

§ 546 Om dezelfde reden moeten gemeene zelfſtandige naamwoorden, als eigennamen voor titels van boeken, tooneelſpelen, ſchilderijen, beelden, ſchepen, enz. gebezigd, met eene groote letter aan het begin geſchreven, als: *de Geestenziener is een werk van Schiller. — Menſchenhaat en Berouw was Kotzebues eerſte en laatſte tooneelspel. Het Avondmaal van Rubbens. De Onoverwinnelijke en de Schrikverwekker liggen op de reede.*

§ 547. Tot dezen regel kunnen ook gebragt worden de namen, welke denkbeeldige wezens aanduiden, wan-

neer deze verperfoonlijkt worden, als: *„thans roep ik u aan, gestrenge Waarheid, verſpreid op mijn geſchrift uwe kracht en uwe opregtheid. O weldadige Vrede, waak uit uw hoog verblijf over ons; weer van onze velden, van onze ſteden, van onze grenzen, die bloedige plagen der ongelukkige stervelingen; laat dit eenmaal bloeijend land onde uwe hoede eene aangename rust genieten, welke het zoo vurig wenscht."*

Deze regel is ten aanzien van het gene, dat door hem in § 544, 545 en 547 vast gesteld wordt, geheel te verwerpen. In de eerste plaatse schijnt hij zeer moeielijk te wezen, daar er zelfs in de beste prosaschriften onzes tijds menigvuldig tegen hem gezondigd wordt. In de tweede plaatse is zijne nakoming in de drie gevallen, vermeld in gezegde afdeelingen, niet van het minste nut, want in: *„de Koning bemint den vrede,"* zal het lidwoord *de*, in: *„jonge vorst, hoor de lesſen van een' Krijgsman, die in het veld gevormd en in krijgsrumoer opgekweekt is,"* het lidwoord *een* genoegsaam aanduiden, welken koning, welken krijgsman men bedoelt, vooral indien men deze volzinnen in verband met de hen voorafgaande of volgende, doch door B. weggelatene volzinnen beschouwen konde, en in: *„de schrijver van de de overzetting der Zeventigen is onbekend,"* duidt het lidwoord alleen in verband met de overige woorden des zins voor den beschaafden lezer — de onbeschaafde zal toch dezen zin niet begrijpen, het zij dat men *de zeventige* met eene groote of eene kleine *z* schrijve — aan wat men te verstaan hebbe door *de zeventige*, terwijl in: *„thans roep ik u aan, geſtrenge Waarheid*, enz.," men ook *waarheid* met een kleine *w* kan beginnen zonder onduidelik te zijn. Wat het door den schrijver gegevene voorbeeld: *„het geheele Noorden is in vrede,"* aanbelangt, het toont meer dan de twee andere het ondoelmatige en het onconsequente des regels, wijl alle taalkundige, ja Beijer zelve, het woord dat in eene andere beteekenis dan zijne eigendlike genomen wordt,

meestal met eene kleine letter aanvangen. Zoo vinden wij bij Beijer in de afdeeling, handelende over de overbenaming, de volgende zinnen: „*de ganſche ſtad was in rep en roer,*" en: „*eene verlichte eeuw*", waarin „*de ganſche ſtad*" voor „*al de bewoners der ſtad*" en „*verlichte eeuw*" voor „*de verlichte menſchen der eeuw*" toch volmaakt te vergelijken is met „*het geheele Noorden*" voor „*de volken van het Noorden*". De in § 547 vastgestelde regel is goed, wijl men b. v. door „*De Geestenziener*" van Kotzebue te schrijven als het ware deze woorden van het titelblad des boeks overneemt.

„4^e^. *Regel.*

§ 548. De namen van volken en aanhangers eener godsdienſtige gezindheid worden met groote letters geſchreven, als: *Rome zegepraalde dus over den Germaan, over den bewoner van Iberie, over den woesten Brit, over al de kunſten der Grieken, over de looze Karthagers, over de verdedigers van Pontus, over de groote ſtammen der Galiërs en over alle ſtaten, die de wereld uitmaakten. Twee Duitſchers; drie Italianen, negen Portugezen. De Christenen, Heidenen, Mohammedanen. De Hervormden, Remonſtranten, Arianen, Socianen, enz. De Benedictijnen, Dominikanen en Jezuiten.*"

Eenige schrijvers bezigen de namen van volken en aanhangers eener godsdienstige gezindheid met kleine letters 1), waarin zij verdienen nagevolgd te worden, wijl men gemelde namen zeer gevoechelik als gemeene naamwoorden kan beschouwen.

1) Ook de kundige Hildebrand behoort onder het getal dezer schrijvers, gelijk ten vollen blijken zal uit den volgenden uit de „*Camera obscura*" ontleenden volzin: „Van geslacht een italiaan, van vaderland een turk, van moedertaal een franschman, van opvoeding een hollander, van geloof een catholiek, en van hart een goede jongen."

„ 5e *Regel.*

§ 549. De zelfſtandige naamwoorden, uitdrukkende eene waardigheid, godsdienſtige gezindheid, eene kunst of wetenſchap, de taal eens volks, en alle namen van denkbeeldige wezens (uitgezonderd het in § 537 vermelde geval) moeten met eene kleine letter beginnen, als: *het christendom*, *het heidendom*, *het islamismus*, *het priesterſchap*, *het burgermeesterſchap*, *de spraakkunst*, *de muzijk*, *de danskunst*, *de wijsbegeerte*, *de bouwkunst*, *de natuurkunde*, *de penningkunde*, *de aardrijksbeſchrijving*, *het neerlandsch*, *fransch*, *latijn*, *maleisch*. *De hoop*, *de toorn*, *enz.*

§ 550. Elk bijvoegelijk naamwoord moet met kleine letters geſchreven worden, dewijl het beſtemd is, om het zelfſtandige te vergezellen, en slechts in minderen rang bij hetzelve geplaatst wordt. De bijvoegelijke naamwoorden van zelfſtandige afgeleid, die met eene groote letter geſchreven worden, zijn hiervan niet uitgezonderd. Men schrijft dus: *christelijke godsdienst*; *geestelijke goederen*; *pauſelijke zetel*, *latijnsch opſchrift*; *franſche omwenteling*; *nederlandſche vrijheid*; *het romeinſche volk*; *het mohammedaanſche geloof.*

§ 551. De bijvoegelijke naamwoorden, als zelfſtandige gebezigd, moeten dezelfde regels volgen als de gemeene zelfſtandige naamwoorden. Men ſchrijft derhalve met eene kleine letter: *de ondankbare*, *de trouwelooze*, *de meineedige hebben allen iets met elkander gemeen.* — *Na een heilig leven ſtierf hij den dood der regtvaardigen.*

§ 552. Het eenige geval, waarin bijvoegelijke naamwoorden, als zelfſtandige gebezigd, met eene groote letter behooren geſchreven te worden, is wanneer zij zekere bepaalde beteekenis verkrijgen, welke niet uit het ſpraakkunſtig verband is op te maken. *De Onſterfelijke ſpreekt*,

en gij vreest de woede van eenen Sterveling. De Onſterfelijke beteekent de Godheid, en *een Sterveling* doelt op zekeren geweldenaar. Desgelijks: *de Eeuwige is zijn naam.* Daarentegen: *de eeuwige afwisſeling van geluk en ongeluk.*"

Het gene, dat in § 549 en 550 wordt voorgeschreven, is eene afwijking van het gevoelen van Bilderdijk en Siegenbeek, die in beide gevallen het bezigen van hoofdletters voorstaan, zelve schrijvende: *het Christendom, Christelijke godsdienst, Nederlandſche vrijheid.* Deze afwijking is zeer goed te noemen, wijl de in § 549 en 550 vermelde soort van naamwoorden zeer passelik als gemeene beschouwd en als zoodanig met eene kleine letter kunnen geschreven worden, waardoor men de ontelbare menichte van het schrift ontcierende hoofdletters zeer doelmatig zal verminderen. § 552 bevat niets anders dan eene herhaling van § 545. Hoewel wij niet van herhalingen houden, willen wij toch hier daarin vervallen, aangezien zulks ons gelegenheid geeft het door ons beweerde over § 545 nader toe te lichten. De schrijver haalt dan voor het geval, waarin de als zelfstandige naamwoorden gebruikte bijvoechelike met eene groote letter behooren aan te vangen, de volgende twee voorbeelden aan: „*De Onſterfelijke ſpreekt, en gij vreest de woede van eenen Sterveling.*" — „*De Eeuwige is zijn naam.*" Het spreekt van zelve, dat men in het eerste voorbeeld *Onſterfelijke* met eene *O* behoort te schrijven, daar er eene andere regel bestaat, — de schrijver heeft deze regel verzuimd te vermelden, maar heeft toch misschien het oogmerk gehad haar eene plaatse onder de andere regels te geven, gelijk wij vermoeden uit de omstandigheid, dat hij van de 5e regel tot de 7e overgaat en alzoo de 6e overslaat, — volgens de welke men de zelfstandige, bijvoechelike en voor-naamwoorden, die betrekking hebben op de Godheid, met eene hoofdletter schrijven moet. Doch wat *Sterveling* aangaat, zoude het

wel noodig zijn, dat men het met eene groote *s* dede beginnen? Begrijpt men wat er door *Sterveling* bedoeld wordt in het opgegevene voorbeeld, al is het met eene *S* geschreven? Zoude men niet in alle gevalle of uit de voorgaande of uit volgende volzinnen, door den schrijver weg gelaten, moeten en kunnen opmaken, welke persoon er door „*Sterveling*" bedoeld wordt?

„7e. *Regel.*

Wanneer men iemand met een gemeen zelfſtandig naamwoord aanſpreekt, zoo is door het gebruik, dat men van dit woord maakt, om den perſoon, tot wien men ſpreekt, aan te duiden, het voorwerp genoegzaam bepaald. Men ſchrijft dus dit woord met eene kleine letter, als: *o broeder in wien ik zoo vroeg al de bekwaamheden van eenen held zie ſchitteren. — Groote vorst, houd op met overwinnen, of ik houd op met ſchrijven. Het is tot u, geſtrenge regter, dat ik mij wend.*

§ 554. De woorden *mijnheer*, *mevrouw*, *mejufvrouw* moeten insgelijks als gemeene zelfſtandige naamwoorden aangemerkt worden, en dus den zelfden regel volgen. Men ſchrijve dezelve dus met kleine letters, wanneer men daarmede iemand aanſpreekt, als: *aan wien konde ik beter dan aan u, mijnheer, het offer mijner erkentenis aanbieden. Ik ben hem alles verschuldigd, mevrouw, dit moet ik bekennen. — Te voren hebt gij, mejufvrouw, zelve anders geſproken.*

§ 555. Wanneer men zich van deze woorden in den derden perſoon bedient, om den perſoon aan te duiden, tot wien men ſpreekt, alsmede iemand, welken men alleen uit het vervolg der rede kent, ſchrijft men dezelve met eene groote letter, als: *ik verzoek Mijnheer mij zijne bevelen te geven*, voor, *ik verzoek u mijnheer, mij uwe be-*

velen te geven. Ik geloof, dat Mijnheer er van verwittigd is, voor, *ik geloof, mijnheer, dat gij er van verwittigd zijt.*"

Het in § 553 en § 554 beweerde verdedicht zich zelve. Wat echter § 555 betreft, we gelooven niet, dat men om duidelik te zijn of liever om zich juist te doen verstaan het woord *mijnheer* in de beide opgegevene voorbeelden met eene *M* behoeft te schrijven, want sprake men deze volzinnen uit in plaats van ze te schrijven, men zoude toch immers door ieder een verstaan worden, hoewel alsdan van geene *M* sprake kan wezen.

„8e. *Regel.*

§ 556. Elke nieuwe volzin moet met eene groote letter beginnen, vooral omdat een punt, waardoor de volzinnen van elkander gescheiden worden, door deszelfs kleinheid aan het oog ontslippen kan.

§ 557. Na een vraag- en uitroepteeken begint, wanneer de zin geheel geëindigd is, het volgende woord insgelijks met eene groote letter, als: *ach hemel! waarom treft mij dit ongeluk? Mijne vijanden zullen zich verheugen!*"

De juistheid dezer regel behoeft onzes inziens niet nader betoogd te worden. De schrijver had stipt genomen de volgende regel weg moeten laten en het door haar uitgesprokene als aanmerking aan deze regel moeten toe voegen.

„9e. *Regel.*

§ 558. Daar de verkortingen niets gemeen hebben met het einde van den volzin, moet men ook geene groote letter plaatsen na het punt, hetwelk dezelve gewoonlijk volgt, als: *Rec. heeft dit aangemerkt. — Z. K. H. is van zijne reis terug gekeerd.*"

Ook deze regel bevat zulk eene redengeving voor hare gegrondheid, dat zij geene verdediging noodig heeft.

„10e. *Regel.*

§ 559. Men moet met eene kleine letter eene aangehaalde rede beginnen, wanneer dezelve door het dubbele punt aangekondigd wordt, als: „*God zeide: daar zij licht.*"

Bilderdijk en Siegenbeek doen het eerste woord eener aangehaalde rede, het zij ze met het aanhalingsteeken voorzien is of niet, met eene hoofdletter aanvangen: „De regel der ſpelling is één: Spel gelijk gy ſpreekt, en het was voor eene beneden het beeſtelijke afgezonken domheid bewaard, dit om te keeren en de ſpelling tot regel der uitſpraak te nemen." (Bilderdijk.) — „Hieruit vloeit natuurlijk deze eerſte en algemeene grondregel voor de ſpelling voort: *Schrijf, zoo als gij ſpreekt;* of met andere woorden 1), druk bij het ſchrijven, door middel der aangenomene teekenen, alle de klanken uit, welke bij het ſpreken worden opgemerkt." (Siegenbeek.) — En te recht, want de volzinnen, vooraf gegaan door het dubbele punt, zijn als het ware onveranderd overgenomen uit het eene of andere geschrift of uit den mond van eenig persoon of wezen en moeten dus de hoofdletter, die zij als volzin aan hun begin hebben, behouden.

„11e. *Regel.*

§ 560. Het plaatſen van eene groote letter aan het begin van iederen regel in dichtmaat is in onze taal nog van algemeen gebruik, als:

1) Deze comma en de kleine *d* van *druk* moet als eene fout beschouwd worden: de schrijver had hier het dubbele punt behooren te bezigen en *druk* met eene *D* moeten schrijven.

De taal van Neêrlands vrijen grond
  Schijnt als een' vlam in 't duister;
Hoe meer men deze taal doorgrondt,
  Te sterker wordt haar luister.

(De hollandsche taal door
F. J. Kerkhoven.)"

De schrijver zecht in eene noot op deze regel: „Wij zeggen in *onze* taal; want veel Duitschers hebben reeds dit, alleen door langdurige gewoonte, gewettigd gebruik verworpen." Hieruit blijkt, dat de schrijver van gevoelen is, dat deze regel, die geenen anderen grond voor zich heeft dan het gebruik, door dit laatste alleen gewettigd is. Doch wij vragen: Welk gezag kan het gebruik hebben in een geval, waar het lijnrecht in strijd is met de regelmaat der tale en de duidelikheid? En dat het in dit geval zulk met beide is, zal een ieder moeten toe stemmen, indien wij doen opmerken, dat de gewoonte om in poesie eene hoofdletter in het begin van elken regel te bezigen zonder noodzake de regelmaat der regel betreffende het gebruik van groote letters verstoort; dat bij het voordragen van een ons tot op dien tijd onbekend dichtstuk de hoofdletter van elken regel ons een min of meer onduidelik overzicht over de zinscheiding doet hebben en voor ons daardoor op den eersten aanblik geheele volzinnen onverstaanbaar maakt.

§ 15.

Over de verbinding der woorden.

Om der ordelikheid wille zullen wij onze meening ten aanzien van de verbinding der woorden in den vorm van regelen geven en ter vermijding van wijdloopigheid geene naauwkeurige vermelding maken van de afwijking, die

enkele hunner ten opzichte van het bilderdijksche of siegenbeeksche stelsel maken, doch daar en tegen ze zoo veel mochelik redengeving voor hunne juistheid in zich doen bevatten. Doch alvorens hiertoe over te gaan moet hier ter sprake gebracht worden de verbinding, die in de uitspraak plaats vindt tusschen eenige toonloze woordjens en een hen voorafgaand toonhebbend woord. Bilderdijk zecht hierover: „Het andere voorwerp beſtaat in toonlooze woordtjens die onze Ouden gewoon waren aan 't vorige toonhebbend woord te verbinden, en waartoe inzonderheid de voornaamwoorden behoorden, wanneer zy geen toon vereischten. Zy schreven dus *doetge*, *isse* (is ze), *groeten* (groet hem), en brachten dus een melodie in de taal waarmen nu 't denkbeeld van kwijt is. In mijn jongen tijd zei men nog *groetem*, *zegg'em*, *laati*, *geefer* 1), voor wat men thands onlijdelijk hard uitklapt of uitbulkt, gelijk men het toen reeds ſchreef: *groet en zeg* HEM, *laat* HY, en *geef* HAAR. — De ſchrijfwijze die deze enclytica afzondert, is gevestigd en het zou ondoenlijk zijn de vroegere te herroepen; maar ten minſte behoort men in de uitſpraak zulke woorden toonloos en zacht te doen hooren, wanneer er geene emphaſis van byzondere aanwijzing by behoeft, waarop de zin der rede ons verplicht te drukken." Eenige nederlandsche schrijvers logenstraffen Bilderdijks zoo eigenmachtig uitgesprokene woorden: „De ſchrijfwijze die deze enclytica afzondert, is gevestigd, en het zou ondoenlijk zijn de vroegere te herroepen," eeniger mate, daar zij in enkele gevallen de schrijfwijze van vroeger volgen. Zoo schrijft ten Kate:

1) Dit *laati* en *geefer* moet zijn *lati* en *gever*, aangezien in *lati* de *a* als sluitletter der lettergreep enkel behoort geschreven te worden, terwijl in *gever* de *e*, zachtlang en sluitletter zijnde, insgelijks enkel moet geschreven worden, en de *v* als beginletter in de plaats der *f* moet komen.

Gij scheurt de netten *dieme* omwikkelen,
Gij gladt den rotsweg waar ik treed! —
»Maar wat nooit mijn zielszucht zag,
Staat eens vóórme, in lichten dag!"

Zoo vindt men in het dichtstukjen: „*De goede Pastor*" van Prudens van Duyse:

»Men betaelze, met 'nen lach,
Aen der schamele weeze en weduw,
Die, helaes, niet oegsten en mag 1.)"

Deze verbindingen vinden hunne verdediging in het voorbeeld der oude en in de uitspraak. Evenwel zijn ze als nutteloze uitsonderingen te veroordeelen bij deze dichters, die voor het overige zulke verbindingen vermijden, en wel ter plaatse, waar het onmochelik is anders dan met verbinding te spreken, gelijk genoegsaam uit de volgende aan hunne werken ontleende dichtregelen blijken zal:

't Is rijk en *'t is* arm 2), altijd wisselend,
Nu machtloos, dan fier op zijn kracht,
Nu *'t blad*, in elk windeken ritselend,
Dan vast als een ster in den nacht."

ten Kate.

»Onder den eeke *gaat 'i* 3) zitten,
Waer het volk is rondgeschaerd."

Prudens van Duyse.

1) Prudens van Duyse zecht in eene noot ten aanzien van: »*Men betaalze*," zeer geestig: »Onze moderne taelpruiken hebben deze en dergelijke saemgesmoltene woorden der ouden van een gerukt, en de tael eens vol zangerigheid ellendig ontwricht." Dat hij zelve ook wel eenig zins onder »*deze taelpruiken*" te rekenen zij, zal hierboven aangetoond worden.

2) Deze woorden moeten aldus uitgesproken worden: *tis rijk en tis arm.*

3) Het zal wel overbodig zijn te doen opmerken, dat men in de spreektaal niet *gaat i*, maar steeds *gati* zal hooren.

»Vraegt niet, *komt 'i* in uw midden:
Hoe leerde u uw moeder bidden?"

Idem.

Ook de spreektaal, van meer gezag dan de zucht van eenige schrijvers om wat het ook koste van andere te verschillen, wederspreekt Bilderdijks woorden ten vollen, daar ze steeds de voorkeur geeft aan het zoo welluidende: *tis zonde*, *gati*, *komti*, *gever*, *gevet*, enz. boven het zoo hard en stijf klinkende: *het is zonde*, *gaat hij*, *komt hij*, *geef haar*, *geef het.* Om deze redenen dan verbinde men in het schrift vooral de toonloze woordjens met de hen voorafgaande toonhebbende woorden, doch, zulks doende, zij men bedacht an den eischen onzer spellingregelen te voldoen, tegen de welke men alsdan, onkundig als men thans van den aard zijner moedertale is, lichtelik zondicht, zoo als blijkt uit de omstandigheid, dat de groote Bilderdijk in zijne „*Spraakleer*" met zijn „*laati*", „*geefer*", en in zijne „*Aanteekeningen op de gedichten van van der Goes*" met zijn „*ik spreekem*", „*hy weeter van*" op eene grove wijze den regel overtreedt, volgens den welken men nimmer op het einde eener lettergreep de *a* en de zachtlange *e* mag verdubbelen.

1ste *Regel.*

Men schrijve met Siegenbeek alle saamgestelde naamwoorden en alle als zoodanig gebezigde woorden aan een, b. v.: *tehuiskomst*, *terugblik* en niet met Bilderdijk *te rug komst*, *te rug blik.*

Aanm. 1. In de namen van feestdagen, gevormd van de afkorting *st.* en den naam eens heiligen, gebruike men den koppelstreep, als: *st.-nicolaas*, *st.-jan.*

Aanm. 2. De werkwoorden, waarvan de omschrijving een naamwoord is, worden, wanneer ze als naamwoorden voorkomen, aan een geschreven, mids het naamwoord niet

eenig woord voor zich hebbe staan, waardoor het beheerscht of bepaald wordt.

Eene uitsondering op deze regel maken:

1°. de als naamwoorden gebruikte onbepaalde wijzen der werkwoorden, wanneer ze samen gesteld zijn uit een werkwoord en eene bijwoordelike uitdrukking, of zonder lidwoord en met het woordjen *te* voorkomen, zoo als: *het te leur stellen*, *het te vergeefs loopen*, *te veel te eten schaadt de gezondheid.*

2°. de naamwoorden, samen gesteld uit een zelfstandig en een voor verbuiging vatbaar bijvoechelik naamwoord, als: *het zelfstandige naamwoord*, *het vaste land.* Daar en tegen heeft er verbinding plaats, indien het bijvoechelike naamwoord ophoudt voor verbuiging vatbaar te zijn, b. v.: *roodaard*, *spaanschgroen*, *hoogepriester.* Onder deze laatste klasse kan men ook de woorden rangschikken, welke zijn saam gesteld uit twee naamwoorden, waarvan het eerste weder is saam gesteld uit een zelfstandig en een voor verrere verbuiging onvatbaar bijvoechelik naamwoord, b. v.: *oudemannenhuis*, *zijdenkousenfabriik*, *nieuwejaarsdag.*

3°. de door een bijwoord bepaald wordende bijvoechelike naamwoorden, zelfstandig gebruikt, als: *een waar geloovige*, *een wezendlike brave.*

4°. de naamwoorden, die saam gesteld zijn uit een naamwoord en eene bepaling, zoo als: *een officier ter zee*, *een predicant te platten lande.*

2e. *Regel.*

De saamgestelde bijvoechelike naamwoorden en alle als zoodanig gebezigde woorden worden aan een geschreven, b. v. *beendroog*, *lichtblaauw.* Hiervan zondere men uit de deelwoorden, van een als bijwoord gebruikt bijvoechelik naamwoord vooraf gegaan, als: *wit geverwd*, *hoog opgeladen*, *min vermogende*, *te leur gestelde*, *aan*

een geschakelde; evenwel wanneer van zulke saamgestelde bijvoechelike naamwoorden het omschreven deel de verbuigingsvormen der trappen van vergelijking kan aannemen, schrijve men ze aan een, als: *zoetvloeiende*, *zoetvloeiendere verzen*, *welsprekend*, *welsprekender*, of wanneer zij deelwoorden zijn van werkwoorden, de welke met een ander woord dan eene bijwoordelike uitdrukking zijn saam gesteld, als: *de rondgaande brief*, *de voortstuwende kracht*. (Zie Regel 5.)

Aanm. 1. Men zij bedacht, dat, wanneer een bijvoechelik naamwoord tot bepaling van een ander bijvoechelik naamwoord dient en dus als bijwoord voorkomt, men het op zich zelve kan láten staan: b. v.: *een recht aangenaam bezoek; een echt nederlandsch character.*

3e. *Regel.*

De saamgestelde telwoorden, waarvan het omschrijvende en het omschreven deel een op zich zelve staand telwoord is, worden, het zij ze rangschikkende of grond-getallen zijn, van een geschreven, b. v. *de vier en dertigste*, *vijf en zestig*. Hiervan zijn uitgezonderd *vijftien, zestien, zeventien* en *achttien*, en die telwoorden, waarvan of het omschrijvende of het omschreven deel geene op zich zelve staande vorm is, b. v.: *twintig*, *dertig*, *veertien*, *tweerlei*, *zevenerlei*, *drierhandé*, *achthalf*, enz.

4e. *Regel.*

De samengestelde voornaamwoorden schrijve men aan een, uitgenomen de volgende, waarvan beide deelen voor verbuiging vatbaar zijn:

1o. de personelike, gevolgd door *zelf*, als: *ik zelve, mij zelven*, *gij zelve*, *u zelven.*

2o. de onbepaalde personelike *ieder een*, *menig een.*

3o. de aanwijzende, waarvan het eerste deel het bepa-

lend lidwoord is, alsmede die, waarvan het eerste *er*, verbasterd uit *daar*, is, b. v.: *de gene*, *het zelve*, *de zulke*, *er toe* (voor *daartoe*).

4. de vragende *wat voor een*, *wat voor*, *hoe vele*, *zoo vele*, *hoe weinige*.

5o. de onbepaalde betrekkelike *al wie*, *al wat*, *de*, *het gene*, *de*, *het welke*.

5e. *Regel*.

De samengestelde werkwoorden worden aan een geschreven, b. v.: *raadplegen*, *doodverwen*. Men zondere hierop met eenige hedendaagsche schrijveren de werkwoorden uit, wier omschrijving een naamwoord of een als bijwoord gebezigd bijvoechelik naamwoord is, en met afwijking van alle andere taalkundige de werkwoorden, wier omschrijving een bijwoord is, op grond dat zulk een woord als lid eener bijzondere woordklasse op zich zelve kan en moet staan, ten zij het bijwoord met het werkwoord een onscheidbare samenstelling vormt, zoo als *wederleggen*; men schrijve alzoo: *thee drinken*, *rond loopen*, *vast leggen*, *toe zeggen*, *saam stellen*, *vooruit gaan* 1), *weg loopen*, *weder geven*, enz.

1) Mulder zecht: »Hiervan zijn die uitgezonderd, welker omschrijving een bijwoord is, als: *hoog schatten*, *rond loopen*." Dat hij heeft willen te kennen geven, dat die werkwoorden eene uitsondering maken, wier omschrijving een als bijwoord gebruikt bijvoechelik naamwoord is, moet een ieder bespeuren uit de voorbeelden *hoog schatten*, *rond loopen*, alsmede daaruit, dat hij de eigendlike onsaamgestelde bijwoorden met het werkwoord te samen vereenicht, gelijk genoegsaam blijken zal uit de volgende aan zijne »*Spraakleer*" ontleende volzinnen: »Men kan zijne gedachten door verschillende middelen aan anderen *mede*deelen." — »Hoe meer een volk in beschaving *toe*neemt, hoe sierlijker en rijker zijne taal wordt." Voor het overige maakt Mulder zich menig maal schuldig aan het maken van fouten ten aanzien der samenstelling der woorden: zoo ziet men hem op bl. 65 zijner gezegde spraakleer *rondloopen*, *vastbinden* schrijven, terwijl hij, gelijk we reeds gezien hebben, in het zelfde werkjen voorschrijft *rond loopen*, *vast binden* te bezigen.

6e. *Regel.*

Samengestelde bijwoorden worden meestal aan een geschreven, als: *doorgaans, achtereenvolgens.* Hiervan zijn uitgezonderd:

1º. de met *zoo, even* en *hoe* saamgestelde, als: *zoo wel, zoo veel, even zeer, even min, even eens, hoe zeer, hoe veel,* daar deze schrijfwijze over een stemt met die van *zoo gelukkig, even goed, hoe wijs.*

2º. die met *te* of *ten* zijn saam gesteld: *ten hoogsten, te samen, te over, niet te min.*

3º. alle zoo genaamde bijwoordelike uitdrukkingen, ten zijze een woord bevatten, wiens vorm thans niet meer zelfstandig voorkomt, op dat hunne afleiding meer in het oog springe: zoo schrijve men: *meesten deels, oud tijds* 1), *ander deels, drie, vier maal* 2), *bloots hoofds, traps wijze, metter daad, uiter maten* 3), *des ge-*

1) Dat *oud* het teeken des tweeden naamvals mist, moet daaraan toe geschreven worden, dat men vroeger veelvuldig de *s* des tweeden naamvals welluidendheidshalve weg liet, even als men zulks ook tegenwoordig doet. (Zie hierover nader in de woordgronding.)

2) Het bezigen van het enkelvoud van *maal* voor het meervoud daarvan is in volmaakte overeenstemming met *vijf pond, drie el,* en nog een restjen van de gewoonte der oudnederlanders van onverschillig de enkelvouds- of meervoudsvorm bij eenige meervoudige naamwoorden te gebruiken.

3) Deze uitdrukking, samen gesteld uit *uit* en *der mate,* getuicht op zich zelve alleen onwedersprekelik, dat vroeger de verbinding van toonloze met toonhebbende woorden onzer tale eigen was; dat nimmer in een oorspronkelik nederlandsch woord eene dubbele medeklinker kan gebezigd worden na eenen langen klinker; dat vroeger de tweede naamval van de vrouwelike naamwoorden uitging op *en.* En moet men zich dan niet verwonderen zulk eene uitdrukking aan te treffen in het siegenbeeksche stelsel, een stelsel, dat alle samenstellingen als: *isse, gati, komti, zieze* met alle strengheid weert; dat tegen alle rede in gebiedt te spellen *huisselijk, vreesselijk;* dat *vrouwebeeld, vrouwestem* in stede van *vrouwenbeeld, vrouwenstem* wil geschreven hebben? Ja! zulk eene uitdrukking maakt in zulk een stelsel het zelfde figuur als dat, het welke eene krachtige, sterk gespierde batavier maken zoude onder een hoop beschaafde jonge lieden onzer dagen: in een woord, zij hoort er niet in thuis.

lijk 1), *des niet te min;* en daar en tegen: *somtijds*, *somwijlen*.

4o. de met *en* verbondene, als: *op en af*, *daar en tegen*, *daar en boven*, *heen en weder*.

5o. *niet tegenstaande*.

7e. *Regel.*

De saamgestelde voorzetsels schrijve men aan een: *tegenover*. Uitsonderingen hierop zijn die, wier omschrijving een als bijwoord gebezigd voorzetsel is, als: *voor op*, *boven aan*, *achter in*, alsmede die, waarvan het eerste deel het laatste beheerscht, b. v.: *van af*, *van uit*, *van onder*, *van boven*, *van achter*.

8e. *Regel.*

De saamgestelde voegwoorden worden meestal aan een geschreven, als: *bijaldien*, *indien*, *naardien*, *hoewel*. Hiervan zondere men echter uit: 1o. *zoo als*, *hoe zeer*, *ten einde*, *zoo dra als*, *ten minsten*, *diens volgens;* 2o. de met een voorzetsel of ander woord en *dat* saamgestelde, als: *op dat*, *van dat*, *om dat*, *mids dat*, *niet tegenstaande dat*, *toe gestaan*, *ondersteld dat*, enz.

1) *Desgelijks* schrijve men aan een, daar het door de toevoeging der bijwoordelike *s* tot een eigendlik bijwoord is geworden.

TWEEDE GEDEELTE.

DE WOORDGRONDING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het Lidwoord.

§ 1.

De verbuiging van het bepalende lidwoord.

Enkelvoud.

	Mannel.	Vrouwel.	Onzijd.
1 nv.	*de*,	*de*,	*het*, *t*,
2 nv.	*des*, *s*,	*der*, *des*, *s*,	*des*, *s*,
3 nv.	*den* of *aan den*,	*der*,	*den*,
4 nv.	*den*,	*de*,	*het*, *t*,
5 nv.	*den*.	*de* of *der*.	*het*, *t*, of *den*.

Algemeen Meervoud.

1 nv.	*de*,
2 nv.	*der*,
3 nv.	*den*,
4 nv.	*de*,
5 nv.	*de* of *den*.

We hebben niet geaarzeld met Bilderdijk voor al de drie geslachten *den* als vorm van den derden naamval meervoud op te geven, wijl voorheen steeds deze vorm en niet die van *der* 1) gebezigd wierd 2).

Men zie aangaande de vormen *der*, *den*, *den* des vijfden naamvals hierna de afdeeling, handelende over de betrekkingsvallen der naamwoorden.

§ 2.

De verbuiging van het onbepalende lidwoord.

Enkelvoud.

	Mannel.	Vrouwel.	Onzijd.
1 nv.	*eene* of *een*,	*eene*,	*eene* of *een*.
2 nv.	*eenes* of *eens*,	*eener*, *eenes* of *eens*,	*eenes* of *eens*.
3 nv.	*eenen*,	*eener*,	*een* of *eenen*.
4 nv.	*eenen*,	*eene*,	*eene* of *een*.
5 nv.	*eenen*,	*eene* of *eener*,	*eene*, *een*, of *eenen*.

De mannelike en onzijdige vormen *eene* van den eersten naamval zijn van ouds her onzer tale eigen geweest 3) en waren in volmaakte overeenstemming met het geheele verbuigingstelsel onzer tale, volgens het welke in den eersten naamval de mannelike en onzijdige vormen der bij-

1) Deze vorm is den schriften der oude zoo vreemd, dat Lulofs, haar in den rijmbijbel van Maerlant aantreffende, zich niet bedwingen kan te kennen te geven, dat hij vreest, dat het eene schrijffout zij. Zie hier zijne eigene woorden: „Deze dativus plur. *der* (zoo 't geen schrijffout is), is nog als merkwaardig, daar dezelve anders ook in het vrouwelijke doorgaans *den* is."

2) Zie Lulofs „*Handboek van den Vroegsten Bloei der Nederlandsche Letterkunde*", bl. 284.

3) Van de zelfde gedachte schijnt Bilderdijk te zijn, wanneer hij zecht: „Tot de eerfte perfoon behoort *mijn*, of van ouds *mijne*, dat men nu aan het Vrouwelijk Geflacht des woords, waar 't als adjectivum bygevoegd wordt (even als *eene* voor *een*) pleegt te eigenen."

voechelike naamwoorden en het grootste getal der voornaamwoorden op *e* uitgaan 1). (Zie hierna bij de voornaamwoorden.) Gelijk van zelve spreekt, kon deze *e* als toonloze *e* even als in zoo vele andere gevallen ook in dit geval weg gelaten worden, om welke reden wij dan ook als nevenvorm *een* opgegeven hebben, welke vorm meestal het welluidendste klinkt en slechts door dien van *eene* kan vervangen worden, wanneer deze of even zeer als hij of meer dan hij den eischen der welluidendheid voldoet.

Bilderdijk wil het onbepalende lidwoord in den vierden en vijfden naamval onverbogen, dat wil zeggen gelijk aan den eersten naamval, gelaten hebben. Dit zijn gevoelen moet men daaraan toe schrijven, dat hij zoo zeer aan de dichterlike vrijheid gewoon was, dat het hem moeielik viel in prosa de taalregelen ten strengsten op te volgen. De heer Roorda gaat nog verrer dan Bilderdijk: hij begeert de verbuigingsvormen *den*, *des*, *der*, *eene*, *eener*, *eens* en *eenen* uit onze taal gebannen te zien! Waarom verlangt hij zulks, zal men verwonderd vragen. Het is, om dat hij „de *geheele of gedeeltelijke bevrijding van onze schrijftaal uit de stijve banden van willekeurige regels*, *waarin zij geprangd is*", beoocht. Doch wij vragen met ernst, of men willekeurigen regels gehoorzaamt, wanneer men de vormen *den*, *des*, *der*, *eene*, *eener*, *eens* toe laat in onze taal, waarin ze steeds hebben bestaan en waarin men nog dacheliks hoort spreken van: *in der daad*, *metter daad*, *srijks dienst*, *swerelds beloop*, *ten platten lande*, *de stille in den lande*, *ter zee*, *ten einde*, *eens deels*, enz.? Neen, geens zins, want men kan niet als willekeurig regels beschou-

1) Tot bewijs hiervan dienen de volgende regelen uit „*Walewein*":

„Sijne goede ors gringelet,
Sporslagedi in lanc so bet."

Dit zet Bilderdijk aldus over: „— zijn goed paard, Gringolet genaamd, *spoorsloeg* hy hoe langer hoe meer."

wen, die der taal altijd eigen zijn geweest en zulks nog zijn, haar daar en boven *verscheidenheid in* en *kracht van uitdrukking* verleenen. Wil de heer Roorda dus werkelik *de schrijftale van willekeurige regels geheel of gedeeltelik bevrijden, haar heure oorspronkelike levendigheid, naturelikheid en zuiverheid* hergeven, hij verlosse dan onze spraakleer van de willekeurige taalwetten der spraakkunstenaren; hij voere dan weder al de eigenaardigheden van de schrijftaal der 12de, 13de, 14de en 15de eeuw in onze hedendaagsche boekentaal in, ten minsten in zoo verre zij niet in strijd zijn met de algemeene beschaafde, dat is op de afleiding zoo veel mochelik steunende spreektaal. Alleen op deze wijze zal hij geraken tot het doel, dat hij met zijn stelsel op het oog heeft, doch niet bereiken zal.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Naamwoord.

§ 1.

Vorming der naamwoorden.

De uitgangen *-ling, -genoot*, de welke volgens Siegenbeek en ook volgens Bilderdijk gemeenslachtig gebruikt moeten worden, vervrouwelike men door de bijvoeging eener *e*. Deze spelling is niet alleen hoogst bevorderlik tot vermeering van duidelikheid, maar ook is zij gegrond op het gezag der oude, de welke zelfs voor ons *gemalin*,

gezellin, *slavin* het zoetvloeiende *gemale*, *gezelle* en *slave* 1) bezigden.

De verkleinende uitgangen *jen* of *tjen*, *ken*, *pje* hebben tot veel getwist tusschen Bilderdijk en Siegenbeek aanleiding gegeven. De eerste wilde *jen*, *tjen* en *ken*, de laatste daar en tegen *je*, *tje* en *ke* geschreven hebben. Men volge Bilderdijks schrijfwijze na, want, al is het waar, dat men *je*, *tje* en *ke* uitspreekt, bewijst zulks nog geens zins, dat men aldus schrijven moet, daar de spreektaal in alle uitgangen op *en* de *n* niet laat hooren; b. v. men spreekt steeds *kindere*, *kerke*, *hoore*, *loope* uit, hoewel men spelt en spellen moet *kinderen*, *kerken*, *hooren*, *loopen*. En dat der *n* in *jen*, *tjen* en *ken* volgens de afleiding eene plaats behoort gegeven te worden, zal wel een ieder weten, die maar een weinig met de geschiedenis onzer tale bekend is.

Bilderdijks uitvaren tegen Siegenbeeks *bloempje*, *zoompje*, *droompje*, *armpje* is te billiken, wijlze als tongvalsvormen van *bloemtjen*, *zoomtjen*, *droomtjen*, *armtjen* niet in de algemeene schrifttale thuis behooren en dus steeds door de vormen *bloemtjen*, enz. moeten vervangen worden, de welke ten aanzien hunner vorming volmaakt gelijk zijn aan *rammetjen*, *stommetjen*, *kommetjen*, waarvoor zelfs geen siegenbekiaan *rampje*, *stompje* en *kompje* zal schrijven of spreken.

De uitgang *-ken* wordt slechts in weinige woorden, als: *kruimken*, *boeksken*, *manneken*, gebruikt: wij wenschten wel om het liefelike, dat deze uitgang bezit, een meerer gebruik van hem te zien maken, waartoe men alles zins gerechtigd zoude zijn, aangezien hij eene oudere vorm is dan *jen* of *tjen* en in de spreektaal van verscheidene gewesten onzes lands veelvuldig voorkomt.

Het groningsche en het overijsselsche *meesterske*, *domineeske*, *majoorske*, dat enkele schrijvers, meestal vertalers,

1) Huydecoper, „*Proeve van Taal- en Dichtkunde*", bl. 372, 568 en 636.

bezigen voor *meestersvrouw*, *domineesvrouw*, *majoorsvrouw*, verwerpe men als gewestelike uitdrukkingen, te meer daar ze zeer goed met *meestersvrouw*, enz. kunnen verwisseld worden. Doch om eene der vrouwelike leden eens volks aan te duiden, make men gebruik van den vrouweliken vorm der bijvoechelike naamwoorden, die door het achtervoegsel *-sch* afgeleid zijn van de namen van landen, gewesten en steden, enz., b. v.: *eene fransche, eene russische, eene friesche, eene noordhollandsche.* Alzoo doende, zal men de tale met duizende zoetvloeiende woorden verrijken.

Den namen van landen en gewesten op *ie* en op *e* moet niet, gelijk Bilderdijk en eenige andere schrijvers doen, eene *n* toegevoegd worden: de oude schreven steeds deze namen in den eersten naamval zonder *n*, we zeggen in den eersten naamval, daar in de overige betrekkingsvallen hun even als velen anderen naamwoorden eene verbuigings-*n* wierd aangehangen.

De samenstelling van een naamwoord met een naamwoord geschiedt op drierlei wijze: 1°. door bloote samenstelling; 2°. met bijvoeging van *s*; 3°. met bijvoeging van *en* of *e* 1). De uitgang *en*, die achter de vrouwelike naamwoorden door dien van *e* kan vervangen worden, is nog een overblijfsel van de zwakke verbuiging 2) der oudne-

1) Als bewijs geven wij hier de volgende aan Maerlants „*Spiegele Historiael*" ontleende regelen:

Martijn, also alse wijt horen,
Was van Pannonie*n* geboren,
Dat Hongar*ie* heet in onze tale.

2) Mulder maakt ook melding van deze zwakke verbuiging, zeggende: „Ook vrouwelijke naamwoorden kunnen den zwakken vorm hebben, als: *eener vrouwen man, eener vriendinne raad*; enz." Evenwel in § 571, handelende over de samenstelling der naamwoorden, gewaacht hij niet in het minste van de naamwoorden, wier omschrijving een vrouwelik naamwoord is en op *en* uitgaat. Of heeft hij daarvan melding willen maken, als hij zecht: „3. Ook wanneer het eerste der zamenstellende

derlandsche taal. Het is daarom, dat men de siegenbekianen in hunne gewoonte om uitsluitend *zielevrede*, *vrouwestem*, *vrouwerok* te spellen niet behoort te volgen.

Even min volge men Bilderdijk op, wanneer hij beweert, dat men de samenstellingen met *s* naar willekeur afsonderlik kan schrijven, daar door onze hedendaagsche gewoonte om de saamgestelde naamwoorden zoo veel mochelik aan een te schrijven er meestal een fijn verschil door het niet of wel aan een schrijven zulker naamwoorden ontstaat, zoo als ten vollen blijkt uit de volgende aan Kinkers „*Beoordeeling van Bilderdijks Nederlandſche Spraakleer*" ontleende volzinnen: „*Die* RIJKSVORST is 's RIJKS VORST *niet meer*." — „Hij behoorde niet tot de STADSBEZETTING (het garnizoen der ſtad) maar tot de ſtadbezetting (belegering der ſtad), ook muntte hij in die STADS BEZETTING uit, boven al de ſtadbelegeraars." Ook schrijve men niet met Mulder *paardestal*, *noteboom*, wijl *paarden-* en *noten-* meervouden zijn en wijl men steeds achter een meervoudig eerste lid eener samenstelling steeds of *en* (*n*), of *es* (*s*) aanhangt, of het onveranderd laat, maar nimmer aan het zelve eene *e* toe voecht 1).

§ 2.

Het geslacht der naamwoorden.

Siegenbeeks „*Woordenlijst ter Aanwijzing van de Spelling* 2)" is hoogst verderfelik voor onze tale, doordien ze

woorden een' zwakken verbuigingsvorm heeft, als: *heerendienst*, *hartenleed*." Indien zulks het geval is geweest, heeft hij zich zeer onduidelik uitgedrukt, het welk hij had kunnen voorkomen, door b. v. eenvoudig *zielenvrede* onder de voorbeelden op te nemen.

1) Zie Kinker, bl. 172, 73.

2) Deze titel had eigendlik moeten luiden: „*Woordenlijst ter Aanduiding van de Spelling, en de Geslachten der Naamwoorden.*"

op eene schrikbarelike wijze de onkunde omtrend de geslachten der naamwoorden vermeerert door niet de redenen op te geven, waarom een woord mannelik, vrouwelik of onzijdig is, en het geslacht eens woord kort af door een *m.*, *vr.* of *onz.* aan te duiden en daardoor den schrijvenden er aan te wennen in slaafsche navolging een woord een der geslachten toe te kennen. En de uitkomst heeft zulks dan ook genoegsaam bewezen: dank Siegenbeeks „*Woordenlijst*" weten Nederlands professoren en studenten, taal- en letterkundige, schoolmeesters en scholieren de meeste woorden niet in het vereischte geslacht te schrijven, ten zij ze bij elk woord deze of gene geslachtlijst opslaan.

Bilderdijks geslachtregeling leert daar en tegen den schrijvenden aan een woord het eene of andere geslacht op goede gronden te geven en vermeerert alzoo allengskens bij hem de kennis omtrend de geslachten. Ja, indien men Bilderdijks „*Verklarende Geslachtlijst*" beoefene, zal men weldra in staat zijn volgens redenen het geslacht van elk woord te kunnen bepalen.

Dat in enkele opzichten Bilderdijks geslachtregeling te verbeteren zoude zijn, willen wij volgaarne bekennen. Evenwel beteekent zulks niets in vergelijking van het vele voortreffelike, datse bevat. Vooral dat zij aan een en het zelfde woord tweerlei geslacht toe kent, kan, vooral in eene bekwame hand, eener rede tot groote cierlikheid verstrekken. De franschen, die slechts een zeer klein aantal woorden, die voor tweerlei geslacht vatbaar zijn, bezitten, maken daarvan een uitmuntend gebruik: zij bezigen namelik het vrouwelike geslacht, wanneer het woord in eene beteekenis voorkomt, die iets vrouweliks, dit is iets teders, iets liefeliks, in zich bevat, en het mannelike, wanneer het woord iets manneliks, dit is iets krachtigs, iets majestueus, iets ernstigs of iets vreeseliks, enz. uitdrukt. Zoo geeft Delille aan

automne het vrouwelike geslacht in de volgende dichtregelen:

„Remarquez-les surtout lorsque *la pâle automne*,
Près de la voir flétrir embellit sa couronne."

Zoo kent hij het daar en tegen het mannelike geslacht toe in:

„......Dirai-je à quels désastres
De *l'automne orageux* nous exposent les astres,
Quand les jours sont moins longs, les soleils moins ardents."

Zoo heeft Lamartine van deze eigenaardigheid der fransche taal een veelvuldig en voortreffelik gebruik gemaakt: ja, genie als hij is, heeft hij haar toe gepast op woorden, den welken geene andere schrijver een ander geslacht dan het algemeen aan hen toegekende zoude kunnen geven, zonder dat hij van volslagene onkunde in zijne moedertaal verdacht wierd. Zoo bezicht hij het algemeen als vrouwelik erkende *atmosphère* mannelik in:

„Quand vos regards noyés dans *un vague atmosphère.*

Hier is het mannelike geslacht van *atmosphère* in volkomene overeenstemming met de ernstige, grootsche gedachte des dichters.

En dat ook Bilderdijk er bewust van is, dat de vatbaarheid eeniger woorden ter aanneming van meer dan een geslacht tot de kracht en de harmonie eens denkbeelds aangewend kan worden, blijkt ten vollen uit deze zijne woorden: „Het is zoo: de Geſlachten hangen in het gebruik van des Schrijvers beschouwing in dier voege af, dat vele, zeer vele der woorden voor meer dan één geſlacht vatbaar zijn; en het is hiervan dat wederom de volkomen kracht eener rede afhangt."

Men neme Bilderdijks zienswijze omtrend de geslachtregeling in de nederlandsche spraakkunsten op, het zij dat ze strekken ten gebruike der scholen of ten gebruike van hen, die zich der hoogere beoefening onzer tale wijden. Men zal, *zoo* doende de algemeen bij onze landgeno-

ten heerschende onkunde betreffende de geslachtregelen, voor het grootste deel door Siegenbeeks „*Woordenlijst*" en andere op de zelfde leest geschoeide geslachtlijsten te weeg gebracht, wel dra verdreven hebben. Doch dit alles neemt niet weg, dat men Bilderdijk niet blindelings behoeft te volgen ten aanzien van het geslacht eens woords: neen, men spore, wanneer Bilderdijks bewijsvoering voor het geslacht van het eene of andere woord te gewaagd of zichtbaar valsch is, zelfs het geslacht op, waartoe men met den besten uitslag kan raadplegen de doode zustertalen van het nederlandsch. Wij zelve zouden nu wel deze taak hier volbrengen, doch zulks moet, wil het met eenige vrucht geschieden, op zulk eene breede schaal plaats hebben, dat de beperktheid van ons boeksken het geens zins toe laat. En daarom gelooven wij genoeg gedaan te hebben door aan te toonen, dat Bilderdijks wijze van behandeling der geslachtregeling op de meest voldoende wijze leidt tot de kennis der geslachten der naamwoorden; door aan te wijzen den weg, volgens den welken die geslachtregeling tot volmaking te brengen is, en voor het overige te hopen, dat een ander, tot deze taak geschikt, haar met ijver op zich neme en ten uitvoer brenge. Mochte dit laatste niet gebeuren, dan zullen wij zelve in een afsonderlik werkjen haar ter uitvoering trachten te brengen.

§ 3.

De getalvormen der naamwoorden.

Ten aanzien der meervoudsvorming der naamwoorden heerscht er eenig verschil tusschen Bilderdijk en Siegenbeek.

De eerste verklaart zonder omwegen de meervoudsvormen *wreedaarden*, *valschaarden* voor hard en der taal oneigen. Even als altijd geeft hij geene bewijsredenen, maar raast en tiert volgens zijne gewoonte daar en tegen zoo veel te meer. Want kan men het eene redengeving noe-

men, als hij zecht, dat *-aar* geen woord op zich zelve is, maar een uitgang, daar ook andere uitgangen, zoo als: *-aar*, *-er*, *-ier* in het meervoud zoo wel *aren*, *eren*, *ieren* als *aars*, *ers*, *iers* vormen. En wat de hardheid van den vorm *-aarden* aanbelangt, men bemerkt daarvan niets in *spanjaarden*, *bastaarden*. Men verandere aldus *-aard* in het meervoud in *-aarden* of *-aards*, al naar mate dat het het best de welluidendheid bevordert.

De woorden op de lange *e* en *ie* nemen volgens Bilderdijk in het meervoud eene enkele *n* aan. Deze schrijfwijze is, behalve dat zij het voorbeeld der oude voor zich heeft, zeer verkieselik, daar door haar gelijkheid van spelling ontstaat voor al de woorden op *ee* en *ie*, zoo wel in- als uitheemsche. Sommige Siegenbekianen hebben om tot de zelfde eenheid van meervoudsvorming te geraken den bastaardwoorden op *ee* en *ie* in het meervoud *en* toe gevoegd, het welk hun een zeer vreemd aanzien geeft en daarom niet zeer na te volgen is. Navolgens waardiger zijn zij, die den vreemden woorden op *-ie* somwijlen eene *s* in stede van *n* toe voegen 1), daar zulks in navolging van de spreektale geschiedt en in vele woorden zeer tot bevordering der welluidendheid strekken kan: b. v. *consequenties*, *pretenties* klinkt, vooral in den alledaagschen stijl, losser en liefeliker dan *consequentien*, *pretentien*.

Aangaande de woorden, de welke uitgaan op de met *i* eindigende twee- en drieklanken, zoo als *ui*, *lei*, *plooi*, zie men § 5 van het eerste gedeelte. —

Den vreemden woorden, die op eenen langen klinker uitgaan, zoo als: *facsimile*, *auto-da-fe*, wordt volgens het siegenbekiaansche stelsel in het meervoud eene *s* door

1) Zoo zecht doctor Brill in zijne „*Hollandsche Spraakleer*": „meestal nemen zij beide uitgangen tevens aan, als *provincies* en *provincien*, *studiën* van een' student, maar *studies* van een' schilder, *histories*, *falies*, *species* en *muntspecien*, *evangelien* enz."

middel van een afkappingsteeken aangehangen. Bilderdijk daar en tegen wil in zulk een geval den klinker verdubbeld en eene *s* zonder afkappingsteeken toe gevoegd hebben: hij schrijft alzoo *massaas*, *Ciceroos*. En te recht, want de oude hechteden in sgelijks na den klinker verlengd te hebben 1) zulken woorden zonder eenig teeken eene *s* aan. —

In het oudnederlandsch plag men sommigen naamwoorden in het meervoud hun enkelvoudsvorm te doen behouden: hiervan rest ons nog een overblijfsel in enkele zegswijzen, als: *op de been brengen*, *onder de voet werpen*, *de visch koken*, alsmede in *alle dag*, *alle nacht* en in *honderd jaar*, *tien el*, *vijf gulden*, *vier last*, *zes maal*. In deze laatste uitdrukkingen echter kan ook de meervoudsvorm gebezigd worden, van welke omstandigheid ten Kate gebruik gemaakt heeft om de spitsfondige regel te stellen, dat *vier gulden* beteekent eene som van vier gulden en *vier guldens* daar en tegen beduidt vier guldenstukken, eene regel, die geheel en al willekeurig, en boven dien van geen nut, hoe genaamd, is, daar men toch *vier stuivers*, *acht dalers* zecht, al bedoelt men daardoor eene som van *vier stuivers*, *acht dalers*. Het is derhalve niet te onrechte, dat Bilderdijk deze regel eene domme spitsfondigheid noemt: wezendlik, het is te betreuren, dat Weiland en eenige andere siegenbekiaansche spraakkunstenaren haar onder de taalwetten hebben opgenomen. —

Eene onderscheiding als die, de welke er tegenwoordig bestaat tusschen *kanonnen* en *canons*, *beenen* en *beeneren*, *bladen* en *bladeren*, enz. is onzer tale oorspronkelik vreemd, doch ze is door het gebruik te zeer ingeworteld om haar te kunnen uitroeien.

1) De oude verlengden den klinker door *e*. Na het gene wij hier te voren over de verlenging der klinkers gezegd hebben, spreekt het van zelve, dat wij de schrijfwijze van *massaas* alleen goed keuren ten aanzien van de wijze der meervoudsvorming en niet ten opzichte van de wijze van klinkerverlenging.

§ 4.

De betrekkingsvallen der naamwoorden.

Volgens het siegenbekiaansche stelsel bestaat er slechts vier naamvallen. Bilderdijk erkent er vijf: en hierin wordt hij gerugsteund en door het oudnederlandsch, waarin de vijfde naamval wordt gebezigd, en door het nieuwnederlandsch, in het welk die naamval wel is waar niet steeds, maar toch veelvuldig na eenige der voorzetsels, ja, na *te* altijd voorkomt, zoo als blijkbaar is uit: *in der daad*, *uiter maten*, *ter wereld*, *ter gunste*, *ter zee*, *ten hove*. Om zich zelve gelijk te blijven verklaren Siegenbeek en Weiland den vijfden naamvalsvorm in *in der ijl*, *in der haast*, *in der daad* voor den tweedenaamvalsvorm! Het is jammer, dat deze hunne poging om den door hen in bescherming genomenen vier naamvallen alleen eene plaatse in onze taal te verzekeren wreedelik verijdeld wordt door *in den lande*, *ten schepe*, *ten zwaarde*, *ten hove*, waarin de naamvalsvormen — in het vrouwelike geslacht is de tweede, derde en vijfde naamval enkelvoud in vorm elkander gelijk — te zeer verschillen met den tweedenaamvalsvorm om ze daarmede te kunnen verwarren.

Even als zulks in zoo vele andere gevallen door hem is gedaan, bederft Bilderdijk zelve al het goede, in dezen door hem verricht, door den eigendliken vijfden naamval — hij onderscheidt den vijfden naamval in eenen aftrekkenden, den werkeliken, en eenen nadrukkeliken, den zoo genaamden *casus emphaticus*, waarvan later — als *steeds* in vorm gelijk aan den vierden op te geven. Want, alzoo handelende, maakt hij den werkeliken vijfden naamvalsvorm in *in der daad*, *ter gelijker tijd*, *ter zelver ure* voor den min taalkundigen tot een onbegrijpelik iets, ontneemt daardoor dien naamvalsvorm de plaatse, die hij hem door vijf naam-

vallen te erkennen in ons verbuigingsstelsel gegeven had, en is buiten dien in wederspraak met den waren staat van zaken, daar er tegenwoordig in den vijfden naamval twee naamvalsvormen gebezigd wordt, te weten: de eigendlike vijfdenaamvalsvorm, die, overal, waar het bezigen van den vorm des vierden naamvals tot de grootste wanluidendheid aanleiding zoude geven, zijne aloude rechten tegen de macht der eeuwen en de willekeur der spraakkunstenaren handhaaft, en de oneigendlike vijfdenaamvalsvorm, die niets anders is dan de vierdenaamvalsvorm en zijn bestaan te danken heeft aan den invloed van hen, die uit onkunde of uit onachtzaamheid den oorspronkeliken verbuigingswetten niet gehoorzaamden.

Voor dat Bilderdijk van den *casus emphaticus* gewaagde, had men nog nimmer van zulk eenen naamval gehoord of gedroomd. Het was daarom zeer naturelik, dat de geheele spraakkunstige wereld een verbazing en al was, toen Bilderdijk met zijnen naamval van nadruk optrad. Zijne aanhangers zagen daarin een nieuw blijk van het vernuft huns meesters. Zijne tegenstanders, smans zucht tot wonderlike en gewaagde stellingen kennende, beschouwden dezen *casus emphaticus* als een droombeeld en zochten terstond naar redenen ter wederlegging van de voor dezen *casus* opgegevene bewijzen, de welke bestonden uit eene menichte aanhalingen uit den statenbijbel en eenige vlaamsche schrijvers, waarin *den*, *eenen*, *zijnen* in den eersten naamval voorkomen, en uit de italiaansche woorden *falso traditore*, *occasione*, die „den ouden ablativus (niet als ablativus maar als casus absolutus) 1)" van hunne latijnsche stamwoorden zouden vertoonen. Om de waarheid te zeggen, een weinig door het vreemde der zaak overbluft, gingen zij daarmede met eene zekere overijling en over-

1) Eene andere benaming van den *casus emphaticus*, wanneer hij in zoo genaamde *absolute* zeggingen voorkomt.

spanning te werk, waardoor te weeg werd gebracht, dat zij niet alle de tegenwendingen maakten, die er te maken waren. Hunne tegenwerpingen waren, dat er in de schriften der oude slechts een zeven of acht plaatsen gevonden worden, waarin de vierdenaamvalsvorm voor den eerstenaamvalsvorm voorkomt; dat de zuid- en noordnederlandsche schrijveren der 16de en 17de eeuw wel menigvuldig *den*, *eenen* voor *de*, *een*, bezigden, doch datse toch daarbij aan geenen bijzonderen naamval gedacht hebben, gelijk baarblijkelik is uit de volgende woorden eens vlaamschen spraakkunstenaars van 1713: „Men onderſcheydt *de* en *den* van elkander als het noodig is om den *noemer* van den *aanklager* te onderſcheyden. Bij voorbeeld in: *De knecht heeft den meester geſlagen* en ook *om der lichtigheyd wille;*" dat men in geene onzer zustertalen, zoo als: het friesch, meso-gothisch en anglo-saxisch iets van dezen nadrukkeliken naamval geweten heeft. Waren ze echter minder overbluft geweest, dan waren ze er misschien toe gekomen in de eerste plaatse bij hunne tegenwerpingen nog deze te voegen: dat *den*, *eenen* voor *de*, *een*, bij de oude schrijveren slechts zeven of acht maal voorkomende, zeer gevoechelik als *de* en *eene* met den *n* paragogicon kan beschouwd worden, welke *n* eene groote rol in onze vroegere schrijftaal speelde, heden nog voort leeft niet alleen in het vlaamsch, waarin *'ne* (ons *een*) voor sommige letters, zoo als: *b, d, h, g*, in *'nen* 1) overgaat, maar ook in onze hedendaagsche spreektaal, waarin dacheliks *den ouwe is uit*, *den Haag is eene fraaie stad* 2) gehoord wordt voor *de ouwe is uit*, *de Haag is eene fraaie stad*, en in de tweede plaatse te onderzoeken, op welk eene wijze de italiaansche woorden komen aan hunne tegenwoordige uit-

1) Zoo schrijft Prudens van Duyse in zijn „*Vlaemsch liedeken*":
(Licht *'nen* balling door heel de aerd.)

2) Zie Bilderdijks „Geslachtlijst," I. d., bl. 279, op het woord *Haag*.

gangen, die Bilderdijk en andere taalgeleerde voor den ablativusvorm der latijnsche stamwoorden aanzien. Hadden zij dit laatste gedaan, dan hadden zij ontdekt, dat in het italiaansch de voor verbuiging en dus voor het aannemen van den ablativusuitgang onvatbare woorden, zoo als de voorzetsels *appo*, *avverso*, *verso*, *co*, afkomende van *appud*, *adversus*, *versus*, *cum*, de vormen van werkwoorden *amammo*, *amaste*, afgeleid van *amavimus*, *amavistis* en de grondgetallen *quattro*, *sette*, *nove*, *cento*, ontsproten uit *quattuor*, *septem*, *novem*, *centum*, de zelfde uitgangsverandering als *falso* van *falsus*, *tempio* van *templum*, *facile* van *facilis*, *fede* van *fides*, *padre* van *pater* vertoonen; dat er ook in gemelde taal woorden zijn, wier uitgang niet met den latijnschen ablativusvorm, maar wel met den onveranderden of volgens de ten aanzien van uitgangsverandering bestaande wetten, gewijzigden nominativusvorm over een stemt en waarvan de voornaamste zijn *duo*, *tre*, *io*, *tu*, *noi*, *voi*, de welke niet beandwoorden aan den latijnschen ablativus *duobus*, *tribus*, *me*, *te*, *nobis*, *vobis*, maar van den nominativus *duo*, *tres*, *ego*, *tu*, *nos*, *vos* 1) zijn afgeleid; dat italiaansche woorden als *leone*, *rege*, *calce*, *calice*, *pece*, *piede*, *lepre* niet zijn de ablativusvormen *leone*, *rege*, *calce*, *calice*, *pice*, *pede*, *lepore*, maar de stamvormen *leon*, *reg*, *calc*, *calic*, *pic*, *ped*, *leper*, de welke aangetroffen worden zoo wel in de latijnsche afleidingen der gemelde woorden 2) als in andere talen 3) en de welke uit de latijn-

1) De verandering van *nos*, *vos* in *noi*, *voi* is niets dan eene klankversmelting, de welke men ook vindt in *sei*, dat onmiddellik komt van *ses*, dat op zijne beurt afgeleid is en wel met verandering van *x* in *s*, iets zeer gewoon in het italiaansch, van *sex*. Ook in het fransch vindt men den *s*-klank van het stamwoord tot *i* versmolten: op die wijze komen *faire*, *taire*, *plaire* van *facere*, *tacere*, *placere*.

2) Zoo zijn de afleidingen van *rex*, *regina*, *regius*, *regalis*, *regnum* en niet *rexina*, *rexius*, enz.: *pes* maakt niet *pesales*, *pesarius*, maar wel *pedalis*, *pedarius*.

3) *Leon* vindt men in de meeste der met het latijn verwantschapte

sche spreektaal — de schrifttaal maakte van *leon leo* in gevolge hare gewoonte om in de mannelike en vrouwelike naamwoorden op *on* de *n* weg te laten, het welk waarschijnelik geschiedde om hun geslacht meer te doen uitkomen en alzoo den onzijdigen uitgang *on* tot eenen uitsluitend onzijdigen te maken 1), en voegde aan *reg*, *calc*, *calic*, *pic*, *ped* eene *s* toe, zoo dat zij — de *gs* en *cs* wees men in het latijn door het letterteeken *x* aan — tot *rex*, *calx*, *pix*, *pes*, wierden in gevolge de regelen, dien zij bij het vormen der woorden gehoorzaamde 2), — en de welke

talen te rug: zoo heeft het grieksch λέων, het ijslandsch en het anglo-saxisch *lion*, het zweedsch *lejon*. *Calc*, *calic*, *pic* worden in de meeste der teutonische talen aangetroffen: het eerste woord is onveranderd bewaard gebleven in het nederlandsche *kalk*, het deensche en het zweedsche *kalk*, terwijl *calic* zeer goed te herkennen is in het zweedsche en deensche *kalk* en ons *kelk*; *pic* is het zuiverste bewaard gebleven in ons *pik*, *pek* en het ijslandsche *bic*. Van *lepus* vindt men in het »*Lexicon Manuale Latinum*" van Bosscha aangeteekend, dat het komt van het eolische λέπορις, hetwelk de meening van sommige, dat *lepus* zoude afgeleid zijn van den wortel *leper*, nevenvorm van het duitsche *Läufer*, ons *looper*, schijnt te bevestigen, ten minsten wat den vorm des woords aanbelangt.

1) Als bewijzen voor de weglating der *n* bij mannelike woorden kunnen strekken *arrhabo*, *Pluto*, de welke onmiddellik komen van ἀῤῥαβών, Πλούτων.

2) Op eene uitmuntende wijze toont Jäkel in zijn werk: »*Der germanische Ursprung der lateinischen Sprache und des römischen Volkes nachgewiesen*" niet alleen deze regelen, maar ook de wortels van een groot aantal latijnsche woorden aan. Als eene kleine proeve diene het volgende door ons in het nederlandsch overgebracht:

»Na dit gesteld te hebben kunnen wij wel aannemen, dat ook het latijn den naamwoorden het lidwoord aangehangen heeft, zoo dat *-us*, *-is*, *-a*, *-um* waarschijnelik het lidwoord is; daarom valt *-us* in den vocativus der tweede declinatie weg, en *filius* word *fili*, *Tullius Tulli*, enz., doch blijft in *deus*, wijl het hier — het woord komt van *Teut* — tot den wortel behoort.

Ook in de derde declinatie is het aanhangen van het lidwoord min of meer zichtbaar. Geheel duidelik is zulks in de volgende woorden, waarin de lettergreep *-is* het aangehangene lidwoord is:

uit de latijnsche spreektaal in de italiaansche taal schijnen doorgedrongen te zijn; in een woord zij hadden dan ont-

pisc-is, Fisch (visch), zweedsch met het onbepalende lidwoord *en fisk*, met het bepalende lidwoord *fisk-en*.
turr-is, Thurm (toren); engelsch *tor* en *tower*.
canab-is, Hanf (hennip) 1).
sinap-is, Senf (mostaard) 2).
strigil-is, Striegel (roskam).

In andere woorden versmelt de *s* met den haar vooraf gaande letter, zoo als in:

reg, Recke (koning); met het lidwoord *reg-s* = *rex*.
leg, gothisch lage (wet); met het lidwoord *leg-s* = *lex* 3).
radic, Rettich (radijs; zweedsch *rättika*); met het lidwoord *radic-s* = *radix* 4).
calc, Kalk (kalk); met het lidwoord *calc-s* = *calx*.
frug, Frucht (vrucht); met het lidwoord *frug-s* = *frux*.
arc, Burg (burg); met het lidwoord *arc-s* = *arx*.

Bij andere woorden werd de *s* van het lidwoord behouden, doch de voorafgaande klinker verworpen:

dent, zweedsch tand; moest zijn *dent-s* in plaats van *dens* 5).
noct, Nacht (nacht); moest zijn *noct-s* in plaats van *nox*.
seget, Saat (zand); moest zijn *seget-s* in plaats van *seges*.
anat, Ente (eend); moest zijn *anat-s* in plaats van *anas* 6).

1) In het zweedsch vindt men voor dit woord *hampa*, in het deensch *Hamp*.

2) Het zweedsche *senap* komt den latijnschen wortel *sinap* meer nabij dan het duitsche *Senf* of het deensche *Sennep*.

3) De schrijver had behalve het gothische *lage*, ook kunnen vermelden het engelsche *law*, het ijslandsche en het zweedsche *lag*.

4) De wortel *radic* is afgeleid van *rad*, dat van den zelfden stam is als het ijslandsche en het zweedsche *rot*, het deensche *Rod* en het engelsche *root*, die alle *wortel* beduiden, en van *ic*, verkleinenden uitgang. »Eene verkleining" — zecht Bentzien in zijn »*Dansk Grammatik*" — »wordt uitgedrukt door de uitgangen *-e*, *-ike*, *-ke*, *-ken*, *-ling*, *-lil*, b. v.: *Vänge* (akker, weiland), van *Vang* (het veld, een veld), *Lädeke* (lade of liever laadje), van *Lade* (kast, lade), *Rädike* (radijs, eigendlik *worteltjen*) van *Rod* (wortel), enz."

5) De schrijver had ons *tand* even goed als het zweedsche *tand* kunnen opgeven.

6) Het bevreemdt ons hier het zweedsche *and* niet vermeld te zien, — de schrijver schijnt toch met het zweedsch bekend te zijn, — daar het toch waarlik meer dan het duitsche *Ente* het kenmerk aan zich draacht van den zelfden stam als de latijnsche wortel *anat* te zijn.

dekt, dat de uitgang van *falso*, *traditore*, *occasione* en van welk italiaansch woord dan ook geens zins bewijst, dat er ooit in het latijn eene *casus emphaticus* heeft bestaan.

DERDE HOOFDSTUK.

Het Bijvoechelike Naamwoord.

§ 1.

Vorming der bijvoechelike naamwoorden.

-*Sch* maakt bijvoechelike naamwoorden uit de namen van landen, steden, personen, enz., alsmede uit gemeene naam-

virtut, Wehrthat (verdediging, van daar dapperheid, moed, deugd); moest zijn *virtut-s* in plaats van *virtus*.

corpor, Körper (lichchaam); moest zijn *corpor-s* in plaats van *corpus* 1).

leper, Läufer (looper); moest zijn *leper-s* in plaats van *lepus*.

Bij andere woorden weder viel de *s* weg en wel voornamelik, wanneer zij op eene *liquida* eindigden:

nomen, Namen (naam); moest zijn *nomen-s* in plaats van *nomen*.

sol (zweedsch *sol*, met het bepalende lidwoord *solen*); moest zijn *sol-s* in plaats van *sol*.

honor, hohe Ehre (hooge eer) 2); moest zijn *honor-s* in plaats van *honor*, *honos*.

Daar de eene van *honor* de *r*, andere de *s* weg lieten, ontstond er bij dit woord, gelijk bij eenige andere, de dubbele uitgangsvorm *-or* en *-os*.

Bij vele woorden werd de sluitletter des wortels en het lidwoord in den eersten naamval weg gelaten:

cord, Herz (zweedsch *hjert*, met het bepalende lidwoord *hjert-at*), moest zijn *cord-s* in plaats van *cor*.

homin, goman (zoo veel als goede man of liever goeman), moest zijn *homin-s* in plaats van *homo*.

1) In het zweedsche *kropp*, het ijslandsche *kroppr*, het deensche *Krop* heeft er letteromzetting plaats gehad.

2) Dat *honor* zonde komen van *hohe Ehre*, schijnt ons een weinig bevreemdend toe. Is het niet waarschijneliker, dat *honor* even als het zweedsche *heder*, het deensche *Häder* oudere vormen dan ons *eer* en het duitsche *Ehre* zijn, en dat men deze laatste als zamentrekkingen moet beschouwen?

woorden. Deze uitgang kan in vele gevallen verwisseld worden met den genitivus of het den genitivus vervangende voorzetsel *van*, b. v.: *het amsterdamsche veer* of *het veer van Amsterdam; het siegenbeeksche spellingstelsel* of *Siegenbeeks spellingstelsel*, of *het spellingstelsel van Siegenbeek*. Bij gevolg berust Bilderdijks veroordeeling van *vaderlandsche historie* voor *historie van het vaderland* op geene gronden, hoe genaamd ook. En trouwens hij zelve aarzelt niet om te schrijven „*Siègenbeeksche aanhang*", „*Fichtsche heltoorts*", „*Moonensche en Sewelsche spraakunsten*" voor *Siegenbeeks aanhang, Fichtes heltoorts, Moonens en Sewels spraakkunsten*.

Ook door *-er* worden uit de namen van steden of dorpen bijvoechelike naamwoorden gevormd, b. v. *groninger*, *rotterdammer*. Meestal kunnen deze bijvoechelike naamwoorden door die op *-sch* vervangen worden, b. v. *de groninger studenten of de groningsche studenten*. »Er is onderscheid" — zecht Mulder 1) — „tusschen een *Amsterdammer* schipper en een *Amsterdamsche* schipper, enz. De eerste vaart geregeld op *Amsterdam;* de andere behoort te *Amsterdam*." Zie daar weder eene regel, die haar bestaan te danken heeft aan de spitsfondigheid der spraakkunstenaren: zij berust diens volgens op geene gronden hoe genaamd en behoeft dus niet opgevolgd te worden. Want hoort men niet dacheliks spreken van *de amsterdamsche*, *rotterdamsche schipper*, al is het, dat men den schipper, die geregeld op Amsterdam of Rotterdam vaart, daarmede bedoelt, even als dat men immer *weesper, leydsche, dordtsche schipper* zecht, het zij dat men eenen schipper meent, die geregeld op Weesp of Leyden of Dordrecht vaart of op die plaatsen woont, wijl de vormen *weespsche*, *leyder* en *dordter* niet in gebruik zijn.

Algemeen veroordeelt men die samengestelde bijvoechelike naamwoorden, waarin het voorzetsel *met* verzwegen

1) Mulder, bl. 42.

is, als: *goudbekransd* voor *met goud bekransd*, *sneeuwbedekte landen* voor *met sneeuw bedekte landen*. Doch te onrechte, want het omschrijvende deel eeniger woorden, die algemeen in gebruik zijn, drukt even als dat van *goudbekransd*, *sneeuwbedekte* eene vijfdenaamvalsverhouding aan, b. v.: *lofhunkeren (hunkeren naar lof)*; *spoorslaan (met de sporen slaan)*; *stokslagen (slagen met een stok)*.

§ 2.

Verbuiging der bijvoechelike naamwoorden.

Ten aanzien van de verbuigingsregelen der bijvoechelike naamwoorden bestaat er eene menichte willekeurige en de regelmaat der tale verstorende regelen.

Zoo heeft men tot regel gesteld, dat *een goed arbeider* eenen arbeider, die als arbeider goed is, beteekent, en dat *een goede arbeider* is eene arbeider, die als mensch goed is, vergetende, dat de oude onverschillig schreven *een goed* of *een goede arbeider* of zelfs *eene goede arbeider* in gevolge hunner gewoonte om in de verbuiging naar willekeur de toonloze *e* weg te laten of niet, ten minsten zoo zulks met de eischen der welluidendheid strookte, en dat men alzoo eenen regel maakte, die willekeurig was en van zelven strekken moest om hem, die gedoemd is zijne kennis uit de spraakkunsten te putten, geheel onbekend te houden met den waren aard van de eigenaardigheid onzer tale om even als in zoo vele andere gevallen in de verbuiging de toonloze *e* overal weg te kunnen laten, waar zulks geschieden kan zonder wanluidenheid te veroorzaken.

Even willekeurig als gemelde regel is die, volgens den welken men de *e* weg laat bij het onzijdige met het aanwijzende lidwoord *het*, wanneer het bijvoechelike naamwoord eene eigenschap der soort en niet bepaald van een

enkel voorwerp aanwijst, als: *het redenloos dier*, indien men alle dieren bedoelt, en: *het redenloze dier*, wanneer men maar op *een* dier ziet. Want ook in dit geval kan men de toonloze *e* weg laten of niet, al naar mate de welklank zulks vordert, en het is daarom, dat deze door de spraakkunstenaren gemaakte regel zelfs niet eens altijd is op te volgen, daar het somwijlen de verschrikkelikste wanluidendheid zoude veroorzaken: bij voorbeeld niemand zal durven zeggen: *het wit paard is gezochter dan het zwart paard*, ten zij hij alle gehoor mist. Het is opmerkelik, dat Mulder, na dezen regel in navolging van andere taalleeraren opgegeven te hebben, onmiddellik deze oprechte bekentenis laat volgen: „Deze onderscheiding is echter willekeurig."

Nog willekeuriger gaat men te werk bij de verbuiging der bijvoechelike naamwoorden, die als zelfstandig gebruikt worden. Men laatse namelik even als de naamwoorden onveranderd in al de naamvallen van het enkelvoud, uitgenomen in den tweeden naamval mannelik, waarin men hun gelijk den op *e* eindigenden naamwoorden eene *n* toe voecht, terwijl men hun in het meervoud den meervoudsuitgang *n* der naamwoorden geeft, en dit beide in afwijking van de oude, die de als zelfstandige naamwoorden voorkomende bijvoechelike naamwoorden de zelfde verbuiging, die zij, bijvoechelik gebruikt, hadden, deden ondergaan, iets dat met de oorspronkelike regelmaat van geheel ons verbuigingstelsel ten vollen strookte. Deze afwijking heeft waarschijnelik plaats gehad om de verbuiging der naamwoorden en der als zoodanig gebezigde woorden een te doen zijn. Doch juist deze gekunstelde regelmaat verstoort op eene jammerlike wijze de eenheid van onze verbuigingsstelsel. Want niet alleen wordt zoo doende de eenheid der verbuiging der bijvoechelike naamwoorden verstoord, maar ook heeft zulks den nadeeligsten invloed gehad op die der voornaam-

woorden, waarvan men den meesten de meervouds-*n* der naamwoorden aanhangt, het welk in vereeniging met het eerste ons verbuigingstelsel niet als dat der duitsche, fransche of engelsche taal regelmatig doet zijn, maar onregelmatig, en boven dien vruchtbaar aan verwarring gevende regelen, gelijk blijkt uit de tegenwoordige schrijfwijze van *diegene*N, *dewelk*E, *dezelv*E, *dezulke*N 1) en uit eenen regel als deze: „Wanneer een bijvoegelijk naamwoord betrekking heeft op een voorafgaand of verzwegen zelfstandig naamwoord, dan wordt het verbogen, als of het zelfstandig naamwoord er bij stond; b. v. *alle menschen moeten sterven*, *rijke zoo wel als arme* 2)."

Op dat men een volkomen overzicht hebbe over de verbuiging der bijvoechelike naamwoorden, laten we hier eene verbuigingstabel volgen, de welke over een stemt met den aard onzer tale, evenwel in dien verstande, dat al de verbuigingsvormen 3), de welke thans en door het gebruik en door de uitspraak verworpen worden, achter wege zijn gelaten.

1.

Met het bepalende lidwoord.

Enkelvoud.

Mannelik.	Vrouwelik.	Onzijdig.
1. de goede,	1. de goede,	1. het goede,
2. des goeden,	2. der goede, des goeden,	2. des goeden,
3. den goeden,	3. der goede,	3. den goeden,
4. den goeden,	4. de goede,	4. het goede,
5. den goeden.	5. de goede, der goeder.	5. het goede, den goeden.

1) De ouden schreven *die gene*, *de zulke* overeenkomstig *de welke*, *de zelve*.

2) De meeste schrijvers geven den als naamwoorden gebezigden bijvoecheliken naamwoorden geene *n* in het meervoud, wanneer zij op zaken of levenloze voorwerpen te rug zien, terwijl andere in zulk een geval wel eene *n* aanhangen.

3) We hebben hier de oude tweedenaamvalsvormen der sterke verbuiging op het oog, zoo als: »Dat was des zalichs Josefs moeder." (»*Claussule van der Bible*", coupl. 10.) — »Spiegel der groter ootmoed." (»*Lekensp.*", bl. 80.) — »Sulc prijst salichlijc des goeds Abrahams huwelijc." (»*Lekensp.*", bl. 96.)

Algemeen Meervoud.

1. de goede,
2. der goede,
3. den goeden,
4. de goede,
5. de goede, den goeden.

Aanm. 1. Wanneer in stede van het lidwoord een naamwoord in den tweeden naamval voor het bijvoechelik naamwoord staat, dan wordt dit laatste volgens boven staand voorbeeld verbogen.

Aanm. 2. Wat de vormen des vijfden naamvals *den goeden*, *ter goeder* aanbetreft, ze behooren in ons spellingstelsel te huis, zoo als ten klaarsten blijkt uit *ter goeder*, *ter kwader ure*, *ten vorigen jare* en vele andere der gelijke.

2.

Met het onbepalende lidwoord.

Enkelvoud.

Mannelik.	Vrouwelik.	Onzijdig.
1. eene of een goede,	1. eene goede,	1. eene goede of een goed,
2. eenes, eens goeden,	2. eener goede, eenes of eens goeden,	2. eenes of eens goeden,
3. eenen goeden,		3. eenen goeden,
4. eenen goeden,	3. eener goede,	4. eene goede of een goed,
5. eenen goeden.	4. eene goede,	5. eene goede of een goed, eenen goeden.
	5. eene goede, eener goeder.	

Algemeen Meervoud.

1. goede,
2. goeder,
3. goeden,
4. goede,
5. goede, goeden.

Aanm. Daar de toonloze *e* in het onzijdige geslacht meestal eenen onaangenamen klank veroorzaakt, laat men haar gewonelik weg: evenwel dit wil niet zeggen, dat men haar niet overal bezigen kan, waar zij den eischen der welluidendheid voldoet.

3.

Met het bezittelike voornaamwoord.

Enkelvoud.

Mannelik.	Vrouwelik.	Onzijdig.
1. mijne of mijn goede,	1. mijne goede,	1. mijne goede of mijn goed,
2. mijnes of mijns goeden,	2. mijner goede, mijnes goeden,	2. mijnes of mijns goeden,
3. mijnen goeden,	3. mijner goede,	3. mijnen goeden,
4. mijnen goeden,	4. mijne goede,	4. mijne goede of goed,
5. mijnen goeden.	5. mijne goede, mijner goeder.	5. mijne goede of mijn goed, mijnen goeden.

Algemeen Meervoud.

1. mijne goede,
2. mijner goede,
3. mijnen goeden,
4. mijne goede,
5. mijne goede, mijnen goeden.

4.

Zonder eenige bepaling.

Enkelvoud.

Mannelik.	Vrouwelik.	Onzijdig.
1. goede,	1. goede,	1. goed, goede,
2. goeden, goeds,	2. goeder,	2. goeden, goeds,
3. goeden,	3. goeder,	3. goeden,
4. goeden,	4. goede,	4. goede, goede,
5. goeden.	5. goede, goeder.	5. goed of goede, goeden.

Algemeen Meervoud.

1. goede,
2. goeder,
3. goeden,
4. goede,
5. goede, goeden.

5.

Het bijvoechelike naamwoord, zelfstandig gebruikt.

Enkelvoud.

Mannelik.	Vrouwelik.	Onzijdig.
1. de goede,	1. de goede,	1. het goede,
2. des goeden,	2. der goede,	2. des goeden,
3. den goeden,	3. der goede,	3. den goeden,
4. den goeden,	4. de goede,	4. het goede,
5. den goeden.	5. de goede, der goede.	5. het goede, den goeden.

Mannelik en Vrouwelik Meervoud.

1. de goede,
2. der goede,
3. den goeden,
4. de goede,
5. de goede, den goeden.

Aanm. 1 Het onzijdige geslacht heeft geen meervoud.

Aanm. 2. Mulder geeft den onzijdigen geslachte tweerlei vormen, den sterken en den zwakken. Wij echter hebben den eersten niet opgegeven, aangezien de bijvoechelike naamwoorden, die hem hebben, opgehouden hebben bijvoechelike naamwoorden te zijn, dus geheel en al naamwoorden geworden zijn en diens volgens dan ook de zelfde verbuiging als zij ondergaan. Zoo maakt *het goed* in het meervoud *goederen*.

§ 3.

Siegenbeek en Bilderdijk hebben zeer getwist, of men zeggen moet *goedkoop*, *goedkooper*, *goedkoopst*, of *goed koop*, *beter koop*, *best koop*. Siegenbeeks *goedkoop*, *goedkooper*, enz. is even goed als het zeer gebruikelike *welvarender*, *welgelegener* en het eenig zins minder in zwang zijnde *welgemoeder*. Bilderdijks *goed koop*, *beter koop*, enz. zijn als bijvoechelike naamwoorden niet te gebruiken: bij voorbeeld zal iemand *beterkoope*, *bestkoope waren*, durven schrijven? Daar en tegen moeten zij als bijwoorden verkozen worden boven *goedkoop*, *goedkooper*: „Gij hebt *duurder*, maar *béterkoop* gekocht 1)."

---

1) Kinker, bl. 60—62. Zie ook Mulder, bl. 47.

VIERDE HOOFDSTUK.

Telwoorden.

§ 1.

Vorming der telwoorden.

Eenerlei, *tweerlei*, *drierlei* en *eenerhande*, *tweerhande*, *drierhande* schrijve men alzoo en niet als Siegenbeek *eenderlei*, *tweederlei*, *driederlei*, enz., daar zij even als alle de andere op *-lei* en *-hande* uitgaande van de grondgetallen *een*, *twee*, *drie* en niet van de rangschikkende *eerste*, *tweede*, *derde* gevormd zijn, gelijk dan ook uit *eenerlei*, *drierlei*, *drierhande* en uit *achterlei*, *twintigerlei*, *achterhande*, enz. genoegsaam blijkt.

§ 2.

Verbuiging der telwoorden

Als naamwoorden voorkomende, behooren de grondgetallen geene *n* aan te nemen:

Nu wil ic bi namen visieren
Die vierE, dieze brochten
Ter wereld ende onderzochten.
(Maerlant, »*Rijmbijbel*".)

De tegenwoordige spraakkunstenaren, die van de oude schijnen te willen afwijken, al is het, dat zij daardoor de grootste wanorde en onregelmatigheid in ons verbuigingsstelsel veroorzaken, schrijven steeds de als naamwoorden voorkomende grondgetallen met eene *n*.

In uitdrukkingen als *met ons tweeen*, *met ons achten*, *een wagen van zessen*, *na vijven* is *en* niet de meervoudsuitgang *en*, maar de aloude zwakke vijfdenaamvalsvorm.

Ook de algemeene en rangschikkende telwoorden moeten, wanneer zij als naamwoorden voorkomen, de zelfde verbuiging hebben als die, de welke de als naamwoorden gebezigde bijvoechelike naamwoorden volgens ons verbuigingsstelsel ondergaan. Hierin hebben wij weder het gezag der oudnederlandsche schrijveren voor ons.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De Voornaamwoorden.

I.

PERSONELIKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 1.

Vorming der personelike voornaamwoorden.

Deze voornaamwoorden zijn alle stamwoorden. Hier hunne oorspronkelike vorming geschiedkundig na te gaan zoude niet alleen geheel doelloos, maar ook ons buiten het ons door ons zelve voorgeschrevene bestek doen gaan. Dat de personen elk voor zich vormen hebben, de welke onderling op de meest treffende wijze verschillen, is daaraan toe te schrijven, dat de oorspronkelike vormen of door nieuwere, uit andere talen ontleend, of door die der andere personen, of door nevenvormen zijn verdrongen geworden. Zoo heeft de eerstenaamvalsvorm *ik* des eersten persoons den oorspronkeliken vorm *me* of *mi* verdrongen, de welke men aantreft in het walisch, eene taal, die, wat oorspronkelikheid en ouderdom aanbelangt, het latijn en het grieksch verre overtreft. Zoo heeft de derde persoon verscheidene vormen, de welke vroeger behoorden tot eenen vierden persoon, thans te vinden noch in onze taal, noch in heure hedendaagsche zustertalen. Doch hiervan in de volgende afdeeling.

§ 2.

Verbuiging der personelike naamwoorden.

Eerste Persoon.	*Tweede Persoon.*
Algemeen Enkelvoud.	
1. ik, ikke,	1. gij, ge,
2. mijnes, mijns, mijner,	2. uwes, uws, uwer.
3. mij, me,	3. u,
4. mij, me,	4. u,
5. mij, me.	5. u.
Algemeen Meervoud.	
1. wij, we,	1. gij, ge,
2. onzes, onzer,	2. uwes, uws, uwer,
3. ons,	3. u,
4. ons,	4. u,
5. ons.	5. u.

Derde Persoon.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. hij, i,	1. zij, ze,	1. het, et, 't,
2. ——,	2. ——,	2. ——,
3. zich,	3, zich,	3. zich,
4. zich,	4. zich,	4. zich,
5. zich.	5. zich.	5. zich.

Algemeen Meervoud.

1. zij, ze,
2. ——,
3. zich,
4. zich,
5. zich.

Vierde Persoon.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. —, (deze),	1. —, (deze),	1. —, (dit),
2. zijnes, zijns, zijner,	2. hares, haars, harer,	2. zijnes, zijns, zijner,
3. hem, em,	3. haar, er,	3. het, et, t,
4. hem, em,	4. haar, er, ze,	4. het, et, t,
5. hem, em.	5. haar, er.	5. het, et, t.

Algemeen Meervoud.

1. zij, ze,
2. hunnes, huns, hunner,
3. hun, ze,
4. hen, ze,
5. hen, hun, ze.

Men zal zich er over verwonderen, dat door ons *eenen vierden persoon* wordt vermeld, doch wij verwonderen ons, en met meer recht, dat de spraakkunstenaren van zulk eenen persoon niet *voor* ons hebben gewaagd, daarze onwillekeurig hadden moeten gevoelen, dat in zeggingen als: *hij slaat hem, hij* eene derde persoon is, die eenen vierden slaat, en dat men derhalve *hem* niet als den accusativusvorm van *hij* kan en mag beschouwen. Het oudijslandsch, waarin zich veel bevindt, dat tot de grondige kennis onzer tale leidt, bezit dezen vierden persoon. Ten bewijze hiervan volcht hier de verbuiging van het mannelike en vrouwelike des derden en vierden persoons in gezegde taal:

Derde Persoon.	*Vierde Persoon.*	
Mannel. en Vrouwel.	Mannel.	Vrouwel.
1. sa, su,	1. hann,	1. hun,
2. sin,	2. hans,	2. hennar,
3. ser,	3. hönom (ons *hem*),	3. henni,
4. sik (ons *zich*).	4. hana.	4. hana.

Het zweedsch en het deensch bezitten ook voor het bezittelike voornaamwoord *zijn* tweerlei vormen *sin* en *hans: sin* behoort oorspronkelik tot den derden persoon; *hans* tot den vierden. Daarom vertaalt de zweed ons: *Hij wacht* ZIJNEN *broeder en is blijde over diens komst*," door: *Han väntar* SIN *bror och är glad öfver* HANS *ankomst:* uit dien hoofde geeft de deen ons: *Hij betaalde* ZIJNEN *bediende* DIENS *loon uit* te rug door: *Han udbetalede* SIN *Tjener* HANS *Lön.*

Het is opmerkelik, dat men ook in het turksch eenen derden en vierden persoon aantreft. Om der aardigheid wille wordt hier der verbuiging voor het mannelike van beide personen een plaatsjen ingeruimd:

Derde Persoon.	*Vierde Persoon.*
1. ó,	1. bu of su,
2. onun,	2. bunun of sunun,
3. ona,	3. buna » suna,
4. onu,	4. buni » suni,
5. ondan.	5. bundan » sundan.

Wanneer men met dezen derden en vierden persoon bekend is, beseft men lichtelik, dat de vormen *zij* of *ze* *zich*, *zijns*, *zijner*, *zijn* of *zijne* aan den eerst gemelden, *hij*, *hem*, *haar*, *het*, *hen*, *hun* aan den laatst genoemden oorspronkelik ontleend is geworden. De spraakkunstenaren hebben, ofschoon ze zelve van de zaak niets bevroedden, toch in gevolge hunner zucht om het gene hun zelven onbegrijpbaar voorkomt toe te lichten, eene verklaring gegeven der zoo geheel van elkander verschillende vormen huns zoo genaamden derden persoons, en daarbij naturelik de grootste ongerijmdheden voor den dag gebracht, ten bewijze waarvan wij zonder aanmerkingen van onzentwege — zoo luidsprekend is het — iets van Bilderdijks en Mulders redeneringen des betreffende laten volgen: „Hoe 't zij, *zijn* is blijkbaar van *zy*, en ſlaat toch op geen Vrouw, en *haar* daartegen is van *hy*. Het is naamlijk uit het zachtere *he* waaruit ook *hem* is, en deze *e*, wat verſterkt, maar van de ſcherpe en ook van de heldere verſchillend, trok naar onzen klank van *eu*. Hiervan ſchreef men *heur*, en ook *hore*, met de open *ö* der Duitſchers als in *nöse*, (neus), en uit dit *hore*, als volle *o* uitgesproken gelijk men nu *voor* voor *veur*, en *door* voor *deur* zegt, is by een naderhand meer verplatte uitſpraak dit tegenwoordige *haar* ontſtaan. Het is dus, in den grond, de Vrouwlyke adjectivale genitivus van *he*, gelijk *mijn*, *dijn*, en *zijn* Mannelijke adjectivale genitiven van *my*, *dy* en *zy* zijn." (Bilderdijk.) — „Tot de persoonlijke voornaamwoorden brengen wij ook het terug wijzende *zich*, hetwelk aanwijst dat de werker zelf als voorwerp of als bepaling der werking voorkomt; b. v. *hij verheugt zich*, hetwelk iets anders is dan *hij verheugt hem*. Bij den eersten en tweeden persoon heeft men, om de terugwerking aan te wijzen, geen bijzonder woord noodig; men zegt *ik verheug mij*, *gij verheugt u*." (Mulder.)

Gelijk *deze* kan men *de zelve* voor den verloren geganen eerstenaamvalsvorm des vierden persoons, alsmede *des zelfs, der zelver*, voor *zijn, haar*, voorkomende als bez. voornw. des vierden persoons, bezigen. Ook schrijve men steeds *ik dacht aan het zelve* of *daaraan* en nimmer *aan het*, al is het, dat *het* tot den derden persoon behoort. Over dit *de zelve* en *des zelfs* is er door de taalkundige veel en lang gehaspeld. Nyloë en Moonen beweerden, dat *de zelve*, voor *hij, zij* en *deszelfs* voor *zijn, haar* kwalik gebruikt worden. Daarop treedt Huydecoper als kampvechter voor *de zelve, des zelfs* op, maakt Nyloës voorbeeld: *ik heb dezen tuin laaten omgraaven om* DIEN *te bezaaien*, belachchelik door aan te voeren, dat *dien* niet slaat op *dezen tuin*, maar op eenen anderen en dat hij, „die DEZEN *tuin omgraaft om* DIEN *te bezaaien*, doet even of hy zyn' *Hond* de nagels affneedt, opdat zyn kat niet zou krabben," en beweert dat in Moonens: *David worp* Goliath den *ſteen uit zynen ſlinger recht in zyn voorhoofd, zyn* op David en niet op Goliath slaat en dus daarvoor *des zelfs* had moeten aangewend worden. Siegenbeek bezicht *dezelve, hetzelve*, enz. niet alleen menigvuldig voor *deze, dit*, maar ook voor de vormen des derden persoons, dus te onrechte 1). Weiland wil *het zelve* in die gevallen eene plaatse geven, waarin *hij* dub-

1) Op bl. 1 zijner „*Verhandeling over de Nederduitſche Spelling*" staat: „Op de bevordering van dit oogmerk moeten alle regelen der Spelling uitloopen. Men moet hetzelve dus, bij het opſporen dier regelen, beſtendig voor oogen houden, en daaraan, als aan een toetsſteen, derzelver waarde en genoegzaamheid beproeven." *Hetzelve* kan en moet hier plaats voor *het* maken. *Derzelver* slaat niet op *regelen*, maar op *oogen*. Dien ten gevolge moet het zijn: „Op de bevordering van dit oogmerk moeten alle regelen uitloopen. Men moet het dus, bij het opſporen dier regelen, beſtendig voor oogen houden, en daaraan, als aan eenen toetsſteen, hunne waarde en genoegzaamheid beproeven." Beijer maakt het in zijne „*Handleiding*" nog erger dan Siegenbeek, daar hij *de zelve, des zelfs* vier, vijf, ja, zes en zeven malen op eene bladzijde te onrechte laat voorkomen. (Zie b. v. bl. 6 van genoemd werk.)

belzinnigheid zoude veroorzaken, en voert als voorbeeld dezen volzin aan: „*de veldheer viel in den slag, en toen de heelmeester hem wilde verbinden, kreeg de zelve een kogel door het hoofd.*" Na hen treedt Bilderdijk ten tooneele en nu komt er recht leven in de brouwerij. Hij trekt tegen *de zelve*, *deszelfs* en hunne voorstanders volgender wijze te velde: „Sedert waren de ſchriften vol van dat belachlijk ſjilpend *dezelve*, *denzelven* en *hetzelve;* en waartoe of waarom? Om de ſchrijftaal van de ſpreektaal, waar het nooit ingedrongen heeft kunnen worden, te onderſcheiden, en om dubbelzinnigheden (zoo het heeten moest) te vermijden, waar men geen verſtand of taalkennis genoeg had, om, zelfs met dat behulp (dat er ook onnoodig toe was) zich vrij van te houden 1)." — „Onder alle de domme en willekeurige indringſelen der valſchelijk zoogenaamde Taalbeſchaveren, weet ik er weinig, die door het verkouden, verlammen, en verwijven, en tevens ook verſtijven van eenen naturelijk warmen en mannelijken ſtijl, onze taal eigen, het gevoel van een Hollander zoodanig een geweld aandoen, als dat jammerlijke ſchel-ſjilpend en noodloos *deszelfs* en *dezelve*, dat thands allen bondigen en geſpierden ſtijl over hoop smijt, en, den waarachtigen bouw der perioden of volzinnen verbrijzelende, in ons zacht en welluidend Hollandsch te gelijk aan de melodie eener rede den bodem inſlaat." Doch hij laat het niet bij woorden. Hij verandert de voorbeelden, gegeven door de voorstanders van *dezelve*, *deszelfs*, op zulk eene meesterlike wijze, dat deze woorden verdwijnen en er toch niet de minste dubbelzinnigheid ontstaat: b. v. zijne bekwame penne vervormt Huydecopers: „*David worp Goliath den steen uit* ZYNEN *ſlinger recht in* DES ZELFS *voorhoofd,*" tot: „*David ſlingerde Goliath den ſteen recht in 't voorhoofd.*" Hij lecht er zich op toe zelve nimmer *dezelve*, *deszelfs* eene plaatse

1) Bilderdijk, „*Spraakleer*", bl. 126.

in zijne geschriften in te ruimen 1). Op hem volcht de scherpzinnige en fijn oordeelende Kinker, die het hem toe geeft, dat *de zelve*, *des zelfs*, veelvuldig of overtollig gebruikt, zoo als het in vele geschriften is geworden, den stijl ontciert en zeer makkelik te vermijden is, doch met de meest sprekende bewijzen aantoont, dat het niet onhollandsch is en niet volstrektelik vermeden behoort te worden.

De door ons opgegevene vormen *i*, *em*, *er*, *et* voor *hij*, *hem*, *haar*, *het* zijn zoo wel aan het oudnederlandsch als aan onze hedendaagsche spreektaal eigen: in beide treft men *riepi*, *zeggem*, *gever*, *gevet* voor *riep hij*, *zeg hem*, *geef haar*, *geef het* aan.

In het oudnederlandsch had men voor den derden persoon meervoud in den derden en vierden naamval voor het m., vr. en onz. de zelfde vormen. Onze hedendaagsche taalleeraars gebruiken voor het m. en onz. meervoud *hun*, *hen* en voor het vr. *haar*, *haar*. Van waar dit tweerlei meervoud? Van waar dit vreemd verschijnsel? O! niets is gemakkeliker te verklaren: de vormen *hun*, *hen*, van zeer late dagteekening, verdrongen allengskens dien van *haar*; en nu namen de spraakleeraren om toch maar eenen moeieliken regel te hebben het besluit *hun*, *hen* voor het m. en onz., *haar* voor het vr. aan te nemen. Daar het ons echter om een eenvoudig, regelmatig verbuigingstelsel te doen is, hebben wij na het voorbeeld der oude en der hedendaagsche spreektale niet geschroomd *hun*, *hen* als de vormen eens gemeenschappeliken meervouds op te geven.

In het oudnederlandsch bezat men voor den tweeden persoon enkelvoud den vorm *du:* sinds langen tijd is hij uit onze schrifttaal gebannen geworden, en thans bezicht

1) De hoogleeraar David vergist zich, wanneer hij zecht: „Bilderdijk, en dat spreekt van zelf, gebruikt het nooit en weet zich toch goed te doen verstaen." Want B. heeft het, gelijk Kinker vermeldt, in den titel: „*Ossian en des zelfs Fingal*", aangewend.

men in stede van hem den meervoudsvorm *gij* of *ge*. Volgens eenige taalkundige vormde vroeger dit *du* in het meervoud *i*, *ju*. Wij echter zouden liever deze vormen met andere taalgeleerde voor verbasteringen van het oude *gi* aanzien. In de spreektaal ontmoet men nog *je*, *jij*, *jou* als nevenvormen van *gij*, *ge*, *uw*. De heer Roorda wil dit *je*, *jij*, *jouw* in de schrifttaal ingevoerd hebben en wel om reden, dat men volgens zijn gevoelen het gezag der spreektaal boven dat der schrijftaal stellen moet. Volgens ons behoort men alleen aan het gezag der spreektaal te gehoorzamen, wanneer het volkomen over een stemt met dat der afleiding. En uit dien hoofde wenschten wij *je*, *jij*, *jouw* ten strengsten uit de schrijftaal geweerd te zien, want, ware verbasteringen als ze zijn en zoo als de spreektale trouwens in overvloed oplevert, hebben zij het voorbeeld der oude niet voor zich 1). Boven dien bezitten zij iets wanklinkends, iets gemeens.

Tegenwoordig is het eene algemeene gewoonte om in brieven, ambtsstukken, enz. steeds voor *gij*, *hij*, *zij* te schrijven *UEd.*, *ZEd.*, *HEd.* Dit *UEd.*, *ZEd.*, *HEd.* klinkt, bij herhaling gebruikt zijnde, zeer onwelluidend en maakt den stijl stijf en stootend, om welke reden het hoogst wenschelik zoude zijn, dat men algemeen aanname den onlangs door het „*Nederlandsche Instituut*” gedanen voorslag om in den briefstijl *UEd.*, *ZEd.*, *HEd.*, die van latere dagteekening zijn, plaats te doen maken voor de voornaamwoorden *gij*, *hij*, *zij*.

---

1) Men zij opmerksaam, dat in het oudnederlandsch de vormen *je*, *jij*, *jouw* steeds in het meervoud, nimmer in het enkelvoud voorkomen.

II.

Bezittelike Voornaamwoorden.

§ 1.

VERBUIGING DER BIJVOECHELIKE BEZITTELIKE VOORNAAMWOORDEN.

Verbuiging van het bezittelike voornaamwoord mijn.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. mijne, mijn,	1. mijne,	1. mijne, mijn,
2. mijnes, mijns,	2. mijner, mijnes of mijns,	2. mijnes, mijns,
3. mijnen,	3. mijner,	3. mijnen,
4. mijnen,	4. mijne,	4. mijne, mijn,
5. mijnen.	5. mijne, mijner.	5. mijne of mijn, mijnen.

Algemeen Meervoud.

1. mijne,
2. mijner,
3. mijnen,
4. mijne,
5. mijne, mijnen.

De verbuiging der andere is aan deze gelijk: *ons* heeft echter in den eersten naamval mannelik enkelvoud uitsluitend den vorm *onze.*

Onze spraakkunstenaren plegen *haar* voor het bez. vnw. meerv. vrouwelik te bezigen, doch *hun* voor het m. en onz. Dit geschiedt door hen te onrechte, want, gelijk van Beers in zijne „*Nederduitsche Spraekleer*" beweert, is oud tijds *haar* voor al de drie geslachten meervoud gebruikt, en behoort men derhalve *hun*, dat *haar* verdrongen heeft, ook uitsluitend in gemeld getal aan te wenden. En hierdoor zal men ten eersten weder iets tot de regelmaat en eenvoudigheid van ons verbuigingstelsel hebben bijgedragen, ten tweeden een de duidelikheid zeer begunstigd verschil tusschen de vormen van het vr. enkelv. en die van het vr. meerv. tot stand gebracht hebben, en ten der-

den in vele gevallen meer den vorderingen der welluidendheid voldoen, dan wanneer men *haar* eene plaatse geeft 1).

Bij de oude was voor de bez. vnw. de oorspronkelike of onverkorte vorm des eersten naamvals des manneliken en onzijdigen geslachts *mijne*, *zijne*, *hare*, *uwe*, *hare* (thans *hunne*) en dus gelijk aan den eerstenaamvalsvorm des vrouweliken enkelvouds, gelijk Bilderdijk gedeeltelik erkent, wanneer hij in zijne „*Spraakleer*" het volgende aanvoert: „Tot de eerſte perſoon behoort *mijn*, of van ouds *mijne*, dat men nu aan het Vrouwelijk Geſlacht des woords, waar 't als adjectivum bygevoegd wordt (even als *eene* voor *een*) pleegt te eigenen." De taalverknoeiers van lateren tijd schreven steeds *mijn*, *zijn*, *haar*, *uw*, *hun vader is ziek*, terwijl in de spreektaal men nog tegenwoordig bij uitstek *mijne*, *zijne*, *hare vader is ziek* hoort bezigen. Om deze redenen hebben wij deze oorspronkelike vormen in hunne rechten hersteld, schoon men indachtig moet zijn, dat zij slechts in zoo verre aangewend moeten worden, als zij met den welklank in overeenstemming zijn, welk laatste ook ten vollen toepasselik is op de door ons voorgestane tweedenaamvalsvormen *mijnes*, *zijnes*, *hares*, enz.

1) In een zeker vertaalboekjen troffen wij den volgenden volzin aan: „De magt des tijds is tot nu toe niet in staat geweest de pyramiden te verwoesten; *hare* stevigheid heeft ze tegen alle verwoesting beschermd; wanneer men nog een uur van *haar* verwijderd is, meent men aan *haren* voet te zijn, en daar zij zich op onmeetbare vlakten verheffen, zoo ontwaard men hare spitsen op eenen afstand van achttien uren." Klinkt nu *haar*, *hare*, *haren*, daarin niet wonderlik, en zoude men zich niet welluidender uitdrukken, indien men zeide: „De magt des tijds is tot nu toe niet in staat geweest de pyramiden te verwoesten; *hunne* stevigheid heeft ze voor alle verwoesting beschermd; wanneer men nog een uur van *hen* verwijderd is, meent men aan *hunnen* voet te zijn, en daar zij zich op onmeetbare vlakten verheffen, zoo ontwaart men *hunne* spitsen op eenen afstand van achttien uren." Wij ten minsten zouden zulks vermeenen.

Voorheen was het gebruik der vormen *mijnes* of *mijns*, *zijnes* of *zijns*, enz. voor de vrouwelike tweedenaamvalsvorm *mijner*, *zijner*, enz. niet vreemd en het is zulks nog heden niet in de spreektale getuige de zegswijzen: *mijns zusters kind*, *uws bruids bekoorlik wezen*. Deze vormen geven der rede meestal iets vloeiends en cierliks. Doch niettegenstaande dit behagen ze geens zins sommigen onzer spraakkunstenaren 1), en hebben deze er aan getornd hen uit onze taal te bannen. Zoo zecht Kinker, gebruik makende van de gewoonte der oude om in enkele gevallen welluidendheidshalve de tweedenaamvals-*s* weg te laten: „Van die *s*, die in de oude taal niet flechts tot den M. en ONZ. maar ook tot den VR. *gen* behoorde, zijn dan ook nog in onze taal overgebleven *mijn moeders broeder*, *mijn dochters kind*, enz. liever evenwel niet *des* en *mijns moeders teederheid*, enz.; eene *s* kan het hier even goed doen als in *Keizer Karels wetten*; fchoon men die eene *s* oudtijds ook wel achter het eerfte woord plaatfte, gelijk in de voorbeelden, welke LELYVELD aanhaalt; *fijns vader aert*, *na 's vader doet*." En Mulder beweert langs zijn neus weg, alsof het niet de minste tegenspraak verdient: "Uitdrukkingen, als: *mijner moeder* of *mijn*" — dit moet *mijns* zijn, gelijk uit het vervolg blijken zal — „*moeders broeder* worden meestal door omschrijving vermeden; *de broeder mijner* of *van mijne moeder*; of men late liefst het eerste onverbogen, als: *mijn moeders broeder*."

Haar heeft tot nevenvorm *heur*, in verscheidene spraakleeren ter vermijding eener onaangename klankherhaling 2)

1) Bilderdijk en Beijer schenken dezen vormen onverholen hunne goedkeuring.

2) Dit betoocht ook Mulder: »Ter vermijding eener onaangename klankherhaling gebruikt men, in plaats van *haar*, ook *heur*, als: *heur hart*; dit *heur* is slechts een verschil in tongval." Het ware niet kwaad geweest, wanneer hij benevens *heur hart* ook *heur haar* als voorbeeld gegeven had. Want *haar hart* is in de uitspraak zeer drachelik: *haar haar* in geenen deele.

als gewettigd vermeld en met dit zelfde doel door enkele prosaschrijvers gebezigd.

§ 2.

Verbuiging van het zelfstandige voornaamwoord de mijne, het mijne.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. de mijne,	1. de mijne,	1. het, mijne, tmijne,
2. des mijnen,	2. der mijne,	2. des mijnen,
3. den mijnen,	3. der mijne,	3. den mijnen,
4. den mijnen,	4. de mijne,	4. het mijne, tmijne,
5. den mijnen.	5. de, der mijne.	5. het mijne, tmijne, den mijnen.

III.

Aanwijzende Voornaamwoorden.

Verbuiging.

De aanwijzende voornaamwoorden zijn *deze*, *gene*, *de gene*, *die gene*, *de zelfde* of *de zelve*, *zulke*, *zekere*, *des gelijke*, *der gelijke*, *dusdanige*, *zoodanige*. Wij laten hier hunne verbuiging volgen, zoo als die, op eenige door den tijd gewettigde wijzigingen na, volgens de afleiding te verdedigen is en de regelmaat van ons verbuigingstelsel, die ook te dezen door de regelen der spraakleeraars jammerlik verstoord is, herstelt.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. deze,	1. deze,	1. ditte, dit,
2. dezes,	2. dezer,	2. dezes,
3. dezen,	3. dezer,	3. dezen, dit,
4. dezen,	4. deze,	4. ditte, dit,
5. dezen.	5. deze, dezer.	5. ditte, dit, dezen.

Algemeen Meervoud.

1. deze,
2. dezer,
3. dezen,
4. deze,
5. deze, dezer.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. die,	1. die,	1. datte, dat,
2. diens,	2. dier,	2. diens,
3. dien,	3. dier,	3. dien,
4. dien,	4. die,	4. datte, dat,
5. dien.	5. die, dier.	5. datte, dat, dien.

Algemeen Meervoud.

1. die,
2. dier,
3. dien,
4. die,
5. die, dien.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. gene,	1. gene,	1. gene,
2. genes,	2. gener,	2. genes,
3. genen,	3. gener,	3. genen,
4. genen,	4. gene,	4. gene,
5. genen.	5. gene, gener.	5. gene, genen.

Algemeen Meervoud.

1. gene,
2. gener,
3. genen,
4. gene,
5. gene, genen.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. de, die gene,	1. de, die gene,	1. het, dat gene,
2. des, diens genen,	2. der, dier gene,	2. des, diens genen,
3. den, dien genen,	3. der, dier gene,	3. den, dien genen,
4. den, dien genen,	4. de, die gene,	4. het, dat gene,
5. den, dien genen.	5. de of der, die of dier gene.	5. het gene of den genen, dat gene of dien genen.

Algemeen Meervoud.

1. de, die gene,
2. der, dier gene,
3. den, dien genen,
4. de, die gene,
5. de, die gene, of den, dien genen.

Op gelijke wijze wordt verbogen *de zelfde* of *de zelve.* Gelijk men zal opgemerkt hebben, geven wij aan *de gene* in het meerv. slechts in den derden naamval eene *n*: zulks geschiedt in navolging van het voorbeeld der oude. De hedendaagsche spraakleeraren schrijven het meervoudige *de*, *die genen* met *n*, *de zelfde* of *de zelve* in het zelfde getal zonder *n*. Wat eene eenheid heerscht er toch in hun stelsel!

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouw.	Onz.
1. zulke,	1. zulke,	1. zulk,
2. zulken,	2. zulker,	2. zulken,
3. zulken,	3. zulker,	3. zulken,
4. zulken,	4. zulke,	4. zulk,
5. zulken.	5. zulke, zulker.	5. zulk, zulken.

Algemeen Meervoud.

1. zulke,
2. zulker,
3. zulken,
4. zulke,
5. zulke, zulken.

Men verbuige gelijker wijze *zeker*, *des*, *der gelijke*, *dusdanige*, *zoodanige.*

Met het bep. lidwoord wordt *zulk* alleen in het meerv. gebezigd en heeft dan in den tweeden naamval *der zulker.*

Men zij indachtig, dat *zulk*, voor het onb. lidwoord *een* geplaatst, onverbogen blijft.

IV.

Vragende Voornaamwoorden.

Verbuiging.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. wie,	1. wie,	1. watte, wat,
2. wiens,	2. wier,	2. wiens,
3. wien,	3. wier,	3. wien,
4. wien,	4. wie,	4. watte, wat,
5. wien.	5. wie, wier.	5. watte of wat, wien.

Meervoud.

Mannel. en Vrouwel.	Onz.
1. wie,	ontbreekt.
2. wier,	
3. wien,	
4. wie,	
5. wie, wien.	

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. welke,	1. welke,	1. welk,
2. welks,	2. welker,	2. welks,
3. welken,	3. welker,	3. welken,
4. welken,	4. welke,	4. welk,
5. welken.	5. welke, welker.	5. welk, welken.

Algemeen Meervoud.

1. welke,
2. welker,
3. welken,
4. welke,
5. welke, welken.

Hoedanig verbuige men gelijk *zoodanig*, *dusdanig*.

V.

Betrekkelike Voornaamwoorden.

Verbuiging.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. de welke,	1. de welke,	1. het welke,
2. des welken,	2. der welke,	2. des welken,
3. den welken,	3. der welke,	3. den welken,
4. den welken,	4. de welke,	4. het welke,
5. den welken.	5. de, der welke.	5. het welke, den welken.

Algemeen Meervoud.

1. de welke,
2. der welke,
3. den welken,
4. de welke,
5. de welke, den welken.

Welk wordt verbogen als het vragende voornaamwoord *welk*.

Die heeft de zelfde verbuiging als het aanwijzende voornaamwoord *die*.

Wie wordt aldus verbogen:

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onz.
1. wie,	1. wie,	1. wat,
2. wiens,	2. wier,	2. wiens,
3. wien,	3. wier,	3. wien,
4. wien,	4. wie,	4. wat,
5. wien.	5. wie, wier.	5. wat, wien.

Algemeen Meervoud.

1. wie,
2. wier,
3. wien,
4. wie,
5. wie, wien.

De spraakkunstenaren willen voor *wiens*, den tweedenaamvalsvorm enkelv. van het onzijdige *wat*, *welks* gebezigd hebben. Waarom zij zulks eischen, zeggen ze niet, en begrijpen wij niet: zij hebben in dit geval even als in zoo vele andere aan hunne grillige verbeelding gehoor gegeven, want bij de oude was niet *welks*, maar *wies* (thans *wiens*) voor den tweeden naamval enkelvoud van *wat* in gebruik.

Bilderdijk 1) doet de betrekkelike voornaamwoorden *waaraan*, *waardoor*, enz. niet alleen op zaken, maar ook op personen slaan. Dit strijdt wel met het gevoelen van alle andere spraakleeraren 1), doch steunt op het gezag der oude, ten bewijze waarvan hier een paar voorbeelden volgen:

1) Bilderdijk, »*Spraakleer*", bl. 328.

1) Onder andere Mulder gebiedt als machthebbende *waaraan*, *waardoor*, enz. alleen op zaken te doen te rug wijzen in de volgende bewoordingen: »De betrekkelijke voornaamwoorden *waaraan*, *waardoor*, enz. mogen alleen op zaken te rug wijzen. Men zegge dus niet: *de jongen*, *waarvan of waarover ik spreek*, maar *van wien*, *van welken*, *over wien*, enz."

Hadde si namelijc geweest dare,
daer 1) mijn herte altoes na haect.
VAN DER MINNE.

Die nam te wive die coninc Pippyn,
een gheweldich coninc, ende wan an hare
een kint, *daer* vele *af* te seggen ware.
FLORIS EN BLANCHEFLEUR.

VI.

Onbepaalde Voornaamwoorden.

Ten aanzien der verbuiging der onbepaalde voornaamwoorden verschillen we van de hoofdstelsels slechts daarin, dat we hun even als den anderen soorten volgens den aard onzer tale eenen vijfden naamval geven en hen in het meervoud niet somwijlen op eene *n*, maar steeds op eene *e* laten eindigen.

Ten overvloede volge hier als voorbeeld de verbuiging van het meervoud van *eenige*.

Algemeen Meervoud.

1. eenige,
2. eeniger,
3. eenigen,
4. eenige,
5. eenige, eenigen.

Des gelijk worden in het meervoud verbogen *sommig*, *geen*, *veel*, *alle*, *enkele*, *ander*, *de eene*, *elkander*, enz.

---

1) Oud tijds bezigde men zoo wel *daaraan*, *daardoor*, enz. als *waaraan*, *waardoor*, gelijk men vermeld vindt in de zoo veel voortreffeliks bevattende spraakleer van dr. Brill.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het Werkwoord.

Betrekkingsvormen.

De toonloze *e* werd oud tijds naar willekeur in alle tijden, wijzen en personen der werkwoorden aangewend of weg gelaten. Daarom is de tegenwoordige regel van deze *e* slechts in de aanvoegende wijze te bezigen geheel willekeurig. Doch hiervan nader. Bilderdijk, die van alle gelegenheden gebruik maakte om regels van zijne eigene uitfinding aan den man te helpen, gaf als regel op, dat men „onverschillig: *ik kom*, en *ik kome* in 't praesens" zecht, „maar nimmer *ik kwame* in 't voorledene der aantoonende wijs". Gelijk van zelve spreekt, geeft hij hiervoor geen reden op. Hadde hij echter *den regel*, die van ouds her te dien aanzien bestaan heeft, en niet *zijne* meening willen vermelden, hij zoude gezegd hebben, dat men de toonloze *e* in de vervoeging der werkwoorden overal kan aanwenden 1), waar ze slechts den vorderingen der welluidendheid voldoet. Zijne regel, dat men den op *d* en *t* eindigenden wortel eens werkwoords even goed *ede* kan toe voegen als de *d* en de *t* te verdubbelen en hun eene *e* aan te hangen, is van de zelfde waarde als zijne voorgaande, want de oude schreven niet alleen *wadede*, *vergrotede*, maar ook *gelovede*, *vragede*, *makede*, en kan men dus in navolging overal van den vorm *ede* ge-

1) Als bewijs geven wij hier een paar dichtregelen van Prudens van Duyse:

Kinderen, noemet ge al te gader
Den Algever niet uw Vader?

bruik maken, waar hij met den welklank strookt, het zij in prosa, het zij in poesie.

Wat de vormen der aanvoegende wijze aanbelangt, ze verschillen eigendlik niet van die der aantoonende wijze, uitgezonderd die des derden persoons enkelvoud des tegenwoordigen tijds, de welke de *t* des zelven persoons des tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze mist 1). Echter kan men in de overige vormen der aanv. wijs meer dan in die der aant. wijs aan de toonloze *e* eene plaatse geven zonder der welluidendheid te kort te doen.

Bilderdijks schrijfwijze van *ik ree*, *ik hou*, *ik vlie* voor *ik reed*, *ik houd*, *ik vlied*, alsmede *vlie* (gij), *bevrij* (gij), voor *vlied*, *bevrijd* rust waarschijnelik alleen op de gewoonte, die er in de spreektale heerscht om de *d* in der gelijke gevallen niet te laten hooren, ten minsten wij hebben voor haar niet het minste voorbeeld in de schriften der oude aangetroffen. Maar hoe dit ook zij, men kan haar opvolgen, wijl ze, gelijk men in het spreken dikwijls ondervindt, veelal welklank en zoetvloeiendheid te wege brengt: evenwel zij men opmerksaam, dat men haar niet bij alle werkwoorden, wier wortel op *d* eindicht, kan

1) Over de aanv. wijze sprekende, zecht Bilderdijk: »Ten dezen moeten wy het zelfstandig werkwoord *zyn* of *wezen* van de overige onderscheiden, zonder 't welke men veellicht nooit aan een subjunctivus in onze taal gedacht zou hebben." Dat hij hier weder met eene valsche bewering voor den dag komt, zal wel een ieder dadelik bespeuren, want welk mensch, die maar een weinig taalkennis en oordeel bezit, moet niet denken aan eene bijvoegende wijze, wanneer hij in hedendaagsche en oude geschriften bij honderdtallen vormen als *hij doe*, *hij hoore*, *hij neme* en der gelijke ontmoet?

Als men eenen taalgeleerden als Bilderdijk, die algemeen als een groot vernuft beschouwd wordt en het ook werkelik is, zulke onwaarheden ziet beweren en eenen zoo helderzienden beoordeelaar als Kinker ze slechts flaauw en ten halven ziet wederleggen, dan krimpt den taalminnaar het hart in een en ergert hij er zich over, dat zulke mannen niet een beter gebruik van hun verstand en oordeel hebben gemaakt.

toe passen, want zouden *ik spoe mij*, *ik bloe* voor *ik spoed mij* en *ik bloed* geene ware barbarismen zijn?

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het Bijwoord.

Vorming der bijwoorden.

Door den uitgang *-lijk* vormt men van bijvoechelike naamwoorden bijwoorden. Bilderdijk heeft op den hem eigen gezagvoerenden toon niet alleen het menigvuldig gebruik van zoodanig afgeleide bijwoorden afgekeurd, maar ook beweerd, dat men niet *vlijtiglijk*, *verstandiglijk*, maar *vlijtelijk*, *verstandelijk* schrijven moet. Kinker heeft hem echter bewezen 1), dat men oud tijds bijwoorden op-*lijk* en op-*iglijk* menigvuldig gebruikte; dat hij zelve wel *geheellijk* gebruikt op plaatsen, waar het beter *geheel* zoude geweest zijn, zoo als onder andere het geval is in zijn voorbeeld, voorkomende op bl. 256 zijner „*Spraakleer*": „*Het kind is* ALS *de Vader*, dat is *geheellijk de Vader*." Daarom verwonderde het ons zeer te zien, dat Mulder, in enkele opzichten zeer bilderdijkiaansch, in zijne „*Spraakleer*" zecht: „De uitgang *lijk* heeft bijzonder de kracht om bijwoorden van bijvoegelijke te onderscheiden, als *verstandig*, *verstandelijk*; *behendig*, *behendelijk*, enz. Veelal wordt dit achtervoegsel bij den uitgang *ig* gevoegd, doch dit is verkeerd en wordt door vroeger taalgebruik tegengesproken 2)".

1) Kinker, „*Beoordeeling*", bl. 158—164.

2) Dr. Brill is eenig zins van Kinkers gevoelen. „Vroeger ontleende" — zoo laat hij zich hooren — „men verscheidene adverbia op *lijk*

Warelik! het is te betreuren, dat Mulder zijne spraakkunst, die om harer verdienstelikheid wille op vele dag- en kostscholen in gebruik is, ontciert door oordeelvellingen als de bovenstaande, de welke alleen hun ontstaan te danken hebben aan zijne zucht om wat het ook koste een liefelik mengsel, getrokken uit de tegen elkander indruischende uitspraken van Bilderdijk en Siegenbeek, der jeugd te doen slikken.

Daar wij met Bilderdijk de verkleinende uitgangen *jen*, *tjen*, *ken* met *n* schrijven, spreekt het van zelve, dat wij ook met *n* gespeld wenschen te zien de bijwoorden, de welke door de bijwoordelike *s* van deze verkleiningsvormen afgeleid zijn, b. v. *zachtjens*, *zachtkens*, *stilletjens*, *stillekens*.

Ten goeden, *ten kwaden* en allen dier gelijken bijwoorden geve men insgelijks eene *n*, wijl ze niets anders zijn dan zelfstandig gebezigde bijvoechelike naamwoorden in den vijfden naamval des onzijdigen enkelvouds en bij gevolg daarvan de verbuigingsuitgang behooren te hebben: zoo beduidt *ten kwaden: in of tot het kwade*, *ten goeden: in* of tot *het goede*. De oude schreven dan ook *ten naasten*, *ten goeden*, enz., gelijk men bevinden zal bij het lezen der werken van van Maerlant, Melis Stoke en andere schrijveren der 13e en 14e eeuw.

Het achtervoegsel *waards* geve men volgens de uitspraak de bijwoordelike *s*, wanneer het voorzetsel *ten* weg gelaten is: met het zelve bezige men liefst *waart*, wijl dit alsdan meer dan *waards* den welklank bevordert.

---

onmiddellijk van substantieven, waar wij ze thans van de adjektieve op *ig*, uit die substantieven ontstaan, afleiden. Zoo zeide men toen: *overvloedelijk*, *lastelijk*, *ootmoedelijk*, *tegenwoordelijk*, waarvoor wij nu *overvloediglijk*, *listiglijk* enz. zouden zeggen. Evenwel vindt men bij Maerlant *vromechlike (vromiglijk)*, in het Middenhgd. *innechlichen, gewillechlichen*. (Zie Kinker, *Beoordeel. van Bilderdijks Spraakleer*, bl. 158), en in den Statenbijbel: *waerdiglick* en *giereglijk* (Eph. IV: 1 en 19), *trotsighlijck* (Exod. XIX: 11)."

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Het Voorzetsel.

Vorming der voorzetsels.

Bilderdijks bewering, als zoude *behalve* een „participium praeteritum van *behouen*, ook *behalden*" zijn en bij gevolg „*en* als uitgang van een participium" eischt, is onjuist, daar, gelijk Kinker 1) bewezen heeft, *behalve* uit *be*, *bi* of *bij*, en *half* ontstaan is en dus zonder *n* dient gespeld te worden.

Ten, *ter*, saam getrokken uit *te den*, *te der*, staan in het hedendaagsche taalstelsel daar als eerwaardige overblijfsels zoo wel van zoo menigvuldige zoetvloeiende samensmeltingen der oude als van de bij hen in gebruik zijnde vijfdenaamvalsvormen der lidwoorden en andere verbuigbare woorden. In eenige gevallen zijn de taalkundige het oneens, of men *ten*, *der*, saam gesteld uit *te den*, *te der*, of enkel *te* moet bezigen. We zullen trachten deze twijfelachtige gevallen te verklaren.

Bilderdijk en Siegenbeek bezigen *ten mijnen*, *ten dezen gevalle.* De reden hiervan hebben zij niet gegeven en zij is te dien gevolge zoo verborgen gebleven, dat in het tijdschrift „*De Nederlandsche Taal*" in de verbeteringen van zekere voorbeelden van gebrekkige taal, uit gedrukte werken ontleend, gezegd wordt, dat het niet te begrijpen is, waarom eenige in *ten dezen*, *ten mijnen* en der gelijke de *n* aannemen. Hadde echter de schrijver dier bewering van Beers „*Nederduitsche Spraekleer*" gelezen, dan zoude hij geweten hebben, om welke reden de voorstanders van

1) Ook Dr. Bril beweert, dat *behalve* uit *be* en *half* voort gekomen is.

ten mijnen, ten dezen aldus spellen. Deze spraakkundige zecht, dat men *ten mijnen, ten dezen* bezicht, om dat deze en der gelijke uitdrukkingen *te* en het bep. lidwoord bevatten, het welk de oude, volgens zijn gevoelen, meestal aanwendden voor de bez. en aanw. voornaamwoorden. Het is waar, dat de oude somtijds het bepalende lidwoord voor de bez. en aanw. voornaamwoorden aannamen, gelijk wat de aanw. betreft in Huydecopers „*Proeve*" te lezen en wat de bez. aangaat uit de volgende aanhaling blijkbaar is:

Uten torne keerde hi doe
Toten sinen orsse met gemake.

Ferguut.

Doch de meeste keeren wendden zij het lidwoord niet aan en het is dier reden toe te schrijven, dat men in de geschriften der 13e en 14e eeuw steeds *te mijnen*, *te zijnen*, *te dien*, *te dezen* vindt geschreven. Zie hier eenige aanhalingen als bewijzen:

In hebbe niet te minen lone
't Folc verkoren bider scone.

J. van Maerlant.

Daer na nam hy Mefiboset
Te sinen broeder, in sine sale.

Idem.

Dat aldaer te deser stede,
Ons Here tempel soude wesen.

Idem.

Ferguut peinsde om die ioncfrouwe,
te sire herten haddi rouwen.

Ferguut.

Lasen wi voeren t' onsen scanden.

Ferguut.

Daarom schrijve men *te mijnen*, *te dezen gevalle*, enz. en is het, dat *te* eene leemte veroorzaakt, dan voege men het eene *n* paragogicon toe. Voor de naamwoorden, met *waart* samen gesteld, wil Bilderdijk *te* en niet *ten* geplaatst

hebben, „want" — zecht hij — „in alle ſamenſtelling is 't achterſte woord, waar het voorzetſel op ziet; niet het voorſte." Eene schoone verklaring! Ware onzin! Niemand, die wel bij zijn verstand is, zal *ten hemelwaart*, enz. schrijven, om dat hij gelooft, dat het voorzetsel (welk voorzetsel? *ten* of *waart*?) op *hemel* ziet, maar wel om dat in gemelde zegswijze *ten*, saam gesteld uit *te den*, behoort, daar *ten hemelwaart* niets anders beteekent dan *in de rigting* (waart) *naar* (te) *den hemel* 1).

In Bilderdijks „*Geslachtlijst*" komt in stede van het zoetvloeiende *te mijnent*, *te onzent* het harde *tot mijnent*, *tot uwent:* we schrijven *te mijnent*, enz., wijl we vermeenen, dat het ontstaan is uit *te zijnen huize* door inlassching der *t* en door weglating van dit laatste woord.

In *te pletter* of *pletteren*, *te morsel* of *morselen* is *te* en niet *ten* op zijne plaatse, want, gelijk Bilderdijk op bl. 456 zijner „*Geslachtlijst*" aangemerkt heeft, bevat *ten* het lidwoord *een* of *den*, en *een pletter* of *de pletter* is niet aangenomen, maar *te* is het eenvoudige *tot* en boven dien gebruikt men den wortel der werkwoorden veëlvuldig op deze wijze, b. v. *te geef*, *te koop*, *te weer*.

„*Te grond gaan*" — zoo laat Bilderdijk aldaar ter plaatse zich verrer hooren: — „zegt men even zoo, van *gronden* dat *grond vatten* of *grond geven* is." Dit zijn we niet met hem eens: volgens ons is *ten gronde* niets anders dan *te* (naar) *dengronde* gaan, om welke reden daarin aan *ten* en niet aan *te* eene plaatse behoort gegeven te worden.

„Desgelijks" — zoo vervolcht hij op de zelfde plaatse — „*te één uur* (niet *ter eener uur*), *te twee uren*, enz. maar

1) Ook vroeger wat *ten* in gebruik voor naamwoorden, saam gesteld met *waart*:

Saul balch ten papen waert.
J. van Maerlant.

Ende ghinc ten gygante waert.
Idem.

daartegen *ter eerster*, *tweeder*, *derder ure;* voorts *te middag* maar *ten dezen middag*, enz." Het ware te wenschen geweest, dat hij de reden voor zijne schrijfwijze gegeven hadde. Want sommige spellen in afwijking van hem *ten een uur*, *ten twee uren* met de bewering, dat in het oudnederlandsch het lidwoord in deze uitdrukkingen voorkwam, waarvan nog een overblijfsel zoude zijn de gewoonte der vlamingers om *tegen den negenen*, *tegen den eenen* voor ons *tegen negenen*, *tegen eenen* te zeggen. Deze bewering doet echter niets aan de zaak af, want hedendaagsch is in het noordnederlandsch het lidwoord in zulke zeggingen niet gebruikelik getuige *om tien ure*, *om vijf ure*, waarin *om* de plaats van *te* vervangt. — *Ter tweeder*, *ter derder ure* staat ook daar weerloos en zonder eenige redengeving voor zich daar. En wat was er makkeliker geweest dan om te zeggen, dat het *ter tweeder*, *ter derder ure* moet zijn, wijl het beteekent *in* (te) *de* (der) *tweede*, *derde ure*. *Te middag* is onzes inziens niet goed. *Op den middag*, *op den avond* zecht men immers? En waarom dan niet *ten* (d. i. *te* (op) DEN) *middag*, enz.? Betreffende *ten dezen middag* hebben we ons gevoelen reeds doen kennen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Het Voegwoord.

Vorming der Voegwoorden.

Van *hoe... des te*, *hoe langer hoe meer* bezat men oud tijds verscheidene andere uitdrukkingen: men zeide b. v. toen niet alleen *hoe langer hoe beter*, *hoe langer hoe meer*, maar ook *langs hoe beter*, *zoo lang* of *lang zoo beter*, *hoe langs* of *hoe lang zoo beter*, *langs hoe meer*, enz. Ook thans treft men bij enkele schrijvers — onder andere in Koetsvelds „*Oudejaarsavond*"

en overige werken ontmoet men „*hoe lang zoo moeijelijker,*" „*langs zoo meer,*" enz. — enkele dezer uitdrukkingen gebezigd. Zulks volge men niet alleen na, maar men ga verrer en bezige al de hierboven opgegevene wijzigingenvan *hoe langer hoe beter*, *hoe langer hoe meer* en der gelijke, daar zij even goed ten opzichte des welklanks kunnen toe gelaten worden. En zoo doende, zal men de tale weder verrijkt hebben met eenige liefelik klinkende uitdrukkingen.

Bilderdijk spelt *nogthands* in strijd met de oude, die *nochtan* schreven. Siegenbeek bezicht *nogtans*, de *ch* in *g* veranderende. Ook dr. Brill staat deze schrijfwijze voor, niet tegenstaande hij zelve verklaart, dat hier de *g* de waarde der scherpe *ch* heeft. Wij schrijven het overeenkomstig onze spelling van *hoochte*, *geburchte*, en volgens Bilderdijks *geburchte*, *machten*, *krachten* met eene *ch*.

DERDE GEDEELTE.

DE WOORDVOEGING.

EERSTE AFDEELING.

Over de overeenstemming, onderschikking, samenvoeging en plaatsing der rededeelen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het Lidwoord.

Ten aanzien van het gebruik en de herhaling des lidwoords bestaan er vele regels. In de meeste spraakkunsten, onder andere in die van Weiland en Bilderdijk, vindt men niet een derde gedeelte van hen aan. Mulders spraakleer maakt hieromtrend eene zeer gunstige uitsondering, daar zij te dezer zake op eenige kleinigheden na volledig te noemen is. Wij zullen deze regelen in hun geheel met de door ons noodig geoordeelde aanmerkingen laten volgen.

„De meerdere of mindere bepaaldheid van een zelfstandig naamwoord wordt ook door het lidwoord nitgedrukt. Hieruit volgt, dat, wanneer die aanwijzing reeds in het zelfstandig naamwoord voorhanden is, het lidwoord kan gemist worden, hetwelk in de volgende gevallen plaats heeft:

a. Bij eigennamen: *Jan*, *Frankrijk*, *Berlijn.* Wanneer deze van eenen titel zijn voorafgegaan, wordt die titel ook meestal zonder lidwoord gebruikt, als: *koning Willem*, *schipper Jan.* Wanneer de titels: *keizer*, *koning*, *hertog*,

graaf, onmiddelijk na een' eigen naam komen, dan laat men ook het lidwoord vóór die titels weg; b. v. *Willem, Koning der Nederlanden.*

b. Bij een aangesproken onderwerp: *jongen! wees braaf.*

c. In koppelingen van bij elkander behoorende voorwerpen, als: *vork en lepel; pen en inkt; wagen en paard*, enz.

d. In vele spreekwoordelijke uitdrukkingen, als *man en muis; hemel en aarde bewegen; nood breekt wet*, enz.

e. In bijzondere spreekwijzen, als: *aan land stappen; in huis gaan; voor vorst en volk*, enz.

f. Wanneer het naamwoord door een' tweeden naamval wordt voorafgegaan en bepaald: *moeders schoot; Willem's werk*, enz.

g. Bij titels en opschriften: *Leven en daden van de Ruiter; Geschiedenis der kruistogten.*"

Zulks is niet altijd het geval getuige de opschriften der hoofdstukken zijner eigene spraakkunst, waarin menig maal het lidwoord voorkomt: b. v. op bladz. 22 staat tot opschrift: „HET LIDWOORD," en op bl. 34: DE BETREKKINGSGEVALLEN OF NAAMVALLEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN; op bl. 35: DE VERBUIGING DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN VOLGENS DE DRIE BETREKKINGSGEVALLEN. Tot verrere staving onzer bewering volge hier een gedeelte van den „INHOUD" des tweeden deels der „*Camera Obscura*":

De Noord-hollandsche Boerin. . . . . 427."

„*h*. Bij eenige namen van bloedverwantschap, als: *vader*, *moeder*, *oom*, *tante*, *neef heeft het gezegd*, enz."

Hoe? Wat? Is hier het lidwoord weg gelaten? Wel neen! er is hier een der bezittelike voornaamwoorden *mijn*, *onze*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun* uitgelaten. „Dans le style familier, les Hollandais suppriment volontiers l'adjectif possessif, en parlant de leurs parents 1), tandis que les Français en font usage. On traduira donc: *Is vader uitgegaan? — Neen, hij is in de studeerkamer met oom*, par: *mon (son, notre, votre, leur) père est-il sorti? Non, il est dans le cabinet avec mon* (*ton*, *son*, etc.) *oncle* 2)." Hoe komt het, zal de lezer misschien verwonderd vragen, dat de anders zoo kundige Mulder zulk een bokjen schiet? Tot onze blijdschap kunnen wij, hoe de schrijver daartoe geraakt is, verhalen met eene gewisheid, als of wij zelve het gedaan hadden. Mulder heeft„ bij zijne bewerking der Syntaxis hoofdzakelijk de leerwijze van den Hoogduitschen Taalkundige Becker gevolgd" 3). De hoogduitschers zeggen voor ons: *Vader heeft het gezegd*, met het lidwoord: *Der Vater hat es gesagt*. Dit voorbeeld zal nu Becker gegeven hebben, en de heer Mulder, dadelik begrijpende, dat dit bij ons moet zijn: *Vader heeft het gezegd*, neemt het aldus gewijzigd aan en gaat diens volgens dadelik beweren, dat eenige namen van bloedverwantschap het lidwoord kunnen missen zonder boven dien te beseffen, dat de door hem opgenoemde namen van bloedverwantschap het lidwoord niet kunnen ontberen, wanneer zij in eenen bepaalden zin voorkomen, b. v. hij verbanne het eens uit het volgende, voorkomende op bl. 8 des tweeden deels

1) Het is nog al aardig, dat een nederlander en schrijver eener nederlandsche spraakkunst uit eene fransche spraakleer nog iets betreffende het nederlandsch leeren kan.

2) George Verenet, „*Nouvelle Grammaire Française*", p. 154.

3) Zie het „VOORBERIGT" van zijne spraakleer.

op de gedachte zoude komen door *de brave en dappere soldaat* of *de oude en jonge soldaat* een en den zelfden persoon te verstaan. En zoude men ook niet kunnen zeggen: *Uws vaders boekhouder en zaakwaarnemer zijn mij tegengekomen?* Ten minste het is hier duidelik genoeg, da ter door *uws vaders boekhouder* en *zaakwaarnemer* twee personen gemeend worden.

„7. De herhaling van het algemeen lidwoord is bijna altijd een vereischte, zelfs bij gelijke verbuiging. Echter wordt door sommigen, ook bij verschil van verbuiging, de herhaling en koppelingen weggelaten, waarbij men dan het lidwoord onverbogen gebruikt, als: *hij vond een bijstand en troost in hem; er is een keuken en kamer bijgebouwd.*"

Men kan ook zeer goed *een* in dusdanig geval verbuigen, indien men aanneemt, dat het tweede anders dan het eerste verbogene *een* weg gelaten wordt. De schrijver had hier ook wel kunnen vermelden, dat het onb. lidwoord voor een naamwoord, het welk als gezegde na de werkwoorden *zijn*, *worden*, enz. staat, weg gelaten, doch daar en tegen gebezigd wordt voor een naamwoord, dat een bijvoechelik naamwoord voor zich heeft, b. v.: *hij is*, *wordt officier; hij is*, *wordt een ervarene officier.*

Ten aanzien der plaatsing van het lidwoord zecht Mulder: „Het lidwoord mag door tusschenstelling van lange bepalingen niet te verre van zijn naamwoord gescheiden worden; b. v. *de sedert lang door ons voorgenomen en in al haren omvang wel overwogen zaak.* Men zegge: *de zaak, die wij ons voorgenomen*, enz. Ook plaatse men niet twee lidwoorden na elkander, als: *wij dragen den de deugd beminnenden jongeling alle liefde toe.*"

De eerste regel is in navolging van Bilderdijk, die het zelfde in de woordvoeging bij de behandeling van het bijvoechelike naamwoord beweert, te welker plaatse het dan ook behoort en wij het aan waarheid en rede zullen toetsen.

Echter zij hier korteliks gezegd, dat de tusschenstelling van lange bepalingen tusschen het lidwoord en het naamwoord niet alleen in vele gevallen zeer welluidend is, maar ook in vele gevallen welluidendheidshalve gevorderd wordt. De tweede regel, den welken men in geene andere spraakleer aantreft, is in zoo verre na te volgen, als hij voorkomt de onduidelikheid en den wanklank, die er somtijds uit het naast elkander staan van twee gelijk luidende of bijna gelijk luidende woorden ontstaat, doch zijne toepassing is willekeurig en de tale verarmend te noemen, wanneer de samenkoming van twee lidwoorden niet de minste onwelluidendheid te wege brengt, b. v. in: *De den toorn Gods trotserende booswicht.* — *De eene vreeselike wraak voedende man.* Voor waar, willigde men den spraakkunstenaren hunnen zin in, weldra ware onze zoo rijke moedertaal tot op de beentjens toe uitgekleed.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Naamwoord.

De taalkundige zijn het onder elkander niet eens, of de bijstelling met het bepaalde naamwoord in naamval over een stemt of niet.

„De bijstelling" — zecht Mulder — „stemt overeen met het bepaalde naamwoord in getal en naamval, en wanneer het een persoonsnaam is, ook in geslacht. Bij de bijstelling wordt echter de tweede naamval altijd door den vierden vervangen, b. v. *de daden dezes mans, den redder zijns vaderlands.*" Het eerste lid dezes taalregels strookt met den aard der tale; het tweede lid, de bepaling namelik, dat de tweede naamval bij de bijstelling voor den vierden plaats moet maken, is in strijd met hem, gelijk wij in onze

hierna volgende bespreking van Bilderdijks gevoelen betreffende de overeenstemming in naamval van de bijstelling met het bepaalde naamwoord zullen aantoonen. „Men heeft" — zecht hij — „getwist, of men zeggen moet *de macht van Lodewijk XIV*, *den vervolger der Proteſtanten*, en *de roem konings Willems, des herſtellers;* enz. Het eerste ja, zoo men *den* niet als voortzetting van den Ablatief neemt, maar in casu emphatico. Het laatſte is geheel verkeerd: men moet zeggen *de roem des konings Willem*, of *koning Willem* als één woord in 't denkbeeld nemende, *Koning Willems* zeggen, en *den herſteller* in casu emphatico doen volgen. *Des herſtellers* kan hier echter gezegd worden, als in 't denkbeeld *de roem* herhalende, en zoo is de uitdrukking Dichterlijk rijker." Het is wezendlik jammer, dat B. alle gelegenheden waar neemt op eene zijner vele stokpaardjens te stijgen en daarop rond te rijden. Hadde hij zulks niet gedaan, hij zoude over vele punten der spraakkunst meer dan eenige andere taalleeraar licht verspreid hebben. Zoo schijnt hij hier met bondige redenen voor eens en voor altijd te willen hebben beslissen, of men de bijstelling of steeds in den eersten naamval, d. i. onverbogen, of in den zelfden naamval van het bepaalde naamwoord, of in een van beide naar willekeur moet plaatsen, doch daar komt zijne *casus emphaticus* hem voor den geest en weg is zijne geheele doorzicht, en men hoort van de eigendlike zaak niets meer, dan dat men ook *des herstellers* zeggen mag, mids men zich de moeite geve in zijne gedachte *de roem* te herhalen, ja, men hoort zelfs niet eens, of het geoorloofd is te zeggen: *de macht van Lodewijk XIV, den vervolger der Protestanten*, wanneer men, zonder aan eenen *casus emphaticus* te denken, in het denkbeeld *de macht van* herhaalt. Ten bewijze dat hem zijne *casus emphaticus* van de wijs heeft gebracht, dat hij hem tegen zijn beter weten in heeft doen spreken, gaan we tot de

bladzijde te voren. Aldaar zecht hij: „De byſtelling van een Zelfſtandig Woord tot een Zelfſtandig en ook een Werkwoord tot een Werkwoord (het zij tot verklaring, tot verſterking, of tot verbetering van 't eerst geplaatſte woord) wordt op tweederlei wijze gebruikt. Op de eerſte wijs, onverbogen, op de tweede, in de zelfde verbuiging als het voorgaande." Volgens deze zijne woorden kan men zeer goed zeggen: *de macht van Lodewijk XIV*, *den vervolger der protestanten*, al neemt men *den* als voortzetting van den ablatiif. Doch thans tot de verdediging dezer twee wijzen. Voor de eerste geeft hij zelve aldus meesterlik reden: „De eerſte wijs heeft plaats, by onderdrukking van 't verklarend of onderſcheidend zeggen *dat is*, of *het zij*. Bij voorbeeld, *De aart eens lastdiers*, *een kemel*, *een ezel*, enz., doch dan wordt deze verklaring parenthetisch gebruikt." Voor de tweede vergat hij zulks te doen, doch in aanmerking genomen het gene hij ten aanzien van zijn „*des herſtellers*" aanvoert, gelooven wij niet te veel te beweren, als wij stellen, dat hij, indien hij nog in leven ware en een oogenblik hadde, waarin hij niet over zijnen *casus emphaticus* mijmerde, zijne volle goedkeuring zoude schenken aan deze onze redengeving: De tweede wijs heeft plaats bij onderdrukking der herhaling der woorden, die het voorafgaande naamwoord bepalen of beheerschen. Bij voorbeeld: *Den roem des prinsen Willem*, *des grondleggers der vrijheid hier te lande*, *vindt men bij alle geschiedschrijveren vermeld*, dit is: *den roem des prinsen Willem*, *den roem des grondleggers vindt men*, enz. — Ter wille van hem, die iets heeft tegen deze tweede wijze in weerwil van hare vermelding door Bilderdijk en van onze redengeving voor haar, zij aangevoerd, dat de oude haar bezigden, zoo als blijkt uit de volgende aanhalingen:

Daar woende Narbal, een rike man.

J. van Maerlant.

Salomoen, daer ic af scrive,
Nam Pharaoens dochter te wive,
Des coninx van Egypten land.

Idem.

Amon, Davids oudste sone
Minde Absalons zuster sijns broeder.

Idem.

Melchan, horen god, nam hi di crone,
Die sere dure was ende scone.

Idem.

Maer die prince misrieden sere
Anon den coninc, horen here.

Idem.

Dien VII stac hi van den paerde
heer Ecke, dien ridder metten baerde.

Ferguut.

Wanneer twee naamwoorden der wijze met elkander verbonden worden, dat zij slechts een denkbeeld uitmaken, wil Weiland de *s*, het teeken des tweeden naamvals, alleen achter het laatste gevoegd hebben 1); Bilderdijk of alleen achter het eerste of alleen achter het laatste 2). Onze voorvaderen gaven niet alleen in gevolge hunner gewoonte om de tweedenaamvals-*s* somwijlen weg te laten, ten minsten waar zulks geenen wanklank veroorzaakte, de *s* den eersten of den laatsten woorde, maar ook beiden te gelijk:

Grave Florens, coninc Willems sone.

J. van Maerlant.

Daer verminden Jonathas,
Die coninc Sauls sone was.

Idem.

Ende sinen wiven een also wale,
Die 's coninc Pharaons dochter was.

Idem.

1) Weiland, „*Spraakleer*", bl. 117.
2) Bilderd., „*Spraakleer*", bl. 284.

Ysaude des conincs wijf van Spanie 1)
Ferguut.

Die Yesse, dies en twivelt niet,
Was des Coninx Davids vader.
J. van Maerlant.

Dat waren die starcste gesellen
Van al des coninx Davids here.
Idem.

En waarom zoude men hen niet navolgen? Onze taal, op eene vreeselike wijze door de taalzuiveraren verarmd, heeft immers juist behoefte aan verscheidenheid in uitdrukking? Ja, onzes dunkens bestaat er niet eene eenige reden om niet te zeggen met Bilderdijk „*de roem des Konings Willem*" of „*Koning Willems roem*" en met ons: *de roem des konings Willems.*

In den jongsten tijd heeft men de vraag geopperd, of, indien men door twee of meer bijvoechelike naamwoorden eene zoo veel gelijksoortige voorwerpen wil aanwijzen, het zelfstandig naamwoord in het enkelvoud of in het meervoud staan moet, b. v.: *De fransche, italiaansche, spaansche, en portugesche taal of talen behooren tot den romaanschen taalstam.* Mulder beweert, dat in zulk een geval het enkelvoud behoort gebezigd te worden. Wij ook vermeenen zulks, wijl het meervoud — wel is waar is dit hier zoo zeer het geval niet — aanleiding zoude kunnen geven, iemand te doen onderstellen, dat het naamwoord op zich zelve een meervoud is, b. v. wanneer men zecht: „*Ik heb het fransche, engelsche en hoogduitsche woordenboek, die gij mij geleend hebt, reeds gebruikt en zal ze u terug zenden*, zoo is het duidelik, dat men een fransch, een engelsch en een hoogduitsch woordenboek bedoelt; zecht

1) Dat is volgens onze hedendaagsche woordschikking: *Ysaude, des konincs van Spanie wijf.*

men daar en tegen: *Ik heb de fransche, engelsche en hoogduitsche woordenboeken, die gij mij,* enz., zoo is het zeer twijfelachtig, of men een fransch, een engelsch en een hoogduitsch woordenboek of eenige fransche, engelsche, hoogduitsche woordenboeken meent.

DERDE HOOFDSTUK.

Het Bijvoechelike Naamwoord.

Als het bijvoechelike naamwoord zonder lidwoord achter een zelfstandig naamwoord staat, of in de hoedanigheid van gezegde voorkomt, dan blijft het onverbogen. In alle de oude met het nederlandsche verwantschapte talen werd even als in de hedendaagsche romaansche taaltakken het bijvoechelike naamwoord, dat als gezegde voorkwam, verbogen. Zelfs in het tegenwoordige zweedsch en deensch is zulks nog gebruikelik; b. v. men zecht in het deensch: *Bögerne ere god*E, in het zweedsch: *Bökerna äro god*A, even als men in het fransch schrijft: *Les livres sont bon*S. Van waar dan deze onverbuigbaarheid van het bijvoechelik naamwoord in onze taal, in het hoogduitsch en het engelsch? Bilderdijk heeft hiervan geene reden geleverd. Siegenbeek verwijt hem dit in zijnen „*Brief aan den Hoogleeraar Mr. J. Kinker*" en redeneert in aanleiding der gemelde onveranderlikheid aldus: „Er moet immers een grond zijn, waarom men b. v. onder ons zegt *de maagd is ſchoon*, terwijl de franſchen daarvoor zeggen, *la fille est belle.* Ik erken, het valt niet gemakkelijk dien grond met zekerheid op te geven, en verwondert mij aldus geenszins, dat men die opgave in alle gewone Spraakkunsten mist; doch, wanneer een man, als B.

ons eene *Spraakleer* geeft, mag men wel daarin iets meer verwachten, dan in iedere Spraakkunst te lezen is. Misſchien zal de grond wel daarin gelegen zijn, dat men in onze taal en de Hoogduitſche, meer dan in andere talen, het wezenlijke onderſcheid gevoeld heeft, dat er beſtaat, of men eene hoedanigheid, als met het zelfſtandige naamwoord tot eene enkele voorſtelling vereenigd, te beſchouwen heeft, dan of dezelve daaraan door tusſchenkomst van het werkwoord *zijn* wordt toegeëigend." Het is vreemd, dat een man als Siegenbeek na zijn: „Ik erken, het valt niet gemakkelijk *dien grond* met zekerheid op te geven," het toch waacht *dien grond* op te geven, aanvangende met een weifelend „*Misſchien*". Brill zecht met meer zelfvertrouwen: „Evenwel heeft de onverbuigbaarheid van het praedicatieve adjectief eenen voldoenden grond, eensdeels hierin, dat het adjektief, niet met het substantief zamenwassend, ook het teeken der concretie niet behoeft aan te nemen, anderdeels daarin, dat de wijze der verbinding met het substantief in de praedicatieve betrekking geschikt door het nevensgaande hulpwerkwoord wordt uitgedrukt (vergel. bl. 224)." Weiland verklaart na het voorbeeld van den grooten Adelung de als gezegde voorkomende bijvoechelike naamwoorden maar zoo vlak weg voor ware bijwoorden. Aan Siegenbeek en Brill zoude men kunnen vragen, waarom, indien hunne redengeving eene goede is, in alle de oude zustertalen van het nederlandsch het bijvoechelike naamwoord in gemeld geval verbogen wierd; waarom dan nog in het zweedsch en het deensch even als in het fransch, italiaansch, spaansch het bijvoechelike naamwoord zulks wordt, wanneer het door een werkwoord aan het naamwoord wordt toe geeigend. Van Weiland zoude men in sgelijks kunnen verlangen te weten, waarom, als het bijvoechelike naamwoord, dat als gezegde gebezigd wordt, als een waar bijwoord, d. i. een voor ver-

9

buiging onvatbaar woord beschouwd moet worden, een der gelijk bijvoechelik naamwoord verbogen wierd in het grieksch, latijn, gothisch, oudduitsch, oudfransch en nog wordt in het fransch, italiaansch, spaansch, zweedsch en deensch. Onzes inziens moet deze grond in niets anders dan in uitgangsafslijting gezocht worden. Wanneer het als gezegde voorkomende bijvoechelike naamwoord in het oudnederlandsch verbogen is geworden, heeft volgens ons verbuigingsstelsel het teeken van verbuiging slechts de toonloze *e* kunnen zijn. In deze taal plag men veelvuldig het bijvoechelike naamwoord in zijnen grondvorm met de toonloze *e* te bezigen, doch gebruikte het ook zonder deze letter in gevolge van de reeds meer dan eenen keer vermelde gewoonte der oude om haar weg te laten of aan te wenden. Van daar dat men niet met zekerheid zeggen kan, of het als gezegde voorkomende bijvoechelike naamwoord in het oudnederlandsch verbogen is geworden; van daar dat somwijlen dit bijvoechelike naamwoord in het zelve kennelik onverbogen voorkwam. En even als in zoo vele andere gevallen heeft de hedendaagsche spreek- en schrijftale ook in dit geval de *e* verworpen en gebruikt daarom steeds zonder verbuigingsuitgang het bijvoechelike naamwoord, dat door het hulpwerkwoord *zijn* aan het naamwoord is toe geeigend. Een sprekend bewijs van der gelijke onverbuigbaarheid door uitgangsafslijting treft men in het engelsch aan: die taal heeft in afwijking van alle andere talen zelfs het bijvoechelike naamwoord, dat voor het naamwoord staat, in onverbogen toestand.

Wanneer een bijvoechelik naamwoord zelfstandig voorkomt en door *iets*, *veel*, *weinig* vooraf gegaan wordt, dan neemt het eene *s* aan, ten zij het op *s* of *sch* uitga, b. v.: *iets goeds*, *iets boos*, *iets hemelsch*. Dit wordt alleen vermeld, om dat niet eene der ons bekende spraakkunsten hiervan gewaacht.

Veelwoordig uitgebreide voor een naamwoord geplaatste

bijvoechelike zeggingen hebben niet alleen menig maal iets liefeliks en cierliks in zich, maar kunnen ook met de meeste vrucht ter klanknabootsing en daardoor ter uitdrukking van de meest verscheidene hartroerende gewaarwordingen strekken, al naar mate door hen liefelik en zoetluidende of schel, hard en woest klinkende, ratelende en klaterende klanken met elkander vereenigd worden. Bilderdijk zecht, dat deze zeggingen meer hoog- dan nederduitsch zijn; dat onze voorvaders ze niet kenden; dat wij ze ons allengskens behoorden af te wennen of, indien zulks onmochelik is, ze achter en niet voor het naamwoord behooren te plaatsen. Op zijne eerste bewering hebben wij te andwoorden, dat, daar het hoogduitsch eene zustertaal is van het nederlandsch, eene zegging zeer goed nederlandsch kan zijn, al is het, dat zij ook in het hoogduitsch gevonden wordt. Wat zijne tweede bewering aangaat, we erkennen, dat onze oude ze niet kenden. Doch geven toch niet toe, dat men ze daarom te verwerpen hebben, want veel, dat thans in onze schrijftaal gedoogd wordt, was onzen voorouders vreemd, b. v. de *ui-* en de *ij*-klank, met andere woorden zij zijn door een langdurig gebruik gewettigd, men kan niets gegronds tegen hen aanvoeren, dan dat zij somwijlen den stijl gezwollen maken, en moeten om beide redenen niet willekeurig uit onze tale verbannen worden. En wat zijne derde aanbelangt, wij zeggen, dat men ze niet kan afwennen, daar ze in de tale te vast geworteld zijn, gelijk Bilderdijk, die een nog al veelvuldig gebruik van hen maakt, ondervonden heeft; dat het niet alleen cierliker, maar ook duideliker en meer naar den aard onzer tale is de wijzigende woorden met het bijv. nw. voor het z. nw. te plaatsen; dat uitgebreide bijvoechelike zeggingen, na het naamwoord geplaatst, den ouden even vreemd waren als die, voor het naamwoord gezet. Beijer en Weiland, beide

siegenbekianen, zwijgen in hunne spraakkunsten geheel van deze bijvoechelike uitdrukkingen en van hunne veroordeeling door Bilderdijk. Daaruit zoude men opmaken, dat zij ze geens zins uit onze taal verstooten willen hebben, ten minsten als het spreekwoord: Die *zwijcht stemt toe*, nog van kracht is. Niet alzoo Mulder: hij spreekt, hoewel siegenbekiaan, even als Bilderdijk den banvloek over hen uit en wel op twee plaatsen, namelik op bl. 102 en op bl. 110 zijner spraakleer. Van waar dit vreemd verschijnsel? In den laatsten tijd zijn de meeste siegenbekianen beginnen in te zien, dat hun stelsel menige leemte en gebrek heeft; zij hebben de aanhangers van Bilderdijk gestadig over zijne groote taalkennis hooren spreken en zijn door dit gedurig gemaal er langzamer hand toe geraakt te gelooven, dat Bilderdijk buitengewoon op de hoochte onzer tale is geweest, waarin zij eenig zins gelijk hebben, en dat al wat hij beweerd en gezegd heeft een evangelie is, waarin zij geheel en al ongelijk hebben, en zijn thans rijp om van zuivere siegenbekianen zuivere bilderdijkianen te worden. Doch om niet alleen op eenen hun onbekenden bodem te staan liggen zij er zich op toe om allengskens de taalkundige maagjens der jeugd onzes vaderlands aan echt bilderdijksche taalkost te gewennen: uit dien hoofde zijn enkele der hedendaagsche siegenbekiaansche spraakleeren, waaronder die van Mulder eene eerste plaats bekleedt, met bilderdijksche beweringen en stellingen doorspekt. Ongelukkiglik hebben zij meestal juist dat gekozen, waarmede Bilderdijk de plank mis sloeg en dat laten liggen, het welk met een weinigjen vastheid en gelijkmatigheid doorgedreven, juist tot zuivering en verbetering van ons spel- en taalstelsel zou gestrekt hebben, om welke reden hun stelsel niet beter, maar er slechts een geworden is, wier bilderdijksche en siegenbeeksche bestanddeelen nog harder tegen elkander schreeuwen en strijd

voeren, dan Bilderdijk tegen Siegenbeek gedaan heeft.

Om zich gelijk te blijven heeft Bilderdijk de zelfde bedenkingen aangevoerd tegen het gebruik der onbepaalde wijzen, die met het voorzetsel *te* als bijvoechelike naamwoorden voor het naamwoord geplaatst worden. Al het gene wij hierboven ter verdediging van het gebruik der bijvoechelike zeggingen en van hunne plaatsing voor het naamwoord in het midden hebben gebracht, is van volle, ja, in sommige opzichten van meerere toepassing op deze bijvoechelik gebezigde onbepaalde wijzen. Want zij zijn meer dan twee leeftijden in zwang geweest, kunnen in sommige gevallen niet vermeden worden, gelijk blijkt onder andere uit het voorbeeld : *Hij is met den geheelen voorraad der te verkoopene goederen blijven zitten*, het welk om des welklanks wille niet veranderd kan worden in: *Hij is met den geheelen voorraad der goederen*, *te verkoopen*, *blijven zitten;* noch naauwkeurigheids wille in: *Hij is met den geheelen voorraad der verkocht zullende worden goederen*, enz., wijl, de goederen niet verkocht zijnde, er van geen *zullende worden verkocht* sprake is of kan zijn; noch in : *Hij is met den geheelen voorraad der verkoopbare goederen*, enz. daar *verkoopbare goederen* geheel iets anders is dan *te verkoopen goederen*, het welk *goederen, die bestemd zijn ter verkooping* beteekent. En wat verrer de bewering van Bilderdijk aanbelangt, dat dezen onbepaalden wijzen niet in prosa de verbuigingsuitgangen der bijvoechelike naamwoorden mogen gegeven worden, wij vergenoegen ons te harer bestrijding aan te voeren, dat het eene algemeene taalregel is, dat, wanneer een lid der onverbuigbare rededeelen als een lid van een der verbuigbare gebezigd wordt, het ook de verbuiging daarvan ondergaat, gelijk blijkt uit *des levens zat*, *vechtens moede*, waarin *levens*, *vechtens* onbepaalde wijzen zijn, als naamwoorden verbogen; dat, indien men deze bijvoechelik gebruikte onbe-

paalde wijzen onverbogen liet, daardoor eene nutteloze en en hoogst schadelike uitsondering zoude gemaakt worden 1).

De fijne onderscheiding, ja, het wezendlike onderscheid, dat Bilderdijk op bl. 272 zijner spraakleer opgemerkt en aangetoond heeft te bestaan tusschen „*De Hereenigde echtgenooten*", „*De Echtgenooten Hereenigd*" en „*De Echtgenooten, hereenigd*" verdient allen lof en is als een bewijs van zijne diepe taalkennis te beschouwen. Doch hoe voortreffelik deze zijne opmerking ook zij, hebben wij toch eenige aanmerkingen te maken, te wier beteren verstande wij Bilderdijks eigene woorden zullen doen vooraf gaan: „De beteekenis, wanneer het participium præteriti niet aldus door een komma afgefcheiden is, is in het geval van niet door een participium præsentis met het fubstantief verbonden te ftaan, verfchillend. By voorbeeld, de Franfche tytel van *Les Epoux réunis* is by ons niet, als men 't vertaald heeft, *De hereenigde echtgenooten*, hetgeen in onze taal beteekent *de echtgenooten die hereenigd* ZIJN; maar *De Echtgenooten* HEREENIGD, dat is *die hereenigd* WORDEN, of *de Hereeniging der echtgenooten*. Want in dat Tooneelfpel zijn zy *Verdeelde echtgenooten*, en hunne *Vereeniging* is de uitflag van 't ftukjen. Dit is eene naauwkeurigheid en onderfcheiding die (als meer andere) tot ons Taaleigen behoort. Met andere woorden: *De Echtgenooten, vereenigd*, is (met de *komma*,) *de Vereenigd* ZIJNDE; *de Echtgenooten Vereenigd* (zonder de *comma*) is de *Vereenigd* WORDENDE. Zoo is *de bedrieger bedrogen*, niet *de bedrogen zijnde bedrieger*, maar het BEDROGEN WORDEN *des bedriegers*. Het participium is alsdan het hoofdwoord, dat is, 't geen het hoofddenkbeeld bevat, en drukt geene hoedanigheid maar *werking* uit, omtrent het Subftantief."

1) De gene, die over deze bijvoechelike zeggingen zeer wijdloopig willen hooren redeneren, leze bl. 129—141 van Kinkers „*Beoordeeling*".

In de eerste plaatse heeft Bilderdijk bij zijne bewering, dat in *de bedrieger bedrogen* het verleden deelwoord geene hoedanigheid, maar *werking* uitdrukt omtrend het naamwoord, en zijne daardoor zijdelings te kennen gegeven gevoelen, dat in „*de Hereenigde Echtgenooten*" en „*de Echtgenooten vereenigd*" het deelwoord geene *werking*, maar hoedanigheid uitdrukt omtrend het naamwoord, vergeten te melden, dat, zoo het deelwoord in beide gevallen eene bepaling bij zich krijcht, het behalve eene bloote hoedanigheid ook werking kan uitdrukken, daar het alsdan met zijne bepaling een onvolledig afhankelik voorstel kan zijn, waarin niet *zijn*, maar *worden* is uitgelaten. Bij voorbeeld: *Deze aap vangt het hem toegeworpene voedsel met de grootste behendigheid op.* — „*Eenige den Beminnaren der Nederlandsche Letterkunde aangebodene Letterkransjes.*" — „*Snuifje, Charles Dickens door eene Amerikaansche Dame aangeboden,*" beteekent niet: *Deze aap vangt het voedsel, dat hem toegeworpen* IS, *met de grootste behendigheid op.* — *Eenige letterkransjens, die den beminnaren der nederlandsche letterkunde* ZIJN *aangeboden.* — *Snuifjen, dat Charles Dickens door eene amerikaansche dame aangeboden* WAS, maar: *Deze aap vangt het voedsel, dat hem toegeworpen* WORDT, of *het hem toegeworpen* WORDENDE *voedsel met de grootste behendigheid op. Eenige letterkransjens, die den beminnaren der nederlandsche letterkunde* WORDEN *aangeboden* of: *Eenige den beminnaren der nederlandsche letterkunde aangeboden* WORDENDE *letterkransjens. Snuifjen, dat Charles Dickens door eene amerikaansche dame* WIERD *aangeboden.* Uit dien hoofde kan *De door het toeval hereenigde echtgenooten*, en *De echtgenooten, door het toeval hereenigd* even goed als *De echtgenooten door het toeval hereenigd* uitdrukken: *De echtgenooten, die door het toeval hereenigd* WORDEN.

In de tweede plaatse heeft Bilderdijk een groot verzuim begaan door niet aan te duiden, waarom „*De Echtgenoo-*

ten Hereenigd" beteekent „*De echtgenooten*, *die hereenigd* WORDEN", waarom „*de bedrieger bedrogen*" is „*het* BEDROGEN WORDEN *des bedriegers*". Door dit verzuim heeft hij de wezendlike waarde dezer twee en andere der gelijke uitdrukkingen met eene egyptische duisternis omhuld en hun daardoor iets wonderliks, iets onbegrijpeliks gegeven, een verzuim, dat even als zijne' nietvermelding der hoedanigheid van het met eene bepaling verzeld zijnde deelwoord om eene werking uit te drukken zijne onderscheiding tusschen „*De Hereenigde Echtgenooten*", *De Echtgenooten*, *hereenigd*" onvolledig, ja, meer of min gebrekkig doet zijn. Doch ter zake. Onze redengeving te dezen aanzien is deze: in sommige gevallen kan men om der rede vloeiendheid en rapheid te geven in eenen volzin het werkwoord uitlaten. Door zulk eene uitlating nu is *De Echtgenoten hereenigd* ontstaan uit *De Echtgenoten worden hereenigd* en *De bedrieger bedrogen* uit *De bedrieger wordt bedrogen*. Zulk eene uitlating van *worden* en *zijn* en andere werkwoorden vindt men zeer menigvuldig in boek- en hoofdstuk- en andere opschriften. B. v. de volgende uit „*Het Pausdom*" van Wylie en Hildebrands „*Camera Obscura*" ontleende volzinnen: „*Het Pausdom een hernieuwd Heidendom.*" — „*Italië van de Oostersch-Romeinsche heerschappij bevrijd.*" — „*De Paus een wereldlijk vorst.*" — „*Het Christendom door het Heidendom vervangen.*" — „*De heer van der Hoogen af;*" zijn onvolledige hoofdvoorstellen en luiden volledig gemaakt zijnde, aldus: *Het Pausdom* IS *een hernieuwd Heidendom.* — *Italië* WORDT *van de Oostersch-Romeinsche heerschappij bevrijd.* — *De Paus* IS *een wereldlijk vorst.* — *Het Christendom* WORDT *door het Heidendom vervangen.* — *De heer van der Hoogen* GAAT AF, of eigendlik GAAT VAN HET TOONEEL AF.

De achterstelling van het bijvoechelike naamwoord hebben wij nergens zoo naauwkeurig en keurelik behandeld

gevonden als in Bilderdijks spraakkunst. Zie hier zijne woorden: „Men mag hier, omtrent de achterſtelling van 't Adjectief opmerken, dat zy voorheen in onze taal zeer algemeen was. Men zei meer, een *koning machtig*, *een maagd ſchoon*, dan *een machtige koning* en *ſchoone maagd*. Doch dit is verouderd, ten zij het Byvoegelijk Woord nog een of meer woorden by zich heeft die te ſamen 't attribuut uitmaken; als: *Een koning, zeer machtig; een vorst, rijk in glorie; de maagd, ſchoon van gelaat; het paard, goed ten draf; eens mans, wijs ten raden; vrouwen, zedig in gedrag.*" Evenwel, hoe keurig dit ook zij, had Bilderdijk hierbij kunnen en moeten voegen: 1°. dat de achterstelling van het bijvoechelike naamwoord nog heden voorkomt in enkele uitdrukkingen, b, v. in *meisjen lief*, *vader lief*, *man lief*, *vrouw lief*, door verscheidene met roem bekende schrijveren verkeerdelik *meisjenlief*, *vaderlief*, enz. geschreven, alsmede in: *De staten generaal*, *secretaris generaal;* 2°. dat een bijvoechelik naamwoord ook achter het naamwoord staat, wanneer het werkwoord, dat het als gezegde aan het naamwoord toe eigent, uitgelaten wordt, b. v.: „*De onfeilbaarheid onhoudbaar*, *als zwevende boven eenen afgrond*," dat is: *De onfeilbaarheid is onhoudbaar*, *als zwevende boven eenen afgrond*.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Telwoord.

Weiland en Beijer hebben bij het telwoord gewag gemaakt van den enkelvoudsvorm eens naamswoords, door een meervoudig telwoord vooraf gegaan. Te onrechte. Want, daar dit, gelijk reeds gezegd is geworden, nog een overblijfseltjen is der gewoonte der oude om eenige naam-

woorden in het meervoud den enkelvoudsvorm te laten behouden, heeft dit telwoord niets met dit enkelvoud te maken en is dus het hoofdstuk van het telwoord niet de rechte plaats om dit te behandelen. Ja, het is even verkeerd *vier last graan* en *vier lasten graan* te dezer plaatse en nog wel zonder de juiste reden den leerlingen voor de voeten te werpen, even als het is te zeggen, dat in *op de been komen, in de wapen brengen*, enz. geene verwaarlozing van het geslacht, maar *eene verkorting* van het meervoud is, zoo als Weiland aanvoert. Wat den vernuftigen regel aanbelangt, dien men in aanleiding van dit enkelvoud en het in enkele gevallen daarneven staande meervoud heeft uitgevonden, zie men hiervoren in het tweede gedeelte, hoofdstuk 2, § 3.

Tweerlei, *drierlei*, *drierhande* en andere der gelijke op *-lei* en *-hande* eindigende telwoorden hebben het naamwoord zoo wel in het enkel- als in het meervoud na zich en dat al naar mate het naamwoord in eenen versamelenden of bepaalden of in eenen algemeenen zin genomen wordt. B. v. men vindt in Bilderdijks spraakleer op bl.: 47: „Doch deze verbreeding geſchiedt op drieërlei wijzen;" en op bl. 28: Dit geeft haar tweederlei klank, onderſcheiden in *vol* (plenus), en *hol* (vacuus)." Dit vermelden wij alleen, om dat niet eene der spraakkunstenaren hiervan rept.

Alle heeft even als de grondgetallen somtijds een meervoudig naamwoord in den enkelvoudsvorm na zich: het staat zelve alsdan naturelik in het meervoud en heeft daarvan de verbuigingsuitgangen. Zoo bezicht men: *Deze gewoonte heerscht onder alle volk*, *hij komt er alle dag*, voor: *Deze gewoonte heerscht onder alle volkeren*, *hij komt er alle dagen*, doch men zegt daar en tegen niet: *Deze gewoonte was eigen aan alle eeuw*, *hij kent alle vrouw*. Na al het gene wij reeds van de spraakkunstenaren aangetoond hebben, zal niemand er zich over verwonderen, dat zij in

stede volgens waarheid *volk*, *dag* in *alle volk*, *alle dag* te vermelden als meervoudige naamwoorden in den enkelvoudsvorm, zoo als men er in het oudnederlandsch bij het mud aantreft, juist het woord, dat, hoewel niet kennelik — van *al* is even als van *ons* de eerste naamval des enkelvouds gelijk aan dien des meervouds — verbogen is, met eenige pennenhalen voor *onverbogen*, *onverbuigbaar* verklaren en op deze hunne misstelling den hoogst vernuftigen regel grondvesten, *dat* ALLE, *wanneer het in eenen versamelenden zin voorkomt of voor een naamwoord, in eenen versamelenden zin genomen, staat, blijft onverbogen* 1). Wanneer men zulk eenen nieuwen regel den oorspronkeliken eenvoudigen en met den aard der tale strokenden ziet verdringen, dan beseft men lichtelik, waarom onze landgenoten zoo weinig van hunne moedertaal weten, want deze en dergelijke regels der spraakkunstenaren kunnen niet door scholieren, ja, zelfs niet door hunne eigene makers begrepen worden, wijl ze, uit onkunde en wanbegrip gesproten, allen grond missen.

Vele en *weinige* werpen even als bijna al de woorden, die de toonloze *e* als verbuigingsuitgang hebben, in enkele gevallen haar welluidendheidshalve af. De spraakkunstenaren maken echter hiervan gebruik om weder eenen regel van hun eigen maaksel aan het taalstelsel op te dringen. Hij luidt in

1) Dit zijn de bewoordingen, kortelik te samen getrokken, waarmede Beijer zijnen regel heeft voorgesteld. Mulder, zeker niet te vreden met dezen vernuftigen regel, maakt het nog al gekker: hij verklaart *alle*, wanneer het voor een enkelv. zelfst. naamw. staat, voor *steeds* onverbuigbaar. Zie hier zijne woorden: »Bij een enkelv. zelfst. naamw. gebezigd, blijft *alle* onverbogen, en moet het naamwoord als een zamengesteld denkbeeld beschouwd worden, hoewel men het afzonderlijk schrijft; b. v. *een alle mans vriend; met Jan en alle man omgaan.*" Wij voegen hierbij, dat *alle mans* even als *rijke luis* en *arme luis* een meervoudig nw. met den tweedenaamvalsvorm des enkelvouds is en dus taalkundig bezien onduldbaar.

Mulders „*Spraakleer*" aldus: „*Veel*, onverbogen gebruikt, ziet op de menigte, en verbogen zijnde, op de verscheidenheid; b. v. *veel boeken* is eene menigte boeken, die nogtans allen van hetzelfde werk zijn kunnen; *vele boeken* zijn verschillende boeken. Hetzelfde kan ook van *weinig* gelden." Dezen regel vindt men ook in het hoogduitsch, in welke gekunstelde taal hij meer dan in ons nederlandsch op zijne plaats is.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De Voornaamwoorden.

De bezittelike voornaamwoorden kunnen voor *vader*, *moeder*, *oom* en andere namen van bloedverwantschap weg gelaten worden: „*Oom* had slaap, al zei hij 't zelf. Heeremijntijd! wat had mijn tante 't nog druk." (Hildebrand.) — „Willem, ga *mama* opzoeken! zei Dr. Deluw." (Hild.) — „Henriette-lief!" vleide *papa*, „ik had graag dat je wel waart met de de Grooten." (Hild.) — De weglating van *mijn*, *ons* schijnt daarin haren grond te hebben, dat het naamwoord op zich zelve zulk eenen bepaalden zin voor spreker en hoorer heeft, dat de bepaling door *mijn*, *ons* overbodig is. En de uitlating *uw*, *zijn*, *haar*, *hun* heeft hare reden daarin, dat de sprekende of schrijvende zich stelt in de plaats van den aangesprokenen of den besprokenen, of duideliker gezegd zich voecht naar hunne gewoonte om de benamingen hunner bloedverwanten zonder bez. vnw. te bezigen. Zoo zecht men tegen eenen zoon of eene dochter: *Is vader thuis?* om dat zij zelve *vader* voor *mijne vader* plegen te bezigen: zoo zal men van eenen zoon zeggen: *Hij ging zijn troost bij moeder zoeken*, om dat hij zelve ge-

wonelik *moeder* voor *mijne moeder* bezicht. De bez. vnw. des derden persoons kunnen ook door het bep. lidwoord vervangen worden: „Henriette was boos." zei *de* vader, toen wij gezeten waren." (Hild.) — Huydecoper heeft reeds in zijne „*Proeve*" van gemelde uitlating en het gebruik van het bep. lidwoord voor *zijn*, *haar*, *hun* gewaagd. Wat de uitlating betreft, hij wil haar alleen toe gepast hebben op de bez. vnw. des eersten persoons. Dat hij hierin ongelijk heeft, blijkt genoegsaam uit de aanhalingen uit Hildebrand. Mulder heeft beweerd, dat in *vader heeft het gezegd* en der gelijke zeggingen het lidwoord is uitgelaten (zie hier te voren op bl. 119 en 120 de bestrijding van dit zijn gevoelen). Brill beweert het zelfde en wel op grond, dat de hoogduitschers in zulk een geval het lidw. aanwenden.

„Praedicatief worden" — zecht doctor Brill — „de bezitt. voornaamwoorden thans niet gebruikt; wel voorheen, bij voorb.: *uwe is het koningrijck; dat sal uwe zijn* (Gen. XLV: 20); *de gantsche aarde is mijne* (Exod. XIX); *de wrake is mijne.*" Is dit wezendlik zoo? In den door het britsche en buitenlandsche bijbelgenootschap uitgegevenen en naar het tegenwoordig spelling- en taalstelsel ingerichten nederlandschen bijbel komen de bezittelike naamwoorden, als gezegde gebezigd, zonder lidwoord en verbogen voor: b. v. in Psalm LXXXIX: 12, *a* staat er: „*De hemel is* UWE, *ook is de aarde* UWE." Onzes inziens is er ook niet de minste reden deze liefelik klinkende vormen voor altijd uit de tale te bannen. Het spreekt van zelve, dat zij in den dachelikschen stijl niet te huis behooren: b. v. niemand zal zeggen: *Deze hoed is mijne; deze kous is mijne.*

De oude waren gewoon niet alleen steeds in het aanw. vnw. *de gene*, en de betr. vnw. *de welke*, *de zulke* het lidwoord voor het voornaamwoord te bezigen, maar ook somwijlen voor *die*, *deze*, vooral wanneer zij zelfstandig voorkwamen. Dusdanig gebruik des lidwoords is onzer

schrijftale vreemd, doch niet onzer spreektale, waarin men veelvuldig *de die* hoort aanwenden. Dat zulks aldus in geschrifte in navolging onzer oude en der spreektaal nog plaats mag vinden, zal wel niemand ons willen betwisten, te meer daar *de die* ter vermeering van duidelikheid en welluidendheid zeer goed kan worden aangewend. Wie zal bij voorbeeld *de die* afkeuren in de volgende door Huydecoper 1) aangehaalde dichtregelen van Jer. de Decker:

» Als ick oock zomtyts ga langs 't wynhuis henen ſtappen,
En hoore tot op ſtraet de ticktack ſchyven klappen,
Ach! (denck ick ſtrax) DE DIE zyn machtig om de myn'
Ten buidel uit te ſlaen, hoe talryk zy ook zyn."

ZESDE HOOFDSTUK.

Het Werkwoord.

In de spreektale hoort men steeds zeggen: *Indien ik haar, hem, u, hen ware;* en nimmer: *Indien ik* ZIJ, HIJ, GIJ, ZIJ *ware.* Een dusdanig gebruik des vierden naamvals voor den eersten vermeenen wij ook wel in geschrifte aangetroffen te hebben. Doch hoe dit ook zij, men moet of in zulke zeggingen *haar*, *hem*, enz. bezigen in stede van *zij*, *hij*, of, indien men zulks niet goed vindt, waarvoor wij echter geene eene grondige reden zouden weten, hun eene andere wending geven, het welk het best geschiedt door de plaatsing van *in de plaats van* voor *haar*, *hem*, enz. Want te grooten wanklank veroorzaken daarin de eerstenaamvalsvormen: wie b. v. zal: *Indien ik* ZIJ, HIJ, GIJ, ZIJ

1) Zie zijne »*Proeve*" op bl. 37 en 619.

ware, willen schrijven? Men denke daarbij niet aan eenen *casus emphaticus*: de redengeving daarvoor is de zelfde als die, de welke de zoo kundige Brill opgeeft voor de spreekwijzen der gemeensame taal: *het is hem wel*, *'tis hem zelve*, namelik deze: „De reden hiervan is te zoeken in de behoefte om een' steviger vorm te verkrijgen ten einde er den klemtoon op te leggen, dan de nominatief scheen aan te bieden."

Betreffende des werkwoords overeenstemming in getal met het onderwerp zijn de spraakkunstenaren niets minder dan hoogst onvolledig, en in tegenspraak met elkanderen en, wat meer zecht, zulks ook grooteliks met den waren stand der zaak. Ten gevolge waarvan hier eene opgave volcht van het grootste gedeelte der ware regels omtrend de overeenkomst in getal van het werkwoord met het onderwerp. Bij de bearbeiding dier opgave is ons hoofddoel geweest aan te toonen het beginsel dier taalwetten, ons bijoogmerk te wijzen op der spraakleeraren dwalingen te dien aangaande.

I.

Getal van het werkwoord na een enkelvoudig onderwerp.

Het gerucht *wordt* bevestigd. Mulder. De hond *werd* geslagen door mij. Weiland.

Wanneer het onderwerp een enkelvoudig naamwoord is, dan staat het werkwoord over het algemeen in het enkelvoud. Wij zeggen over het algemeen, want er zijn eenige gevallen, in de welke alsdan het werkwoord ook in het meervoud staat of kan staan, waarvan hierna.

II.

Getal van het werkwoord na een enkelvoudig onderwerp, wanneer het gezegde een meervoudig naamwoord is.

Koning *zijn* thands domme ſamenſcholingen van Burgertjens.
Bilderdijk.

Goed te eten, ZIJN drie woorden.
Bilderdijk.

Het werkwoord, dat een enkelvoudig naamwoord tot onderwerp en een meervoudig tot gezegde heeft, schikt zich het liefst naar het laatste zoo wel duidelikheids- als welklankshalve.

Slechts in Bilderdijks spraakleer vindt men zulks vermeld en dan nog wel te loops bij het behandelen van het getal des werkwoords na *alles* als onderwerp!

III.

Getal van het werkwoord na een versamelwoord.

't Gemeente *hebben* tcruus ontfaen.
M. Stoke.

Van ſine ridders een deel *worden* belopen in den ſtaert.
Idem.

Ephraïm ende Manaſſe ſullen myne zyn, als Ruben ende Simeon, maer uw geſlachte, dat gy na hen ſult gewinnen, *ſullen* uwe zijn.
(De Vert. van den Bybel, Geneſ. XLVIII, 6.

De Tweede hoofdklasse, de *derivative Naamwoorden* (naamwoorden, van andere Naamwoorden afgeleid) *zijn* adjectiven, die, enz.
Bilderdijk.

— — deze vlugt van negen
zuſtren *boogen*
Op zulk een groot getal, en
quamen ſnel gevlogen.
Vondel.

Myn lyfwacht ſeer verbaest na wapens ſchichtig *vloden*.
Brederode.

Had ick maer van dat goed, daer
men de handen meê *ſalven*
Ick ſou ſoo wel een wyf kryghen,
als deuse jonghe kalven.
Brederode.

De nieuw-ghevonden werld meeſt ſonder letters *leven*.
Spiegel.

Na een versamelwoord staat het werkwoord in het enkel- of in het meervoud. In het eerste geval schikt het

zich naar het versamelwoord als enkelvoudig onderwerp; in het laatste of naar het meervoudig denkbeeld, dat elk versamelwoord uitdrukt, d. i. naar de meening, welke schikking door de spraakleeraren met eene kunstuitdrukking *constructio ad sensum* genoemd wordt en in onze taal van hare optreding af tot dezen tijd toe gebezigd is geworden, of naar een meervoudig als gezegde voorkomend naamwoord.

Huydecoper, aan wiens „*Proeve*" wij de hierboven staande aanhalingen uit het puikjen der vroegere schrijveren ontleend hebben, vindt wel is waar een dusdanig richten des werkwoords naar het meervoudige denkbeeld van een versamelwoord, dat als onderwerp voorkomt, keurelik en fraai, doch keurt het toch voegsamer in gebonden dan in ongebonden stijl. Mulder verklaart zonder omwegen alleen het enkelvoud des werkwoords voor wettig. Weiland en Brill reppen van de geheele zaak geen enkel woord. Bilderdijk heeft ook, helaas! verzuimd in zijne spraakleer des betreffende opzettelik zijn gevoelen te doen kennen. Evenwel gelooven wij, dat hij niet ongunstig gedacht heeft over het meervoud des werkwoords na een versamelwoord, daar hij het beginsel daarvan erkend heeft door deze woorden: „*De ſtoet kwam met* HUN *gewoon geſchreeuw aanloopen* is goed gezegd, maar beter zegt men, *met* ZIJN; dewijl dit op *stoet ziet*, *hun* daartegen op de genen die den ſtoet uitmaken." Uit deze zijne uitspraak ziet men toch weder, dat, al heeft hij menig maal zijner zucht tot wonderlike stellingen, tot hardnekkige wederstreving en -spreking zijner tegenstanders bot gevierd, hij meer dan eenige andere taalkundige het beginsel der taalwetten heeft doordacht en doorzien, en diens volgens der tale zeer kundig en uiter maten meester verdient geroemd te worden.

Dat het werkwoord, hetwelk een versamelwoord tot

onderwerp en een meervoudig naamwoord tot gezegde heeft, zich naar het laatste bij voorkeur richt, vindt men niet in eenige spraakkunst vermeld, zelfs niet in die van Bilderdijk, aan wiens „*Geslachtslijst*" het voorbeeld, waarin een dusdanig meervoud des werkwoords aangetroffen wordt, ontleend is.

IV.

Getal van het werkwoord na een versamelwoord, dat met een meervoudig naamwoord tot een enkel onderwerp door bijstelling is samen gekoppeld.

Een paar appelen *zullen* of *zal* u niet schaden; een dozijn borden *zijn* of *is* niet toereikend; een tiental menschen *vermogen* of *vermag* hier niets, enz.

Mulder.

Een troep kraanvogels *verried* de misdaad der sluipmoordenaren van Ibycus.

Hamelberg.

Daar *komen* een menigte, een boel, heel wat menschen aan; er *zijn* nog maar een beetje appelen in.

Brill.

De eerste klasse van Naamwoorden, dat is, Naamwoorden die in deze Hoofdsoort van woorden oorspronklijk Naamwoorden zijn, *zijn* dus een van driën: OF de beginsels-zelve, wortels of grondsylben der Werkwoorden, dat is 't ligchaam 1) van het verbum zonder zijn uitgang die het tot een verbum maakt; en zy zijn derhalve in die werkwoorden bestaande; OF WEL, zy zijn voortvloeiende (derivaten) van werkwoorden; OF eindelijk zy zijn 't verbum-zelf.

Bilderdijk.

In de meeste gevallen is het geoorloofd het werkwoord, het welk na een versamelwoord, dat met een meerv. nw. door bijstelling tot een enkel onderwerp is samen gekoppeld, staat, naar willekeur of in het enkel- of in het meervoud te bezigen. In de meeste gevallen, zeggen wij, want in de twee volgende verdient het meervoud des werkwoords de voorkeur: 1°. wanneer het werkwoord meer op het meerv. nw. te rug ziet dan op het versamelwoord, b. v. zoo als in deze zinsnede, aan Hoogstraten ontleend: *het meeste deel*

1) Dit *ligchaam* is denkelik een drukfeil.

der Grieken PLEEGEN *haere kinderen in de schilderkonst te doen onderwyzen,* de welke toch niemand veranderen zal in: *Het meeste deel der grieken* PLEECHT *zijne kinderen* of *hunne kinderen in de schilderkunst te doen onderwijzen*; 2°. wanneer het werkwoord van een meervoudig naamwoord als gezegde vergezeld is.

Mulder spreekt alleen van de versamelwoorden, die als telwoorden bij een zelfstandig naamwoord gevoegd zijn, en beweert, dat het werkwoord alsdan zoo wel in het meervoud als in het enkelvoud kan gebruikt worden. Brill zecht, „dat, wanneer vóór een meervoudig substantief een kollektief woord in het enkelvoud staat, welks beteekenis in die mate verzwakt is, dat het zoo veel beduidt als een bijvoegelijk telwoord *veel* of *weinig*, enz." „alsdan het werkwoord in het meervoud staat". Bilderdijk, Weiland en Beijer maken van de geheele zaak niet de minste vermelding.

V.

Getal van het werkwoord na een enkelvoudig onderwerp, dat door de bijvoeging van verschillende hoedanigheidswoorden in der daad onderscheidene onderwerpen aanduidt.

En nu leg ik mij deze vraag voor: Hoedanig *was* vroeger in die steden en in die landstreken, die zij vertegenwoordigen, de zedelijke en godsdienstige toestand der bevolking?

(Het Tijdschrift: „Hedendaagsche en hoogere Beoefening van de Fr., de Eng. en Hoogd. Taal", 3e. Jaarg., N°. 2, bl. 148.)

Plato heeft gezegd: de mensch is gelijk eenen wagen, voor welken een wild en een steeg paard gespannen *is*, welke door éénen koetsier *moeten* gemend worden.

Hamelberg.

De gematigde en overdreven godsdienstijver *komen* daarin overeen, enz.

Weiland.

De Fransche, Italiaansche, Spaansche en Portugeesche taal *behooren* tot den Romaanschen taalstam.

Mulder.

Het eerste, vierde en zevende deel van dat werk *zijn* verloren.

Mulder.

De ware en valſche godsdienstijver *verſchillen* hemelsbreedte in hunne uitwerkſelen.

Beijer.

Het werkwoord, dat na een enkelvoudig onderwerp staat, het welk door de bijvoeging van twee of meer verschillende hoedanigheidswoorden of bijvoechelike naamwoorden in der daad twee of meer onderscheidene onderwerpen aanduidt, kan meestal onverschillig in het enkelvoud of meervoud gebezigd worden, al naar mate men het doet slaan op het laatste van de twee of meer door de meening uitgedrukte onderwerpen of op hen te samen. Alleen in twee gevallen is het meervoud te verkiezen, namelik: 1°. wanneer er een meervoudig naamwoord als gezegde voorkomt, b. v: *De fransche en italiaansche taal* ZIJN *loten van den zelfden taalstam*, waarvoor toch niemand zeggen zal: *De fransche en italiaansche taal* IS *loten van* enz.; 2°. wanneer er kennelik gedoeld wordt op alle de door de meening aangewezene onderwerpen, b. v.: *De ware en valsche godsdienstijver* VERSCHILLEN *hemelsbreedte in hunne uitwerkselen*, waarvoor geen mensch zeggen zal: De *ware en valsche godsdienstijver* VERSCHILT *hemelsbreedte in zijne* of *hunne uitwerkselen.*

Weiland en Beijer vermelden alleen het meervoud van het werkwoord, dat een dusdanig onderwerp heeft. Mulder doet zulks ook, doch maakt daarvan geene afsonderlike melding, maar gewaacht er van, handelende over het getal van het werkwoord, het welk een veelvoudig onderwerp heeft, wiens deelen door het voegwoord *en* verbonden zijn. Bilderdijk en Brill zeggen er niets van.

VI.

Getal van het werkwoord na twee of meer onderwerpen, door bloote bijstelling naast elkander geplaatst.

Zijne welvaart, zijne gezondheid, zijn leven *staat* op het spel.
Brill.

Slimheid, arglistigheid, veinzery, *bedriegen* zich zelve.
Bilderdijk.

Roem, eer, aanzien *verliezen* hunne waarde.
Bilderdijk.

De knechts, meiden, jongens, *liepen* uit.
Idem.

Na twee of meer onderwerpen, door eenvoudige bijstelling te saam gekoppeld, staat het werkwoord in het enkel- of in het meervoud. In het eerst genoemde getal staat het, wanneer van twee of meer enkelvoudige elkander opvolgende onderwerpen of het begrip van het laatste onderwerp al de voorgaande in zich besluit, of op het laatste onderwerp alleen het werkwoord te rug ziet. In het laatst gemelde getal staat het bij voorkeur: 1°. wanneer er uit den zin op te maken is, dat er op elk der onderwerpen in het bijzonder te rug gezien wordt, b. v. in: *Roem*, *eer*, *aanzien* VERLIEZEN *hunne waarde*, waarin het bez. vnw. *hunne* niet enkel op *aanzien*, maar ook op *roem* en *eer* te rug wijst; 2°. wanneer het laatste onderwerp een meervoudig naamwoord is, b. v.: *Zijn naam*, *zijne geboorte*, *zijne liefde*, *zijne heldendaden* STONDEN *op den grafsteen gegriffeld;* en uitsluitend: 1°. wanneer men het werkwoord op elk der onderwerpen afsonderlik doet slaan, b. v.: *zijne welvaart, zijne gezondheid, zijn leven* STAAN *op het spel;* 2°. wanneer al de onderwerpen meervoudige naamwoorden zijn.

Brill, sprekende over het getal van het werkwoord, dat verscheidene op elkander volgende onderwerpen heeft, zecht, dat zulk een werkwoord in het enkelvoud staat. Bilderdijk beweert, dat men niet alleen het meervoud kan bezigen, maar ook het enkelvoud, wanneer men het werkwoord op het laatste naamwoord doet slaan. Weiland, Beijer en Mulder gewagen in het geheel niet daarvan.

VII.

Getal van het werkwoord na een veelvoudig onderwerp, wiens deelen door en verbonden zijn.

Koning en gemeente *heeft* zijn ontroering getoond.

Bilderdijk.

Man en vrouw *heeft* zijn kleederen gefcheurd.

Idem.

Man en vrouw *zijn* Amfterdammers, of broeder en zuster *zijn* doctoren, *zijn* mijn vijanden of vrienden, enz.

Bilderdijk.

Man en vrouw *is* één; vleesch en brood *is* zijn liefste kost.
Mulder.

Kerk en school, stad en land *betreurt* hem.
Hamelberg.

Er moest geene school gevonden worden, in welke niet Natuurkunde en Aardrijkskunde geleerd *werd*.
Idem.

Mij is gezegd geworden, dat er binnen weinige dagen brood en geld onder de armen *zal* uitgedeeld worden.
Idem.

Wrok en wraak *zij* vergeten.
Idem.

Haar aart en wezen *beſtaat* in eene verbreeding van 't ſpraaktuig onder 't uitademen, enz.
Bilderdijk.

De laatſte *a* en *o* MOET als een doffe vokaal aangemerkt worden en derhalve is de uitſpraak *áa* en *óo*, ſchoon in ééne ſylbe.
Idem.

Wat *deert* hem het lijden en de smeekingen van het ongelukkige volk?
Brill.

Ons huis en onze schuur *zijn* afgebrand.
Hamelberg.

Zorgeloos heeft de landman geslapen, ofschoon huis en hof opengestaan *hebben*.
Idem.

Wijsheid en verstand *zijn* onderscheiden.
Bilderdijk.

Verstand en moed *treffen* hun doel niet altijd.
Idem.

De lucht, die gij inademt, de zon, die u drenkt, *zijn* geschenken Gods.
Hamelberg.

Verdriet en kommer, over het verlies van den zoon, *buigen* den vader neder.
Hamelberg.

De groote zwakheid, de hooge ouderdom en de pijnlijke ziekten *kwellen* en *vermageren* hem grootelijks.
Beijer.

Rijken en armen, koningen en bedelaars, jongelingen en grijsaards *moeten* eens voor de magt des doods zwichten.
Hamelberg.

Na twee of meer enkelvoudige onderwerpen, met elkander door *en* verbonden, kan het werkwoord — in een paar gevallen, waarvan later, verdient het meerv. de voorkeur — in het enkelvoud of het meervoud geplaatst worden, al naar mate men het op het laatste onderwerp alleen of op alle de onderwerpen te samen doet slaan. Het eerste geschiedt zeer menigvuldig met twee of meer enkel-

voudige naamwoorden, die of zinverwante zijn of te samen slechts een eenig begrip voor den geest brengen, b. v.: *geld en goed* IS *verteerd*; *tier en leven* IS *er uit*; *wrok en wraak* ZIJ *vergeten*. Evenwel kan men ook alsdan het meervoud des werkwoords bezigen, gelijk te zien is uit Hamelbergs voorbeelden: „*Zorgeloos heeft de landman geslapen, ofschoon* HUIS *en* HOF *opengestaan* HEBBEN." — „VERDRIET *en* KOMMER, *over het verlies van den zoon*, BUIGEN *den vader neder*." Ook staat het werkwoord in het enkelvoud na een enkelvoudig onderwerp, dat door *en* met een of meer meervoudige voorafgaande naamwoorden verbonden is, wanneer men het op het zelve alleen doet te rug zien. Gelijk reeds gemeld is, zijn er twee gevallen, waarin het meervoud des werkwoords te verkiezen is, te weten: 1o. wanneer er door de eene of andere omstandigheid blijkt, dat er terugzicht op al de onderwerpen plaats heeft; 2o. wanneer er een meervoudig naamwoord als gezegde het werkwoord volcht.

Na een meervoudig onderwerp, door *en* verbonden met een of eenige enkelvoudige voorafgaande onderwerpen, worde het werkwoord bij voorkeur in het meervoud geplaatst; na verscheidene meervoudige onderwerpen, met elkander door *en* samen gekoppeld, moet het naturelik uitsluitend in het meervoud gebruikt worden.

Brill is meer dan eenig ander der spraakleeraren volledig ten aanzien van het getal des werkwoords na een veelvoudig onderwerp, wiens deelen door *en* te samen gevoegd zijn. Hieruit echter moet men niet opmaken, dat hij volledig te dezer zake is. Neen, hij is het op verre na niet. Boven dien maakt hij eene meer of min onjuiste bewering, wanneer hij zecht, dat die uitdrukkingen, die samen gesteld zijn uit een paar naamwoorden, de welke te samen slechts een enkel begrip voor den geest brengen, hun werkwoord in het enkelvoud bij zich hebben. Want —

zie onder de voorbeelden der tweede kolom de twee eerste, ontleend aan Bilderdijk en Hamelberg — men kan zeer goed ook het meervoud na *zulke uitdrukkingen* aanwenden, zeer goed zijne voorbeelden: *geld en goed* IS *verteerd*, *tier en leven* IS *er uit*, *paard en man* VERDRONK, veranderen in: *geld en goed* ZIJN *verteerd*, *tier en leven* ZIJN *er uit*, *paard en man* VERDRONKEN.

VIII.

Getal van het werkwoord na een veelvoudig onderwerp, wiens deelen door noch te samen gevoegd zijn.

Wij leven in een wereld, waarin noch toeval, noch blinde noodzakelijkheid *beſtaat.*
Beijer.

Noch de schrandere olifant, noch de leerzame hond *doet*, wat een aap doen kan.
Hamelberg.

Het ſpreekt van zelfs, dat noch bakhuis, waaraan men het geſlacht van *huis* gaf, noch *bakkes* ooit genoemd *behoorde* te worden.
Bilderdijk

Amſterdam noch de Haag, ten minſte *kenden* niets van alle deze byzonderheden, toen ik nog Hollander was.
Bilderdijk.

Noch de plaats, die wij onzen eigendom noemen, noch de rijkdom, die wij verkregen, noch de eer, die wij verworven, noch het gezag, dat wij ons verschaft, noch de kundigheden, die wij opgezameld hebben, *zijn* zoo geheel in onze magt, dat wij ze tegen de tallooze oorzaken der vernieling beschermen kunnen.
Hamelberg

Ten aanzien van het getal des werkwoords na een veelvoudig onderwerp, wiens deelen door *noch* met elkander verbonden zijn, gelden *al* de regelen, door ons vermeld in het voorgaande nommer.

Te dien aangaande vindt men bij geene der spraakkunstenaren iets, uitgenomen bij Brill, die, helaas! beweert, dat in dit geval de overeenkomst in getal alleen met het naast bij zijnde onderwerp plaats heeft, het welk door Bilderdijks: *Amſterdam noch de Haag*, *ten minste kenden*", gelogenstraft wordt.

IX.

Getal van het werkwoord na een veelvoudig onderwerp, wiens leden door het voegwoord of verbonden zijn.

De jongen of het meisje zal hier komen. Beijer.	Of zijne broeders *hebben* het gedaan, of hij. Hamelberg.

Zoo twee of meer onderwerpen door *of* verbonden zijn, heeft des werkwoords overeenkomst in getal met het naast bij zijnde onderwerp plaats.

Van al de spraakkunstenaren maakt Brill alleen hiervan gewag.

X.

Getal van het werkwoord na twee of meer naamwoorden, met elkander verbonden door met, en ook, benevens, maar ook, zoo wel als, desgelijks, enz.

Zoowel de vader als de moeder *trok* zich de zaak aan. Brill.	Hij, zoo wel als zijne vrouw, *zijn* te Greiz afgebeeld. Hamelberg.
Jan, en ook al de omstanders, *ging* weg. Bilderdijk.	Noach met de zijnen *gingen*. (Lek. Spiegh. B. I, C. 30, v. 4 en 5. aangehaald door Brill.)

Zoo twee of meer onderwerpen door *met*, *en ook*, *benevens*, enz. verbonden worden, kan de overeenkomst in getal of met het naast bij zijnde onderwerp of met al de onderwerpen te samen plaats hebben, al naar mate dat men het werkwoord doet over een stemmen met het onderwerp, waarvan het werkelik afhangt, of naar eene meerderheid, die alleen in de meening bestaat, doet schikken. Het spreekt van zelve, dat aan het meervoud de voorkeur dient gegeven te worden, indien er een meervoudig naamwoord als gezegde voorkomt, of indien eenig te rug wijzend voornaamwoord of eenig ander woord doet zien, dat er

op een veelvoudig onderwerp te rug gezien wordt: b. v. men zal steeds zeggen: *Zoo wel de vader als de moeder* ZIJN *menschen, die mij niet bevallen. Hij zoo wel als zijne vrouw* TOONDEN *door hun gedrag, dat zij niet eene zeer fijne opvoeding genoten hadden.* Brill, maar nog meer Bilderdijk, erkent het somwijlen bezigen des meervouds voor wettig. Weiland, Beijer en Mulder reppen van het geheele geval niets.

XI.

Getal van het werkwoord na verscheidene naamwoorden, die tot een denkbeeld te saam gevat worden door de woorden alles, niets, niemand, niet een, ieder een.

De Vorst-zelf, de Magiſtraten, de Burgers, het Gemeen, alles, *vloog* (of *vlogen* zy) in de wapenen.

Bilderdijk.

Wanneer verscheidene naamwoorden tot een denkbeeld te saam gevat zijn door een der woorden *alles*, *niets*, *niemand*, *niet een*, *ieder een*, richt het werkwoord of naar het werkelike onderwerp, een der gemelde woordjens, of volgens de meening naar de naamwoorden.

Brill, van dit geval sprekende, schijnt alleen het enkelvoud voor geoorloofd te houden. De overige spraakkunstenaren gewagen daarvan in het geheel niet. Zelfs Bilderdijk niet, hoewel hij, gelijk het aan hem ontleende voorbeeld te zien is, niet geaarzeld heeft het meervoud des werkswoords te bezigen.

XII.

Getal van het werkwoord, wanneer het eene der woordjens er, daar, het, dit, dat tot spraakkunstig onderwerp en een meervoudig naamwoord tot redekunstig onderwerp heeft, of wanneer het dit of dat alles tot onderwerp en een meervoudig naamwoord tot gezegde heeft.

1.

Er *komen* menschen; er *schuilen* dieven; er *zijn* er, die zeggen.

Mulder.

Het *zijn* mijne vrienden; dat *blijven* zijne gevoelens; dit *heeten* nu weldaden.

Mulder.

Daar *is* er, die zeggen, enz.
Weiland.

Dat alles *zijn* onschuldige vermaken.
Weiland.

2.

Daar *was* een regtsgeleerde en een krijgsman.
Weiland.

Daar *was* een regtsgeleerde en twee krijgslieden
Idem.

Er *was* in huis flechts een bed, eene tafel en drie ftoelen.
Beijer.

Er *is* een keuken en kamer bijgebouwd.
Mulder.

Wanneer het werkwoord tot spraakkunstig onderwerp een der woordjens *er*, *daar*, *het*, *dit*, *dat* en tot redekunstig onderwerp een meervoudig naamwoord heeft, schikt het zich naar het laatst gemelde. De reden hiervan is tweerlei. Ten eersten gemelde woordjens zijn te onbepaald van beteekenis om als werkelik onderwerp beschouwd te kunnen worden. Ten tweeden is in onze taal zeer gebruikelik het werkwoord te laten over een stemmen met een meervoudig naamwoord, dat als gezegde — het redekunstig onderwerp is even als het gezegde een tweede onderwerp: het verschil, het welk er tusschen hen bestaat, is slechts daarin gelegen, dat het eerste een werkwoord verzelt, het welk een werkelik onderwerp, d. i. een onderwerp, dat iets werkeliks, iets handelends voorstelt, heeft; dat het laatste een werkwoord verzelt, het welk een door zijne onbepaalde beteekenis tot wezendlik onderwerp ongeschikt woordjen tot onderwerp heeft — dat als gezegde voorkomt. Evenwel *daar* IS *er*, *die* voor *daar* ZIJN *er*, *die* wordt thans algemeen als eene zeer fraaie spreekwijze erkend en gebezigd. Ook met *dit* of *dat alles* schikt zich het werkwoord naar een meervoudig naamwoord, dat als tweede onderwerp voorkomt. Doch men moet daarom *dit* of *dat alles* niet als spraakkunstig onderwerp beschouwen: neen! *dit*, *dat alles* is even als *alles* steeds wezendlik onderwerp, gelijk Bilderdijk schijnt te willen

beweren, wanneer hij zecht: „*Alles* vordert dus een Werkwoord in het Enkelvoudige. *Dat* ALLES IS *een onſchuldig vermaak;* ALLES IS *ijdelheid.* Dat men 't ſomtijds ook wel met een Meervoudig ſchijnt te gebruiken, is dat alsdan 't werkwoord van verbinding tot een volgend Meervoudig behoort; even of men zei: KONING *zijn thands domme ſamenſcholingen van Burgertjens.*"

Wanneer *er*, *daar* als spraakkunstig en twee of meer enkelvoudige voorwerpen als redekunstig onderwerp voorkomen, staat het werkwoord meestal in het enkelvoud. Ja, zelfs een werkwoord, dat verzeld wordt door een veelvoudig redekunstig onderwerp, waarvan het eerste deel enkelvoudig is, doch waarvan een of meer andere deelen meervoudig zijn, plaatst men gewonelik in het enkelvoud.

XIII.

Getal van het werkwoord na de hoofdgetallen, bijvoechelik of als naamwoorden gebezigd.

1.

Daar *is* vier last tarwe. Beijer.	Daar *zijn* vier lasten tarwe. Weiland.
Daar *is* vijf en twintig gulden. Idem.	Daar *zijn* honderd guldens. Idem.

2.

Honderd en één ſchaap *maakt* een grooter kudde. Bilderdijk.	Honderd en één *kwamen* er te ſamen. Bilderdijk.
Hondert en één *is* 't gewoonlijke getal. Idem.	Een en dertig ſchapen *maken* die kudde uit. Idem.

3.

Drie en drie *is* zes, driemaal vier *is* twaalf. Bilderdijk.	Het *zijn* er drie, 't is er één. Bilderdijk.
	Deze vijf *zijn* de *a*, *e*, i, o, u. Idem.

4.

'**t** Is er meê als met de uitpersing van een opgezwollen fpons; de tweede drukking der hand zal moeilijker en geweldiger zijn, dan de eerfte; en de eerfte uitftorting voller van ftroom; en dit ook, zoo die tweederlei drukking onafgebroken plaats *heeft.*

Bilderdijk.

Een kalmte, na aan vreugd; waarin wederom de driederlei *a* (de helle, de fcherpe, en de toonlooze,) eene melody MAKEN.

Bilderdijk.

5.

Op dit veld *zijn* een groote vijftig schepels aardappelen ingezameld.

Hamelberg.

6.

Het *is* vijf minuten voor zeven.

Hamelberg.

Het *is* vier, vijf uren.

Weiland.

Wanneer het naamwoord, dat als onderwerp voorkomt, een telwoord voor zich heeft, plaatst men het werkwoord in het enkel- of meervoud, al naar mate dat men de door het naamwoord uitgedrukte veelvoudige voorwerpen als een geheel of elk dezer voorwerpen afsonderlik neemt. De spraakleeraars, onder andere Weiland, schijnen van meening te zijn, dat het werkwoord in uitdrukkingen als: *daar* IS *vier last, daar* IS *tien pond koffi,* enz. in het enkelvoud moet staan, om dat *vier last, tien pond* volgens hen *vier lasten te samen, tien ponden te samen* beduidt, en dat daar en tegen het werkwoord in het meervoud moet geplaatst worden, indien het naamwoord meervoudig is, om dat volgens hen dit dan niet een geheel, maar verscheidene afsonderlik genomene voorwerpen aanduidt. Dit is echter verkeerd, want, zoo als wij bewezen hebben op bl. 75 van dit werkjen, is de onderscheiding der spraakkunstenaren tusschen *vier lasten* en *vier last, zes ponden* en *zes pond* willekeurig, en boven dien zecht

men: *Daar* IS *tien stuivers* of *daar* ZIJN *tien stuivers*, *daar* IS *tien dalers* of *daar* ZIJN *tien dalers*, waarin toch het naamwoord uitsluitend den meervoudsvorm heeft.

Het werkwoord, dat afhangt van een naamwoord, vooraf gegaan door een met *een* eindigend telwoord van meererheid 1), neemt, zecht Bilderdijk te recht, het enkel- of meervoud aan, naar men het naamwoord als eene eenheid of eene bloote meererheid uitdrukkende beschouwt. Evenwel in enkele gevallen moet den meervoud de voorkeur gegeven worden: b. v. *honderd en een schaap* MAKEN *eene grootere kudde uit dan honderd of negen en negentig*, klinkt beter dan: *honderd en een schaap* MAAKT *eene grootere kudde uit dan honderd of negen en negentig schapen*. Bilderdijk alleen heeft dezen regel vermeld.

In onze taal hebben de telwoorden van meererheid, wanneer zij zelfstandig gebezigd worden, het werkwoord in het enkelvoud. De reden hiervan is, dat men ze dan als versamelwoorden neemt. Zien zij daar en tegen op een meervoudig naamwoord te rug, of staan zij slechts schijnbaar zelfstandig door de weglating des naamwoords, dan plaatse men het werkwoord in het meervoud. Zie aangaande dezen regel Bilderdijk, die de eenigste is, die — en dan nog wel ten halven, want hij rept slechts van

1) In zulk een geval staat volgens Bilderdijk het naamwoord in het enkelvoud. Jonathan bezicht in zijne »*Waarheid en Droomen*" op bl. 24 het meervoud: »Maar wat vraag ik nog, als ik slechts aan de duizend en één *schrijvers* denk, wier pennen ik zeker ben, dat ik, even als de mijne, als het maar eens regt stil was, over het papier zou kunnen hooren krassen." Wie heeft nu gelijk, de kundige Bilderdijk of de kundige Jonathan? We gelooven, dat de laatste in zijn recht is. Want waarom zou men het naamwoord niet even als het werkwoord in het enkel- of meervoud aanwenden, al naar mate men eene eenheid of eene bloote meererheid op het oog heeft? Verwekt de vorm *schrijvers* in den volzin van Jonathan wel den minsten wanklank, de geringste onduidelikheid? Geens zins: in tegendeel deze vorm strookt met *wier*, dat een meervoudig betrokken naamwoord aanwijst.

het geval, waarin de telwoorden als naamwoorden of liever als versamelwoorden genomen worden — van hem melding maakt.

Zoo een naamwoord, dat onderwerp is, door *tweerlei*, *tweerhande* vooraf gegaan wordt, staat het werkwoord in het enkel- of meervoud, naar dat het naamwoord eene eenheid of eene meererheid uitdrukt, onverschillig of het den meervouds- of den enkelvoudsvorm heeft.

Voor een telwoord van meererheid wordt somtijds het lidwoord *een* in de beteekenis van *omtrend* gebruikt; *een goede* of *een groote* in die van *ruim*. Het spreekt van zelve, dat het werkwoord dan in het meervoud staat, ten zij het onderwerp zelve als eene eenheid kan aangemerkt worden, b. v. zoo als in: *een tien stuivers* LICHT *daar op tafel; een goede, een groote vijf gulden was er nog in mijue beurs.*

Ten aanzien van de tijdsbepalingen *uur*, *minuut*, *seconde* heeft dit bijzonders plaats, dat zij, hoewel zelve meervoudig, het werkwoord in het enkelvoud bij zich hebben, wanneer zij als redekunstig onderwerp voorkomen en het spraakkunstige onderwerp *het* is. Weiland vermeldt deze bijzonderheid slechts ten halven, daar hij alleen van de „*uren-getallen*" gewaacht en dus de *minuten-* en *secondengetallen* over het hoofd ziet. De overige spraakleeraars reppen in het geheel niet van haar.

XIV.

Getal van het werkwoord bij het herhalen van elk, ieder, geen of welk voor elk der met elkander door bloote bijstelling verbondene enkelvoudige leden van een veelvoudig onderwerp.

Elk woord, elke klank *kan* tot een' eigennaam gemaakt worden.
Hamelberg.

Ieder ſpreken, ieder rede *bevat* dus noodzakelijk drie woorden.
Bilderdijk.

De zachtmoedige en vredelievende leeft daarom in rust, geen krakeel, geen twist, geene geregtelijke aanklagt *verbittert* hem het leven.
Hamelberg.

Zoo *elk*, *ieder*, *geen* of *welk* staat voor het eerste lid van een veelvoudig onderwerp, wiens leden enkelvoudig en door bloote bijstelling verbonden zijn, en voor elk der overige leden herhaald wordt, zoo doe men het werkwoord over een stemmen met het laatste onderwerp. De grond hiervan is, dat in dusdanig geval het werkwoord op het laatste lid alleen te rug ziet. Men zou echter onzes inziens hier ook des nood de schikking naar de meening toe passen en dien ten gevolge het woord in het meervoud bezigen kunnen. In de ons bekende spraakleeren hebben wij niet het minste bespeurd van dezen regel.

XV.

Getal van het werkwoord na beide, zelfstandig gebruikt.

Hij is gewoon veel te eten en lang te ſlapen; beide *is* ſchadelijk voor de gezondheid.

Beijer.

Wat bij een horlogie het gaan is, dat is bij het menschelijk ligchaam het leven; beide *geschiedt* door eene eenige kracht.

Hamelberg.

Gaan er twee, dan *geven* beide.

Hamelberg.

Echter plach men te zeggen UITTER *acht laten* en *in* DER *acht nemen* in het Vrouwlijke, en *in* DEN *acht nemen* in het Mann. Beide *zijn* goed, doch het eerſte draagt den ſtempel der hoogere oudheid.

Bilderdijk.

Wanneer *beide* onderwerp is, dan staat, zoo beweert ook Beijer, ofschoon in andere bewoordingen, het werkwoord in het enkel- of het meervoud, naar dat men de twee zaken, waartoe *beide* betrekking heeft; als een geheel of als eene meererheid beschouwt. Het meervoud is echter te verkiezen, wanneer een meervoudig naamwoord als gezegde voorkomt, of wanneer eenig woord, te rug wijzend op het onderwerp, meervoudig is, b. v. men moet zeggen: *Men moet werken en uitspanning nemen; beide* ZIJN *behoeften*,

beide ZIJN *in* HUNNE *uitwerkselen zeer heilsaam zoo wel voor het lichchaam als voor de ziel*, en niet: *beide is* BEHOEFTEN, *beide* IS *in* HUNNE *uitwerkselen*, enz. Mulder schijnt aan deze twee gevallen niet gedacht te hebben, toen hij den volgenden willekeurigen en onjuisten regel in zijne spraakleer eene plaatse gaf: „Slaat het woord *beide* daarentegen op werkingen of toestanden, dan plaatst men het werkwoord in 't enkelvoud; b. v. *men moet werken en uitspanning nemen, beide is behoefte.*" Beijer heeft er ook niet aan gedacht, en de overige spraakleeraren nog minder, want zij reppen van het getal des werkwoords na *beide* geen enkel woord.

XVI.

Getal van het werkwoord na een enkelvoudig onderwerp, bepaald door meer dan een.

Er *is* meer dan een geleerde geweest, die dit beweerd *hebben*.
Weiland.

Daar *kunnen* meer dan eene beweging van verfchillende fpraakdeelen te gelijk plaats hebben; het zij in het voorgaan aan of met den klank, het zij daar invallende.
Bilderdijk.

Na een enkelvoudig onderwerp, door *meer dan een* bepaald, kan het werkwoord in het enkel- of het meervoud geplaatst worden. In het eerste geval doet men het over een stemmen met het getal van het onderwerp; in het tweede met het denkbeeld van meererheid, door *meer dan een* uitgedrukt. Alleen Weiland gewaacht van dezen regel.

XVII.

Getal van het werkwoord na een veelvoudig onderwerp, wiens leden twee of meer als naamwoorden gebezigde onbepaalde wijzen zijn.

Naar waarheid vorschen, het goede doen, het beste willen *is* bestemming van den mensch.
Hamelberg.

In eenen zekeren tijd kiemen, groeijen, zijne volle grootte bereiken, afnemen en vergaan *zijn* ervaringen, die de sterveling op aarde zeker opdoen moet.
Hamelberg.

Anders te ſpreken en anders te denken *is* ſchandelijk.
Dorn Seiffen.

Geroerd te worden en te hulp te snellen, *was* bij hem een.
Hamelberg.

„ — — ſchoon men ook zonder het Lidwoord, WETEN *en* DOEN *verſchilt* (of *verſchelen*) zegt.
Bilderdijk.

Een land regeeren, God dienen en zijn geweten kwijten, *gaan* niet altijd te zamen.
Idem.

Na twee of meer onbepaalde wijzen, als veelvoudig onderwerp voorkomende, staat het werkwoord in het enkel- of het meervoud, al naar dat men hen als een geheel of als zoo vele onderwerpen beschouwt. Indien men in den volzin een woord bezicht, dat op al de onb. wijzen te rug ziet, moet men het werkwoord bij voorkeur in het meervoud plaatsen, b. v.: *weten* en *doen* VERSCHELEN *zeer in* HUNNEN *aard*. Ook is het meervoud te verkiezen, wanneer er een meervoudig naamwoord als gezegde voorkomt (zie het eerste voorbeeld der tweede colom).

De spraakleeraren zeggen in het geheel niet, in welk getal het werkwoord, dat twee of meer onbep. wijzen als veelvoudig onderwerp bij zich heeft, geplaatst moet worden.

Een zeker aantal der werkwoorden beheerschen gelijk enkele bijvoechelike naamwoorden den tweeden naamval. Het aanwenden dezer beheersching sommiger werkwoorden zet even als dat der zelfde beheersching eeniger bijvoechelike naamwoorden der rede iets vloeiends, iets cierliks, iets krachtigs en fiksch bij, terwijl de vervanging dier beheersching door die met een voorzetsel haar iets stroefs, iets oncierliks, iets zwaks en lams geeft. Daarom is het niet zeer aan te bevelen deze beheersching stelselmatig en zonder noodzake te vervangen door die met een voorzetsel. Daarom is het betreurens waardig, dat Bilderdijk, Beijer en Mulder min of meer ongunstig jegens haar gestemd zijn.

De eerste zecht namelik onder andere te heuren aanzien: „Het is even zeer Latijnsch wanneer men zegt *Ontferm u* MIJNER; *Gedenk* MIJNER; *Hy ſchaamt zich* MIJNER. *Ik heb mij* DER ZAKE *aangetrokken; Ik ontrust mij* DES. — Aangenomen zijn zulke uitdrukkingen ſints twee eeuwen, en zelfs in de dertiende eeuw richtte men zich dus naar 't Latijn, dat ook vroeger op andere talen zulken invloed gehad had. Maar is er gezond verſtand in? Ja; indien men begrijpt dat hier eene onderdrukking plaats heeft van eenig woord, en een gebruik van den genitivus voor den zoogenoemden *ablativus met een voorzetſel*, die aldus door den genitivus wel meer vervangen wordt. —— *Des* by 't *ik ontrust my*, is *deswege* en *der zake* by *aangetrokken*, is in volkomen rede, *het belang der zake*." — Hoe? Moet men de beheersching des tweeden naamvals door eenige werkwoorden als latijnsch aanmerken, om dat zij in die taal ook voorkomt? Neen, want het is meer dan waarschijnelik, dat al het gene, dat onze taal gemeen met de latijnsche heeft, haar geworden is uit die taal, uit de welke zij en het latijn zijn ontsproten. En dit gevoelen kan men des te gereeder aankleven, daar het niet alleen door vele bekwame hoogduitsche taalkundige, maar ook door Bilderdijk zelve omhelsd wordt getuige zijne op bl. 227 zijner spraakleer voorkomende bewering, dat „de grondſlag van 't Latijn eigenlijk Duitsch, en wel *Hesſisch* (oſciesch naar hun uitſpraak) is, en ſlechts door het meer beſchaafd Grieksch aan zich gelijkvormig gemaakt", getuige de omstandigheid, dat hij onzer taal zijnen *casus emphaticus* heeft trachten op te dringen op grond, dat eene dusdanige naamval in het latijn zal hebben bestaan. — Beijer en Mulder trekken niet als Bilderdijk tegen gemelde beheersching ten velde. Maar ze brengen haar nog gevoeliger slag toe door willekeurig te zeggen, dat zij zich tegenwoordig *slechts tot enkele uitdrukkingen bepaalt en dan nog in den verhevenen stijl.* Willekeurig,

want behalve de werkwoorden *zich erbarmen*, *zich ontfermen*, *zich schamen*, *gedenken*, *beroemen*, *verwijzen* in *des lands verwijzen*, *verdrijven* in *des lands verdrijven*, en *ruimen* in *der stede ruimen*, *aantrekken* in *der zake*, *des aantrekken* enz., en behalve de werkwoordelike uitdrukkingen *des gerust*, *zeker*, *beschaamd*, *verstoord*, *schuldig*, *verontwaardigd*, *vertoornd*, *te vrede zijn*, *des ondervinding*, *ervaring*, *vrede hebben*, enz. zijn er ook nog verscheidene werkwoorden, die te onrechte in vele gevallen de beheersching met een voorzetsel in plaats van die des tweeden naamvals hebben, b. v. *des verheugen*, *zich des* of *eener zake verwonderen*, *des* of der *zake verzekeren*, *des berooven*, *des* of *eener zake onderrichten*, *iemand eener misdaad vrij spreken* of *overtuigen*, *zich eener zaak bedienen*, *zich eens persoons of eener zake ontdoen*, *zich eener zake vermeten*, en verscheidene dier gelijke bezitten onzes inziens niet de minste aanstootelikheid in zich 1).

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het Voorzetsel.

Over de beheersching der voorzetsels heerscht als over zoo vele andere punten der spraakleer bij de spraakkundige groote onkunde en een aanmerkelik verschil in gevoelen. Weiland zecht te haren opzichte: „Schoon voorzetsels" — lees *de voorzetsels* — „oudtijds meestal met den tweeden naamval gebezigd werden, als blijkt uit *voor 's hands*, *binnen 's lands*, *in der daad*, enz., en men dit gebruik der oud-

1) Die gene, die wenschen alle de werkwoorden te kennen, de welke vroeger den tweeden naamval beheerschten, verwijzen wij naar Stallaerts: „*Lyst van Nederduitsche werkwoorden, die oudtyds met den Genitief verbonden werden*", uitgegeven te Andwerpen in 1853.

heid in deze en alle andere soortgelijke in zwang zijnde zegwijzen dient te behouden, zoo beheerschen zij echter, naar het tegenwoordige gebruik, alleen den vierden naamval." Reeds op bl. 76 hebben wij aangetoond, dat Weiland even als Siegenbeek den ablativus (in ons stelsel de vijfde naamval) in *in der daad* verkeerdelik voor den tweeden naamval heeft aangezien, en wel om dat in het vrouwelike enkelvoud de vorm des genitivus gelijk is aan dien des ablativus. En wat zijne bewering aanbelangt, dat de voorzetsels *naar het tegenwoordig gebruik alleen den vierden naumval beheerschen*, zij is in strijd met den waren stand van zaken. Want niet alleen komt de vijfde naamval voor in *in der daad*, *na der hand*, *in der tijd* en honderde andere meer, maar ook wordt hij na het voorzetsel *te* uitsluitend gebezigd, welk laatste alleen voldoende had moeten wezen om hem en zijne taalkundige geestverwanten te rug te houden gemelde uitdrukkingen als zegswijzen, alleen om hunne onmisbaarheid duldbaar, te stempelen, hun, gelijk Alberdinck Thijm dat noemt, „*eene zekere stereotypische geaardheid*" toe te dichten.

Bilderdijk spreidt bij zijne behandeling der beheersching door de voorzetsels even als bij die van zoo vele andere punten der spraakleer groote geleerdheid en diepe taalkennis ten toon. „En wanneer" — zoo zecht hij — „eenige voorzetſels zoo wel een beweging *naar* als *van* een plaats of voorwerp uit kunnen drukken, of, beweging naar een plaats en ook rust, brengen zy ook den accuſativus en ablativus met zich, naar het eene of andere door hun gebruiken of aanwenden beteekend wordt. Op deze wijs is 't met *op*, *in*, *te*, ſchoon dit in onze Taal niet zoo kennelijk is als in het Latijn en Grieksch, om dat er by ons eigenlijk slechts één gebogen Naamval beſtaat. Men zegt echter werklijk en kennelijk in den ablativus, *in den huize*, *op den huize*, en *van den huize*; maar volſtrekt niet *naar den huize*; ten

zij waar het gebruik *den huize* ook in den blooten Noemer doet zeggen als op ſommige plaatſen ten aanzien van Ridderhoven, Havezaten, of Burchten plaats heeft. Byzondere aanwijzing derhalve van de voorzetſelen die eeniglijk den vierden naamval met zich brengen, en van die den ablatief alleen, is hier niet noodig. Elk erkent dadelijk uit den grondregel, zoo niet uit eigen gevoel, dat *aan*, *door*, *na* en *naar*, *jegen* en *tegen*, *om*, *omtrent*, *tot over*, *volgens*, *langs*, tot den accuſativus behooren; en even zoo, *van*, *af*, *uit*, *zonder*, tot den ablatief. *Boven*, *beneden*, *binnen*, *onder*, *over*, *ſedert*, *voor*, nevens, *op* en *in*, *te*, *tusſchen*, *achter*, met den eenen of met den anderen dezer twee naamvallen te voegen zijn, naar zy of in rustenden of in toeſtrevenden zin gebruikt worden. — — Omtrent *aan* moet ik nog aanmerken dat onze Ouden het onderſcheid wel bevatteden tusſchen *aan* als naderend en *aan* als vervangende *in* of *op*. Van daar leest men by Cats (en was het de gewone uitdrukking): *Ik koom hier* AAN DER HEIDEN *gaan*, en *het bloempjen* AAN DER HEIDEN, enz., 't geen de ablativus is. 't Is als *nuper me* IN LITTORE *vidi*. Waren wy verſtandig, wy zouden ook *by* geen doorgaanden accuſatief toeſchrijven. Zoo zeide onze overgrootvaders dan ook *aan den ſtrande*. Ik wandelde *aan den ſtrande*. Recht, want *wandelen* AAN *het ſtrand* is geen wandelen *naar het ſtrand* toe, maar den loop of ſtrekking van 't ſtrand volgende, of wel, onverſchillig heren derwaarts *op* 't ſtrand." — Hierop merken wij alleen aan, dat, wanneer hij beweert, dat eenige voorzetsels zoo wel eene beweging *naar* als *van* eene plaats of voorwerp, of beweging naar een plaats en ook rust kunnen uitdrukken, hij voorbij ziet, dat die voorzetſels, de welke zoo wel eene beweging naar eene plaats als rust kunnen uitdrukken, ook eene beweging *in* eene plaats vermogen aan te duiden, en alsdan den zelfden naamval met zich brengen,

als wanneer zij in rustenden zin gebezigd worden; dat *te*, en ook *tot*, door hem overgeslagen, zoo wel in toestrevenden als rustenden zin, dus steeds altijd, den vijfden naamval eischen, ter staving waarvan hier volgen eenige plaatsen uit van Maerlants „*Rijmbijbel*", waarin *te*, *tot*, in toestrevenden zin gebezigd, voorkomen: „Daar hy *ten* syne*n* weder quam." — „Doe leidden Samuel *ter* scare*n*, Al daer Gods Propheten waren." — „Ende keerde *ten* here weder stille." — „David liep tot sin*en* suerde." — Bilderdijk heeft overeenkomstig zijn gevoelen over den tweeden naamval en de tweedenaamvalsbeheersching der werkwoorden beweert, dat de voorzetsels den tweeden naamval niet beheerschen, en komt om zulks te bewijzen met eene zeer zonderlinge verklaring van *buiten slands*, *binnen skamers* voor den dag. „Ik dien" — zoo laat hij zich hooren — „ook hier weder van den genitivus te gewagen; kwalijk als regimen aan de voorzetſels toegeſchreven. Als wanneer men ſchrijft: *buiten 's lands*, *binnen 's kamers*. Dit is geen gevolg van beheerſching, maar het zijn inderdaad Genitivi abſoluti, en *buitens* en *binnens* (gelijk men 't dan ſchrijven moet,) zijn participien van de werkwoorden *be-uiten* en *be-innen* of (wil men 't) de infinitiven-zelve, in genitivo gesteld, even als in *mijns wetens*, *mijns bedunkens*, *onzes erachtens*, enz." Dit klinkt nu zeer fraai, zeer geleerd, maar wordt luid wedersproken door *voor shands*, *onder shands*, waarin *voor*, *onder* alle kenteekenen van deelwoorden of onbepaalde wijzen te zijn missen, daar zij ongelukkig niet op *en* eindigen, alsmede door *bij tijds*, *in tijds*, *van zins*, *te loops*, *achter baks*, enz., waarin *bij*, *in*, *van*, *te*, *achter* even min als *voor s* en *onder s* in *voor shands*, *onder shands* voor deelwoorden of onbepaalde wijzen kunnen verklaard worden.

Mulder laat zich over de beheersching der voorzetsels volgender wijze uit: „Het bepalende naamwoord, waarbij het voorzetsel behoort, staat in den vierden naamval. Men

noemt dit de *beheersching* der voorzetsels. *Behalve* en *benevens* kunnen ook eenen anderen naamval na zich nemen; men kan echter niet zeggen, dat zij den eersten naamval beheerschen, omdat die naamval geen beheersching kan uitdrukken. Daaruit blijkt dan ook, dat die woorden eigenlijk geen voorzetsels, maar voegwoorden zijn, zoo als wij boven (§ 128) aanmerkten." Hieruit is te zien, dat Mulder even als Weiland den vijfden naamval na eenige voorzetsels, zoo als in *in der daad*, *ter zelver ure*, enz., over het hoofd ziet. Wat zijne aanmerking omtrend *behalve* en *benevens* aanbelangt, zij is weder een bewijs van zijne groote naauwkeurigheid, alom in zijne spraakkunst op te merken.

Na alzoo de verschillende meeningen der voornaamste taalkundige te loops ter sprake gebracht en beoordeeld te hebben zullen wij nu de onze mede deelen.

Op grond dat na *te* steeds en na eenige andere voorzetsels somwijlen de vijfde naamval gebezigd en dus nog werkelik in onze taal bestaat, wenschten wij, dat zulks in de spraakkunsten vermeld wierde, op dat een ieder wete, waarvoor eigendlik zulke uitdrukkingen gehouden moeten worden. Maar, zal men misschien ons vragen, wilt ge ook niet *volstandig* de voorzetsels in hunne rechten herstellen? Neen, geens zins, want niet alleen zouden thans in vele gevallen de vijfdenaamvalsvormen ons vreemd in de ooren klinken, maar ook is het met het oog op de algemeene onkunde onzer landgenoten in hunne eigene moedertaal niet raadsaam op nieuw eenen regel in te voeren, wiens trouwe opvolging de grootste oplettendheid en de diepste taalkennis vorderen zoude. Doch daar en tegen wenschen wij in de eerste plaatse *in der daad*, *in der ijl*, *in der tijd* niet verdrongen te zien door het flaauw klinkende *in de daad*, *in de ijl*, *in de tijd*, in de geschriften eeniger dwaze betweters te vin-

den, en in de tweede plaatse overal de voorzetsels in hunne aloude rechten te herstellen, waar zulks strookt met de eischen des welklanks. Ten bewijze dat dit in vele gevallen ter bevordering der welluidendheid zoo wel in poesie als in prosa strekken zoude, diene het volgende versjen met de soort inleiding tot de daarbij behoorende noten, in de welke hen beider vervaardiger, Prudens van Duyse, verscheidene lief klinkenden vijfdenaamvalsvormen eene plaatse heeft gegeven:

DE GOEDE PASTOR.

EEN VLAEMSCH LIEDEKEN 1).

1.

Langs *den* velde leefde vreugde (2).
Met *den* milde*n* grane bevracht,
Treedt de leste karre binnen.
Waer 'ne groene tak op lacht (3):
En de ruispijp laet zich hooren:
Er ontwaken maeiers-chooren,
Dansend onder 't dankgeschal
Tot den Meester van 't heelal.

2.

Maer de Pastor is genaderd,
En de vreugde wordt meer bedàerd.
Onder den eeke gaet 'i zitten (4),
Waer het volk is rondgeschaerd.
„Kinderenlief, 'k en kome u niet stooren,
Danst, maer wilt naar 't liedeken hooren,
Dat ik eerst u zingen zal:
Dankt den Meester van 't heelal.

3.

Ik en kome geen tiende vragen:
Men betaelze, met 'nen lach (5),
Aen der schamele weeze en weduw,
Die, helaes, niet oegsten en mag.
Kinderen, noemet ge al te gader
Den Algever niet uw Vader?
Dat geen traen op heden en vall'!
Dankt den Meester van 't heelal!

4.

Ik vernam, dat ook 'ne vremde
(Licht 'nen balling door heel de aerd)
In *den* dorpe wierd vernomen,
Ieders medelijden waerd.
Vraegt niet, komt 'i in uw midden
Hoe leerde u uw moeder bidden?
Als hij met u knielen zal,
Dankt den Meester van 't heelal!

5.

De oude Frans zal spoedig rusten,
Zoo ons Heere geen wonder en doet.
Nu, zendt hem een lekkere wafel,
En 't verkwikke zijn krank gemoed!
Frans zal u zijn zegen schenken,
En op 't sterfbed uwer herdenken.
Zalig, wien hij zegenen zal.
Dankt den Meester van 't heelal.

6.

Laet den Zaterdag dan zinken
Bij uw dank en vreugdedans.
Als de slaep uwe oogen zal sluiten,
Ziet ge uw engel in hemelglans.
Komt dan morgen naar de kerke,
Buigt op uwer ouderen zerke,
Zonder vreese voor noodgeval.
Dankt den Meester van 't heelal!"

7.

En hier zweeg de goede herder,
Dien 'ne zilvren-hairenkrans
Als een patriarch bekroonde,
Met den blik vol hemelglans.
't Kindeken, zingend ten danse gevlogen,
Loeg hem tegen met engeloogen:
Klein en groot herhaelde 't geschal:
Dankt den Meester van 't heelal.

8.

Allen met ontdekte*n* hoofden
Zagen hunnen herder aen.
Blijde verlietze de goede pastor,
Die hun zwijgen konde verstaen.
En het *rondo* hunner blijheid
Vliegt 'em na, in volle*r* vrijheid
En 't weêrklinkt langs berg en dal:
Dankt den Meester van 't heelal.

Noten. „Noten over een dichtstuk staan gelijk met anatomische voorlezingen over een stuk gebraden vleesch." De Duitscher, die zulks gezeid heeft was een phantastisch dichter en diepzinnig geleerde. Had hij dan wel gelijk? Gewis in zoo verre aenteekeningen noodig zijn om de verzen, van *der* poëtische zijde aenschouwd, te doen verstaen. Noten op verzen om goed te zijn, betrekkelik *dier* verzen, moeten dus kunnen gemist worden. Zoude dit niet het geval zijn met de volgende?"

Onder de nieuwe regels, die Mulders spraakkunst vercieren, treft men dezen aan: „De voorzetsels *van* en *af* kunnen niet met elkanderen zamengesteld, noch onmiddelijk na elkander geplaatst worden; men schrijve dus niet: *van af den eersten dag*, maar: *van den eersten dag af*, enz." Men ziet, dat M. niet de reden opgeeft, om de welke *van* en *af* noch met elkander samen gesteld, noch onmid-

dellik na elkander kunnen geplaatst worden. Gelukkig echter heeft de „*Tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten*" 1) reden gegeven voor de afkeuring van *van af* op de volgende wijze: „Deze schrijfwijze is eerst sedert kort zeer in zwang gekomen, en verdient zonder twijfel te worden afgekeurd. *Van* en *af* beteekenen hetzelfde, even als *tot* en *toe*. De herhaling is dus eigenlijk altijd noodeloos, ja strijdig met dien regel, dat elke overtolligheid in spraak en schrift behoort vermeden te worden. In enkele gevallen echter kan men, om den nadruk te vermeerderen en het denkbeeld te versterken, het woord *af* na *van* gebruiken, 't geen echter alleen dan grammaticaal te verdedigen is, als men *af* plaatst na het woord, waar het bij behoort. *Af* toch wordt in onze taal altijd, wanneer het alleen staat, achter, nooit vóór zulk een woord gezet, even als *toe*: *den berg af*, *de ziekte loopt af*. Zelfs psychologisch wordt het doel om te versterken beter getroffen door aan het einde van de zinsnede nogmaals te drukken, op dat, waar die mede begonnen is, dan door eene onmiddellijke herhaling van twee woorden, die hetzelfde beteekenen: 't is dan om de aandacht er als bij vernieuwing nog eens op te vestigen. Inzonderheid echter om de grammaticale eigenaardigheid der achteraanplaatsing van *af* moeten zulke uitdrukkingen als *van af dien tijd*, *van af den eersten der maand*, enz. afgekeurd worden, en behoort men te zeggen en te schrijven: *van dien tijd af*, *van den eersten der maand af*, enz. Wat Nederlandsch zou het zijn te zeggen *van af meet aan*, *tot*

1) Doctor Brill beweert, dat *af* bijwoord en dus *van af* even afkeurens waardig en even ongerijmd is, als *tot toe* wezen zoude. Wij hebben de redengeving van de classe voor hare afkeuring van *van af* ter wederlegging gekozen, wijl zij uitvoeriger is dan de redengeving, die Brill voor zijn afkeuring van *van af* gegeven heeft, en wij bij hare wederlegging tevens, hoewel zijdelings, aantoonen, dat *af* voorzetsel is, waarvoor Bilderdijk en Mulder het trouwens ook verklaren.

toe het einde? Of wie zou ooit in plaats van *ten voeten uit*, *van stonden aan*, zeggen en schrijven *ten uit voeten*, *van aan stonden?"* — Hiertegen zullen we ons eenige bescheidene bedenkingen veroorloven. Ten eersten vragen wij in aanleiding der woorden: „*Deze schrijfwijze is eerst sedert kort* ZEER *in zwang gekomen"*, of er gezegd is willen worden, dat *van af* reeds *vroeger* in zwang was, doch *eerst sedert kort* ZEER IN ZWANG is gekomen. Heeft de classe dit gemeend, dan is het *geene nieuwigheid*, dan behoort het geens zins zoo maar zonder twijfel afgekeurd te worden. Heeft zij dit niet willen zeggen, dan heeft zij zich niet goed uitgedrukt. Doch gesteld eens, zij heeft willen beweren, dat *van af* voor korten tijd niet in zwang was. Wij zouden dan op deze hare bewering rondborstig verklaren, dat wij er ten hoogsten aan twijfelen, of *van af* als eene nieuwigheid te beschouwen is, aangezien in onze taal immers menigvuldig op die wijze twee voorzetsels naast elkander geplaatst worden, b. v. *van onder*, *van uit*, *tot aan*, *tot in*, *achter in*, enz. Ten tweeden *van* en *af* zijn wel is waar oorspronkelik van de zelfde beteekenis, gelijk dan ook zulks daaruit blijkt, dat ons *van* het zelfde als het zweedsche en deensche *af* (engelsch *of*) beteekent, doch kan er daarom thans niet tusschen hen een verschil in beteekenis, hoe fijn dan ook, bestaan? Ten derden is *af*, wanneer het alleen staat, bijwoord of liever een als bijwoord gebezigd voorzetsel, en om die reden staat het dan achter het woord, gelijk *in*, *binnen*, *voor* en elk ander voorzetsel, wanneer het bijwoordelik gebruikt wordt, zulks doet, b. v. *hij loopt de kamer in*, doch daar en tegen: *hij loopt in de kamer*. Ten vierden in *van af* loopt de wijziging, die de beteekenis van *af* door die van *van* ondergaat, meer in het oog. Ten vijfden zal wel is waar niemand schrijven *van af meet aan*, *tot toe het einde*, *ten uit voeten*, *van aan stonden*. Doch wat bewijst zulks? Zal iemand op dien grond durven zeggen

en schrijven *hij kwam van het bed onder kruipen*, *tot de lippen aan*, *tot de kamer in*, voor: *hij kwam van onder het bed kruipen*, *tot aan de lippen*, *tot in de kamer* 1). Het zoude immers wartaal zijn. Ten zesden er zijn gevallen, waarin de plaatsing van *af* na het woord, waarbij het behoort, onduidelikheid zoude veroorzaken. Want is er niet een wezendlik onderscheid tusschen *hij springt* VAN AF *den stoel* en *hij springt* VAN *den stoel* AF? Ja; het eerste beteekent *een springen van af den stoel tot aan een ander voorwerp;* het tweede *een afspringen van den stoel.* — Dit alles te samen genomen, is volgens ons gevoelen *van af dien tijd*, *van af den dag* zeer goed. Wil men echter in die gevallen, waarin dit geene onduidelikheid te wege brengt, *af* achter het woord plaatsen, waarbij het behoort, zoo kan dit even goed geschieden als met *uit* in *van uit een gegeven punt verrer op.*

TWEEDE AFDEELING.

Over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen.

§ 1.

Over de schikking der woorden in het algemeen.

In de meeste spraakkunsten vindt men den regel vermeld, volgens den welken in de verhalende schikking

1) Ten bewijze dat *tot in* gebruikt mag worden, volcht hier eenen volzin van de classe: *Dezelve*, *hetzelve*, en al de wanluidende vormen daarvan zijn uit den stijven stadhuisstijl thans zelfs *tot in* de taal des redenaars doorgedrongen, maar toch gelukkig nog niet *tot in* die des dichters, en van het gewone leven, in welk laatste zij den *pedant* alleen moeten overgelaten worden, ten einde hij zich daardoor eigenaardig kenschetse."

